

Τίτλος πρωτοτύπου:

Luttes urbaines et rounoir politique

© Librairie Francois Maspero, Paris 1973

© 'Εκδόσεις 'Αγώνας, για την ελληνική έκδοση, 1980

Μετάφραση:

Γιώργος Κόκκινος

Μαρία Παγκάλου

'Εκδόσεις ΑΓΩΝΑΣ — «Π. Πιζάνιας, Δ. Ψαρφίς» Ο.Ε.,
Τημ. Φιλήμονος 13, τηλ. 64.40.366 ■ Φωτοστοιχειοθεσία: «Γ.
Λεοντακιανάκος & Υιοί» Ο.Ε., Δουκ. Πλακεντίας 31, Άνω
Νέο Χαλάνδρι, τηλ. 68.12.457 ■ 'Εκτύπωση: 'Αφοί Χρυσο-
χοῦ, Στυμφαλίας 8, Περιστερί, τηλ. 57.19.937 ■ Κεντρική διά-
θεση, Κωλέττη 11, τηλ. 36.04.885 ■ 'Αθήνα, 'Απρίλιος 1981.

Μανουέλ Καστέλς

Πόλη
καί
κοινωνικοί αγῶνες

'Θεωρία' — Μικρή σειρά 3

'Εκδόσεις 'Αγώνας

1.

*Ἡ πάλη τῶν τάξεων
καὶ οἱ ἀντιφάσεις τῆς πόλης:
ἡ ἐμφάνιση
τῶν κοινωνικῶν κινήματων
τῆς πόλης
στό μονοπωλιακό καπιταλισμό*

Ξαφνικά, ή κανονική και υπόκωφη βουή τής κυκλοφορίας διακόπτεται από μιάν άκαθόριστη άναταραχή. Βήματα, φωνές, κραυγές, θόρυβοι μετάλλου και γυαλιού. Ή ροή τών αυτοκινήτων σταματά, σχηματίζονται ομάδες, ή κινούμενη μάζα πληθαίνει και κομμάτια από πανί, χαρτί και ξύλο μιλοῦν για λογαριασμό τους. Και για τήν πόλη τους. Άπέναντι, οί αιώνιοι κρανοφόροι, ή τάξη στην άκρη τού ρόπαλου, τό βήμα κοφτό και σέ λίγο ή έφοδος, ή βία, ή άρνηση. Πότε τό άέριο, πότε τό αίμα, πότε ο υπόκωφος κρότος ενός πυροβόλου. Και πάντα, κάτω από αυτές τίς διάφορες μορφές, ή σύγκρουση. Άνάμεσα σ' αυτούς που μιλοῦν για δικό τους λογαριασμό και σ' εκείνους που μιλοῦν για λογαριασμό τών άλλων που διατάζουν. Άνάμεσα σ' αυτούς που θέλουν ν' αλλάξουν τή ζωή και σ' εκείνους που θέλουν ν' αποκαταστήσουν αυτή τήν υπόκωφη βουή μιās κανονικής κυκλοφορίας στον καθημερινό ρυθμό τών πραγμάτων που συμβαίνουν χωρίς νά συμβοῦν.

Μέσα στό δρόμο, μέσα στό δικό τους δρόμο, ανεμίζοντας τήν αίτία τής όργής τους, συγκεντρώθηκαν στά πεζοδρόμια τών παλιών δρόμων τής συνοικίας Marolles στις Βρυξέλλες, για ν' άρνηθοῦν νά δοῦν τά γραφεία από γυαλί και άτσάλι τών μεγάλων τράστ τής Κοινής Άγορᾶς νά ὑψώνονται πάνω στά λείψανα αὐτῶν τών

σπιτιών κι αυτών ταβερνεϊών πού 'ναι δικά τους και πού εκατοντάδες χρόνια τώρα τους δίνουν ζωή. Και θά νικήσουν. Μέσα στό δρόμο του κέντρου πού καταστράφηκε από τή λογική τής κερδοσκοπίας στις τιμές γής, κι εκεί βρίσκονται χιλιάδες μαύροι αμερικάνοι, έτοιμοι ν' άντιταχθούν στην κατεδάφιση ενός μεγάλου κομματιού του γκέτο του Νιούαρκ (Νιού Τζέρσεϋ), πού θά έδινε τή θέση του σε μιά Ιατρική σχολή για τά παιδιά των «άλλων», πού άργότερα θά θεραπεύουν τά παιδιά των «άλλων». Και θά νικήσουν. Θα πρέπει όμως να προηγηθούν οι έξεγέρσεις του 1967 και δεκάδες νεκροί.

Μέσα στό δρόμο, πάνω στό δρόμο, στη Santa Coloma του Gramanet (βιομηχανικό προάστιο τής Βαρκελώνης, στην Ίσπανία), χιλιάδες οικογένειες εργατών μάχονται επί ώρες με τή φασιστική πολιτοφυλακή για να διαδηλώσουν τό δικαίωμά τους να έχουν ένα νοσοκομείο, ένα και μοναδικό για μιά πόλη με περισσότερους από 100 χιλιάδες κατοίκους. Δεκάδες άνθρωποι θά τραυματιστούν σοβαρά. Θα νικήσουν.

Κι είναι ακόμα οι Ίταλοί φοιτητές και άστεγοι στους δρόμους του Μιλάνου πού συγκρούστηκαν με τήν άστυνομία για να τους δοθεί κατοικία. Είναι οι χιλιάδες Κολομβιανοί πού διαμαρτυρήθηκαν στους δρόμους τής Bogota, φυτεύοντας τις μακέτες πού ξφτιαξαν για ν' αναπαραστήσουν αυτές τις συνοικίες καθαρές και πράσινες, έτσι όπως τόσες φορές τις είχε υποσχεθεί ή προεκλογική προπαγάνδα. Και μέσα στό δρόμο, Σουηδοί φυσιολάτρες προστάτεψαν με τό κορμί τους ένα δέντρο πού 'θελαν να ξεριζώσουν σε μιά πλατεία τής Στοκχόλμης. Μέσα στό δρόμο νεαροί Παριζιάνοι έστησαν γιορτή για να προφυλάξουν τά κτίσματα των Halles, πού τά είχαν καταδικάσει ν' αντικατασταθούν από τά χρηματιστικά κέντρα, μέσα στό δρόμο νεαροί Άμερικάνοι έθωψαν συμβολικά τή μηχανή ενός αυτοκινήτου, πηγή τής μόλυνσης και του ξέφρενου ρυθμού τής «σύγχρονης ζωής».

Αυτή είναι ή εικόνα, άντιθετική και συγκεχυμένη,

όπου μπερδεύονται οι καινούργιες κοινωνικές αντιφάσεις και ο προσκοπισμός, ή άρνηση των καινούργιων μορφών καταπίεσης και ο παρελθοντισμός (passeisme), ή επαναστατική πάλη και ή υπεράσπιση του καθεστώτος τής γειτονιάς. Έν πάσει περιπτώσει, όταν μέρα με τή μέρα βλέπει κανείς σ' όλες τις χώρες ν' αυξάνεται ο ρυθμός, ή έκταση και ή ένταση αυτών των λαϊκών κινητοποιήσεων πού σάν άντικείμενο έχουν τό «πλαισιο ζωής», τις μορφές και τους ρυθμούς τής καθημερινής ζωής, φαίνεται λογικό να συμπεράνει και τήν άνάδυση μιάς καινούργιας μορφής κοινωνικής συγκρούσης, πού συνδέεται άμεσα με τή συλλογική όργάνωση του τρόπου ζωής.

Γινόμαστε λοιπόν μάρτυρες στην εμφάνιση και τήν προοδευτική γενίκευση κοινωνικών κινήματων τής πόλης¹, δηλαδή συστημάτων με αντιφατικές κοινωνικές πρακτικές, πού άμφισβητούν τήν κατεστημένη τάξη ξεκινώντας από τις ιδιαίτερες αντιφάσεις τής προβληματικής τής πόλης (*problematique urbaine*).

1. (σ.τ.μ.) *Mouvements sociaux urbains*: Στο βιβλίο ο Castells χρησιμοποιεί επανειλημμένα τή λέξη *urbain* και τά παράγωγά της. Στην έλληνική άπόδοση προτιμήθηκε ή περιφραστική χρησιμοποίηση τής λέξης *πόλη*. Πρόκειται για ένα μεταφραστικό πρόβλημα πού έχουν άντιμετωπίσει ήδη όχι μόνο οι μεταφραστές άλλων κειμένων του Castells αλλά φυσικά και εκπαιδευτικών ή επιστημονικών κειμένων, κατά τή γνώμη μας όμως με μη ίκανοποιητικό τρόπο. Τών περισσότερων ή άποψη κλίνει προς τή χρησιμοποίηση του όρου *αστικός* (από τό *αστυ*). Άλλά αν αυτός ο όρος έπαρκει για όρισμένα «τεχνικά» ή «έπιστημονικά» κείμενα, είναι τελείως άκατάλληλος για κείμενα όπου ή λέξη *αστικός* υποδηλώνει κάτι τελείως διαφορετικό (*bourgeois*). Μπορεί μάλιστα να καταλήξει και σε μεταφραστικούς κόλαφους (πρβλ. «ή μπολσεβίκικη επανάσταση ήταν μιά επανάσταση σχεδόν άποκλειστικά προλεταριακή και άστική», στο «*Η πόλη στό σοσιαλιστικό σύστημα*» έκδ. Όδυσσεάς σ. 18). Άλλά και ή προσπάθεια του Π. Λαζαρίδη να ξεπεράσει αυτό τό πρόβλημα με τήν εισαγωγή του όρου «*αστι(υ)τικός*» δέ νομίζουμε ότι τελικά τό λύνει. Γιατί ενώ ο όρος αυτός διακρίνεται άπ' τό *αστικός* «όπτικά», δέν μπορεί να έχει καμιά αυτόνομη ύπαρξη μέσα στη ζωντανή γλώσσα. Δέν πρέπει άλλωστε να θεωρηθεί σύμπτωση ότι ο Π. Λαζαρίδης

Τί σημαίνει όμως «προβληματική της πόλης;» Δέν είναι βέβαια «δλα δσα συμβαίνουν στις πόλεις», γιατί καθώς δλοκληρώνεται δλο και περισσότερο ή αστικοποίηση, δέν θά είχαν καμιά ιδιαιτερότητα αυτά τά προβλήματα και δ δρος θά ήταν πολύ γενικός, επομένως άχρηστος. Όταν μιλάμε για «προβλήματα της πόλης» («problemes urbaines») άναφερόμαστε μάλλον, τόσο «στις κοινωνικές έπιστήμες» όσο και στην κοινή γλώσσα, σέ μιά δλόκληρη σειρά γεγονότων και καταστάσεων της καθημερινής ζωής, των όποιων ή εξέλιξη και τά χαρακτηριστικά εξαρτώνται στενά από τή γενική κοινωνική δργάνωση. Πρόκειται δηλαδή σ' ένα πρώτο επίπεδο για τίς συνθήκες στέγασης του πληθυσμού, τήν πρόσβαση στον κοινωνικό έξοπλισμό (σχολεία, νοσοκομεία, βρεφικοί σταθμοί, κήποι, γήπεδα για άθλητισμό, πολιτιστικά κέντρα) και άνήκουν σέ ένα φάσμα προβλημάτων που ξεκινούν από τίς συνθήκες άσφαλείας των κτιρίων (δλο και πιό συχνά άκοϋμε για

καταφεύγει τελικά σέ μιά μικτή λύση, χρησιμοποιώντας και τήν περιφραστική χρήση της λέξης *πόλη*, άκόμα και σέ περιπτώσεις που πρέπει νά νεολογίσει: urbanisation — άστ(υ)ικοποίηση — «πολεοποίηση» (Μ. Καστέλς, *Πόλη και κοινωνία*, έκδ. Νέα Σύνορα, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 14).

Τέλος δέν καταφύγαμε ούτε στή λύση που έχει προταθεί από σπουδαστικές και έπιστημονικές εργασίες (δομημένος χώρος, χτισμένο περιβάλλον κλπ.) γιατί έχει δλα τά θετικά και τά άρνητικά μιάς περιγραφικής μεταφοράς. Ένώ έντοπίζει τήν έννοια που θέλει νά εκφράσει δέν μπορεί νά λειτουργήσει στον έλληνικό λόγο όπως στον γαλλικό.

Γι' αυτούς τούς λόγους παραμείναμε στή χρησιμοποίηση της λέξης «πόλη». Είναι περιττό νά ύπενθυμίσουμε ότι έδω ή πόλη νοείται σαν ένα σύστημα άντιφάσεων και δχι σαν ένας άπλος τύπος πληθυσμιακής συγκέντρωσης. Αύτη άλλωστε είναι ή προβληματική που κυρίως αναπτύσσεται στό κείμενο. Διατηρήσαμε τόν δρο «άστικός» και πολεοδομικός μόνο δπου έχει ήδη επικρατήσει άναμφισβήτητα, χάρη στή χρησιμοποίησή του άπ' τήν έπίσημη γλώσσα της «έπιστήμης και της τεχνικής»: urbanisation—άστικοποίηση, terrains urbains—άστικές εκτάσεις, planification urbaine—πολεοδομικός σχεδιασμός, κλπ.

«δμαδικά θανατηφόρα άτυχήματα») και φτάνουν μέχρι τό περιεχόμενο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων των κέντρων νεότητας, ως άναπαραγωγών της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Άκόμα πρόκειται και γι' άλλες στιγμές της καθημερινής ζωής. Χιλιάδες άνθρωποι έξοντώνονται στις άτέλειωτες ώρες της μετακίνησης, πρωί-βράδυ, στριμωγμένοι σ' ένα βαγόνι μ' ένα άπρόσωπο πλήθος, συρμένοι σέ κάποιον διάδρομο του μετρό, μέ γρήγορο βήμα για νά προλάβουν μιά χρονομετρημένη διαδρομή, άποκαμωμένοι μέσα σ' ένα δλόκληρο πλήθος από άκίνητα αυτοκίνητα, μέ τίς μηχανές νά δουλεύουν και νά κατανalώνουν, περισσότερο για νά μεταδώσουν αύτη τήν κίνηση στό έπόμενο αυτοκίνητο, παρά για νά καλύψουν τήν άπόσταση. Είναι άκόμη δ κατακερματισμένος χρόνος της μέρας, δ κατά λειτουργίες διαχωρισμός των διαφόρων δραστηριοτήτων, τό ταξίδι στό «έμπορικό κέντρο», ή άγωνιώδης διαδρομή στό κέντρο της πόλης, δπου συγκεντρώνεται δ κόσμος της φυγής. Είναι ή άπομόνωση των μονοκατοικιών στα περίχωρα ή ή μοναξιά των μεγάλων συγκροτημάτων κατοικίας, δπου άραδιάζονται άτομικές και άπροσπέλαστες οι άνθρωπινες ύπάρξεις. Είναι άκόμα όρισμένες άνεπιθύμητες κοινωνικές ομάδες. Τό ίδιο συμβαίνει και μέ τούς ηλικιωμένους: παρόλο που ή άνάπλαση (rénovation) τείνει νά καταστρέψει τίς παλιές ανθρώπινες κοινότητες της συνοικίας δπου είχαν ύφάνει τόν ιστό των κοινωνικών τους σχέσεων, τό καινούργιο σύστημα άνταλλαγών δέν έντοπίζεται πιά σ' ένα περιορισμένο χώρο και άπαιτεί τήν ένιατική χρήση ενός δικτύου μεταφορών, στό όποιο καθόλου δέν μπορούν νά προσαρμωστούν, ούτε συλλογικά, ούτε άτομικά. Είναι άκόμα ή κατάσταση των εθνικών μειονοτήτων, που άφενός, δχι μόνο ύφίστανται τίς διακρίσεις στό θέμα της στέγης, αλλά πληρώνουν κιόλας πολύ άκριβά τίς τρώγλες τους στους έμπόρους του ύπνου, ένω, άφετέρου βρίσκονται σέ συνεχή αντίθεση σ' εκείνες τίς επεμβά-

σεις της πολεοδομίας που τείνουν να καταστρέφουν τό σχηματισμό εθνικών κοινοτήτων, χωρίς όμως να θίγουν τους κοινωνικούς μηχανισμούς που βρίσκονται στη βάση της διάκρισης. Είναι οι ξηφθοί που ταλαντεύονται ασταμάτητα ανάμεσα σε μία όργανωση της πόλης, όπου οι έξοπλισμοί και οι μεταφορές δεν προβλέπουν κάποια ενδιάμεση ηλικία μεταξύ παιδιού και ενήλικου, και στα «γκέτο για νέους», που είναι ιδιαίτερα προσοδοφόρα, όσο εμπορευματοποιείται η κοινωνική εκείνη συμπεριφορά που αποκλίνει από τα πρότυπα. Ή ακόμα, είναι αυτές οι ζωντανές γυναίκες που όμως ή έλλειψη παιδικών σταθμών και πάρκων, τα άκανόνιστα ώραρια, ή έμμονή στο φαλλοκρατικό πολιτιστικό μοντέλο στο επίπεδο του τρόπου κατανάλωσης, τίς καθηλώνουν στο σπίτι και δεν τους αφήνουν καμιά άλλη επιλογή, πέρα από την αποκτηνωτική ύποταξη ή την απομόνωση, που γρήγορα γίνεται νεύρωση.

“Όλα αυτά τα φαινόμενα διαμορφώνουν ένα σύνολο. Δεν πρόκειται απλά για διάφορα φαινόμενα ενός πολιτισμού σε κρίση. Συγκροτούν μία δομημένη κοινωνική διαδικασία, της οποίας ή λογική και ή ένότητα απορρέουν από την προοδευτική ανάπτυξη καινούργιων κοινωνικών αντιφάσεων στις καπιταλιστικές κοινωνίες². Πράγματι, ή επιταχυνόμενη συγκέντρωση των μέσων παραγωγής, ή σύσταση οικονομικών και χρηματιστικών τράστ, μεγάλων οργανισμών παραγωγής και διαχείρισης της παραγωγής σε σύνδεση με την όλο και

2. Προσοχή! Δεν πρόκειται να άρνηθομε ότι τα «προβλήματα» και τα «κοινωνικά κινήματα της πόλης» μπορούν να υπάρχουν και στις λεγόμενες σοσιαλιστικές κοινωνίες. Στην περίπτωση όμως αυτή νομίζουμε ότι πρόκειται για μία τελείως διαφορετική προβληματική που άπαιτεί πολλές προκαταβολικές διευκρινήσεις. Σ' αυτή τη μελέτη «περιοριζόμαστε» να δείξουμε την άνάδυση νέων μορφών κοινωνικής σύγκρουσης μέσα στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες που βρίσκονται σε διάφορα επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης και σε πολύ διαφορετικές πολιτικές συγκυρίες.

μεγαλύτερη διείσδυση ενός κρατικού μηχανισμού, που καταντά πανταχού παρών —μέ μία λέξη ή συγκρότηση του κρατικού μονοπωλιακού καπιταλισμού και ή διάρθρωσή του σε παγκόσμιο επίπεδο, έχουν σαν άμεσο αποτέλεσμα την προοδευτική συγκέντρωση μεγάλων μαζών πληθυσμού σε μητροπολιτικές περιοχές και τη σύσταση τεράστιων συλλογικών ενότητων όργανωσης της καθημερινής ζωής, αντίστοιχων μ' αυτές για τη συγκέντρωση της εργατικής δύναμης. Αυτή ή διαδικασία άνάγεται ήδη στην άρχή της κεφαλαιοκρατικής εκβιομηχάνισης, ή σημερινή όμως φάση παρουσιάζει χαρακτηριστικά που της προσδίδουν μιά ιδιαίτερη σπουδαιότητα, στο μέτρο που αποτελεί πηγή αντιφάσεων.

Ή επίδραση της καθημερινής ζωής στην παραγωγική ικανότητα και γενικά στον κύκλο της εργασίας είναι όλο και πιο άποφασιστική: για τό υπερειδικευμένο εργατικό δυναμικό, λόγω της άμεσης σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στον τρόπο ζωής και στη διανοητική συνιστώσα των καινούργιων εργασιών για τίς μάζες των άνειδίκευτων και φτηνών χειρωνακτών, επειδή ή παραγωγική μηχανή έγινε τόσο σύνθετη και ή όργανωση της παραγωγικής άλυσίδας τόσο έντατική, ώστε ή παραγωγή δέ θά άντεχε τίς έπεμβάσεις μιάς καθημερινής ζωής που δεν θά ήταν προσεκτικά ρυθμισμένη. Άλλά για τί είδους «ρύθμιση» πρόκειται; Δεν μετρά ή ικανοποίηση των επιθυμιών του λαού· στην προοπτική αυτή μετράει μία άποτελεσματική λειτουργία του παραγωγικού μηχανισμού, *παρ' όλες τίς συνέπειες μιάς τέτοιας λειτουργίας στη ζωή των εργαζομένων*. Έτσι ή ουσία είναι πώς οι άστικές συγκοινωνίες καταφέρνουν να φτάνει έγκαιρως στις διάφορες περιοχές εργασίας ό έπαρκής αριθμός εργαζομένων που κατοικούν έξω από την πόλη, έστω κι αν φτάνουν στοιβαγμένοι κι αν πρέπει να χάσουν δυό ώρες την ήμέρα από τον έλεύθερο χρόνο τους.

Έντούτοις, αυτή ή λογική δεν μπορεί ν' άναπτυχθεί

μέχρι τις τελευταίες της συνέπειες, γιατί η κοινωνία μας δέν αποτελεί γνήσια ανάπτυξη της λογικής ενός συστήματος, αλλά συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις, ανάλογα με τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Η ανάπτυξη λοιπόν του καπιταλισμού συμβάδισε με την ανάπτυξη του εργατικού και δημοκρατικού κινήματος και με την κατάκτηση από αυτό, τουλάχιστον σε μερικές χώρες, πολιτικών ελευθεριών και κοινωνικών έγγυσεων, ως προς τό επίπεδο της ζωής. Έτσι φτάνουμε σε μία κοινωνική απαίτηση, πού ιστορικά προσδιορίζεται από μία σειρά δικαιώματα στη ζωή (στέγαση, εξοπλισμός, υγεία, κουλτούρα κλπ), τά όποια άποσπάρθηκαν από τούς άστους και από τούς κρατικούς μηχανισμούς και τών όποιων η κοινωνική διαχείριση γίνεται όλο και πίο συλλογική και άλληλοεξαρτώμενη. Έδω λοιπόν βρίσκεται η βάση μιās θεμελιώδους αντίφασης, διότι αυτό τό σύνολο τών «συλλογικών αναγκών», αυξάνεται διαρκώς με τήν κοινωνική εξέλιξη (τόσο για λόγους οικονομικούς, όσο και για λόγους ταξικής πάλης), παρόλο πού γενικά είναι ένας τομέας μή προσοδοφόρος για τίς κεφαλαιοκρατικές επενδύσεις. Αυτές οι επενδύσεις όταν επεκτείνονται στην κατανάλωση, έχουν για στόχο τήν άτομική κατανάλωση, όπου είναι πολύ πίο εύκολο νά διαμορφώσουν τήν επιθυμητή αξιόχρητη ζήτηση. Έτσι, η συλλογική κατανάλωση (στέγαση, εξοπλισμοί, μεταφορές κλπ) γίνεται ταυτόχρονα άπαραίτητο λειτουργικό στοιχείο, μόνιμο αντικείμενο διεκδίκησεων και έλλειμματικός τομέας στην καπιταλιστική οικονομία.

Η διαδικασία όμως της συλλογικής κατανάλωσης αναπτύσσει και μία δεύτερη αντίφαση: τήν αντίφαση ανάμεσα στον άτομικό τρόπο ίδιοποίησης τών συνθηκών ζωής («ό καθένας κάνει τή ζωή του») και στο συλλογικό τρόπο διαχείρισης αυτής της διαδικασίας, στο βαθμό πού η όργάνωση της πόλης διαμορφώνει μιάν όλότητα και είναι άδιανόητο νά αντιμετώπισει κανείς τά προβλήματα της στέγασης ξεχωρα από τά

προβλήματα τών μεταφορών, ή και τά δύο μαζί, ανεξάρτητα από τή δημιουργία καινούργιων κέντρων. Σ' αυτήν όμως τήν άντικειμενική συλλογικοποίηση της διαχείρισης της πόλης εναντιώνεται από τή μία, ό ιδιωτικός και άποσπασματικός χαρακτήρας τών οικονομικών φορέων πού παρεμβαίνουν στη διαδικασία, κι από τήν άλλη, η διάσταση ανάμεσα στη σφαιρικότητα τών προβλημάτων και στη μορφή πού παίρνουν οι ένότητες διοικητικής διαχείρισης πού άντιστοιχούν σε ιδιαίτερες οικιστικές ένότητες και εκπροσωπούνται άνισα στο γενικό πολιτικό επίπεδο.

Αυτές οι δύο άντιφάσεις προσδιορίζουν *τή μαζική και άπαραίτητη παρουσία του κράτους στο χειρισμό και τή διαχείριση τών προβλημάτων της πόλης*, τόσο σαν κεφαλαιούχου πού επενδύει στο οικονομικό πεδίο, όσο και σαν διαχειριστή στο τεχνικό και τό πολιτικό πεδίο. Μ' αυτό τον τρόπο τό κράτος παίζει τό ρόλο του πραγματικού «ρυθμιστή» της καθημερινής ζωής τών μαζών και κάτω απ' τό μανδύα της «όργάνωσης του χώρου» στην πραγματικότητα προκαθορίζει τή ζωή μας. Όμως, μ' έναν άντίστοιχο τρόπο, η σφαιρικότητα αυτή τών άντιφάσεων της πόλης και ό συστηματικός χειρισμός τους από τή διοίκηση σ' όλα της τά επίπεδα, πολιτικοποιούν με τρόπο άμεσο τό πρόβλημα της πόλης και δημιουργούν έναν από τούς άξονες της κοινωνικής άλλαγής.

Καθώς αναπτύσσεται αυτό τό νέο πεδίο άντιφάσεων, γινόμαστε μάρτυρες σε μία τάση διαχείρισης και πρόβλεψης αυτών τών προβλημάτων μέσα από ένα σύνολο μέτρων, θεσμών και πρακτικών, πού διαμορφώνουν αυτό πού μπορούμε νά όνομάσουμε *σύστημα πολεοδομικού σχεδιασμού*. Μέσα απ' αυτό τό σύστημα, ό κρατικός μηχανισμός ίσχυρίζεται πώς λύνει τίς δυσκολίες, πώς ξεπερνά τίς άντιφάσεις και κατευνάει τίς συγκρούσεις στο όνομα ενός τεχνικού όρθολογισμού μέσα από τον όποίο τά διαφορετικά κοινωνικά συμφέροντα θά μπορούσαν νά συμβιβαστούν. Επί πλέον, στο βαθμό πού πρόκειται για μία σχετικά καινούργια

προβληματική, όπου τὰ ταξικά συμφέροντα εκφράζονται συχνά ἕμμεσα καὶ πού παρουσιάζεται σάν ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα τῆς αὐξανόμενης πολυπλοκότητας τῆς σύγχρονης ζωῆς (θεωρώντας τὴν ἀστικοποίηση, διαδικασία σχεδόν φυσική...), γινόμαστε μάρτυρες σέ μιὰ γενική τάση νά παρουσιάζονται σάν «προβλήματα τῆς πόλης» κάθε εἶδους προβλήματα καὶ συγκρούσεις (ἀπὸ τὴν «ἐγκληματικότητα» μέχρι τὴν ἐξέγερση τῶν ἔθνικων μειονοτήτων) καὶ μὲ σκοπὸ νά ἐφαρμόζεται σ' αὐτὰ κατὰ συνέπεια ἕνας χειρισμὸς «τεχνικός, οὐδέτερος, ὀρθολογικός», ὅπως δηλαδή θέλει νά ἐμφανίζεται ὁ πολεοδομικός σχεδιασμός.

Ἀναπτύσσοντας αὐτὴ τὴ λογική, μιᾶς καὶ ἡ πόλη ἔγινε ἡ συμπυκνωμένη ἔκφραση τοῦ τρόπου ζωῆς καὶ μιᾶς πού τὸ ξεπέραςμα τῶν ἀντιφάσεων βρίσκεται στὸν πολεοδομικὸ σχεδιασμό, αὐτὸς θεωρήθηκε σάν τὸ προνομιακὸ ἐργαλεῖο κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Ἀκόμη, ὁ ἐπιδέξιος χειρισμὸς τῶν χτισμένων χώρων καὶ τοῦ συστήματος μεταφορῶν φάνηκε σὰ μέσο γιὰ νά χτιστεῖ, πάνω στὶς πιὸ ὁμορφες ἰδέες καὶ μὲ τρόπο συγκεκριμένο καὶ ἀπολίτικο, τὸ μέλλον τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ συγκεκριμένες ὁμῶς ἀναλύσεις τῶν ἐργασιῶν πολεοδομικοῦ σχεδιασμοῦ καὶ τῆς πολεοδομίας ὀδηγοῦν γενικά στὸ συμπέρασμα, πὼς εἶναι ἀδύνατη ἡ ὑλοποίηση τῶν προγραμμάτων, ἐπειδὴ εἶναι ἀντίθετα, εἴτε σέ κατακτημένες κοινωνικὲς καταστάσεις, εἴτε στὴν πραγμάτωση ἰδιαίτερων οἰκονομικῶν, πολιτικῶν καὶ ἰδεολογικῶν συμφερόντων μιᾶς τάξης ἢ ἑνὸς τμήματος τοῦ κοινωνικοῦ συνασπισμοῦ πού κυριαρχεῖ στὴν ἱστορική συγκυρία³ —πράγμα πού θυμίζει τὴ στοιχειώδη ἀλήθεια πὼς δέν ὑπάρχει τεχνικός ὀρθολογισμὸς ἔξω ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἱστορία καὶ πὼς κάθε ἐπέμβαση τοῦ κράτους στὴν ὀργάνωση τῆς κοινωνικῆς

3. Βλ. σ' αὐτὸ τὸ θέμα, τίς ἐργασίες γιὰ τὴν κοινωνιολογία τοῦ πολεοδομικοῦ σχεδιασμοῦ πού δημοσιεύτηκαν στὰ δύο εἰδικὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ *Sociologie du travail*, Ἀπρίλης 1969, Ἀπρίλης 1970.

ζωῆς ξεκινᾷ καὶ πραγματώνεται μέσα στὴ λογική τῶν ἐκάστοτε κοινωνικῶν δυνάμεων. Κι ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸ κράτος ἐκφράζει σέ *τελευταία ἀνάλυση καὶ μέσα ἀπ' ὅλες τίς ἀναγκαῖες διαμεσολαβήσεις* τὰ συνολικά συμφέροντα τῶν κυρίαρχων τάξεων, ὁ πολεοδομικός σχεδιασμός δέν μπορεῖ νά εἶναι ἐργαλεῖο κοινωνικῆς ἀλλαγῆς, ἀλλὰ κυριαρχίας, ἐνσωμάτωσης καὶ *ρύθμισης τῶν ἀντιφάσεων* καὶ τὰ ἀποτελέσματά του πρέπει νά ἀναλυθοῦν ἀπὸ κοινωνικὴ σκοπιὰ κι ὄχι σέ σχέση μὲ μιὰ χιμαιρική «τάξη τοῦ χώρου».

Μιὰ τέτοια ἀνάλυση δέν πρέπει νά συγγέεται μὲ μιὰν ἀπλή κριτικὴ τῆς «μὴ συμμετοχῆς» στὶς ἀποφάσεις γιὰ τὰ προβλήματα τῆς πόλης. Πράγματι, τίποτε δέν μπορεῖ νά ἐμποδίσει τοὺς τεχνοκράτες πολεοδόμους νά ἐμφανίσουν τὸ σύστημα τοῦ σχεδιασμοῦ σάν ἕνα «σύστημα συμμετοχῆς», ὅπου οἱ καλοὶ πολῖτες συζητοῦν μεταξύ τους τίς λεπτομέρειες ἐφαρμογῆς τῶν γενικῶν κανόνων ἢ προσπαθοῦν νά πετύχουν ἐλάχιστες ρυθμίσεις σέ κρίσιμες περιπτώσεις, πάντα «λογικοὶ» καὶ πάντα πεισμένοι ἀπὸ τὴν ἀνώτερη λογικὴ τῶν τεχνικῶν ἐπιταγῶν, πού τοὺς παρουσιάζονται σάν ἀναπόδραστες.

Ἀντίθετα, ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὸ τὸ καινούργιο πεδίο τῶν ἀντιφάσεων τῆς πόλης, ὑπάρχει διαδικασία κοινωνικῆς ἀλλαγῆς, ἔάν στὴ βάση αὐτῶν τῶν θεμάτων ἐπιχειρηθεῖ μιὰ λαϊκὴ κινητοποίηση γιὰ νά γίνουν τὰ κοινωνικά συμφέροντα πολιτικὴ θέληση καὶ γιὰ νά μποῦν σ' ἐνέργεια ἄλλες μορφές ὀργάνωσης τῆς συλλογικῆς κατανάλωσης, σέ ἀντίφαση μὲ τὴν κυρίαρχη κοινωνικὴ λογικὴ. *Οἱ πραγματικὲς λοιπὸν πηγὲς ἀλλαγῆς καὶ ἀνανέωσης τῆς πόλης εἶναι τὰ κοινωνικά κινήματα τῆς πόλης κι ὄχι οἱ ὀργανισμοὶ σχεδιασμοῦ.* Ἀπομένει νά διερευνηθσοῦμε ἂν ὑπάρχει δυνατότητα ἀλλαγῆς τῆς πόλης, ἀνεξάρτητα ἀπὸ μιὰ σφαιρικὴ κοινωνικὴ ἀλλαγὴ, δηλαδή πολιτικὴ. Δέν μποροῦμε νά πραγματοποιηθοῦμε τὸ ἐρώτημα γενικά οὔτε μονόπλευρα, ἀλλὰ μελετώντας τὴ συνάρθρωση ἀνάμεσα στὰ κοινωνικά κινήματα

πού συνδέονται με την παραγωγή, τά κοινωνικά κινήματα της πόλης και τά πολιτικά κινήματα μέσα σε μιὰ δλόκληρη πορεία. Άν είναι φανερό πώς δέν μπορεί νά υπάρξει ριζικός μετασχηματισμός τής λογικής μιὰς κοινωνίας χωρίς μετασχηματισμό τής ταξικής κυριαρχίας και έπομένως χωρίς τήν ανατροπή τών σχέσεων πολιτικής εξουσίας, τότε μπορούν νά υπάρξουν στη γενική διαδικασία του μετασχηματισμού (πού εξάλλου δέ σταματᾶ με τήν κατάκτηση τής εξουσίας) ιδιαίτερες φάσεις και μάχες πού μπορούν νά μεταβάλλουν, με τρόπο πάντα άσταθή και μερικό, τή γενική λογική τής οργάνωσης τής πόλης.

Ή προβληματική τών κοινωνικών κινήματων τής πόλης τοποθετείται λοιπόν σε δυό επίπεδα: από τή μιὰ, σάν ανάλυση τών κοινωνικών διαδικασιών άλλαγής τών τρόπων συλλογικής κατανάλωσης, όπως αυτοί εκφράζονται στην οργάνωση τής πόλης· από τήν άλλη, σά σύλληψη μορφών συνάρθρωσης τών νέων κοινωνικών αντιφάσεων πού εμφανίζονται στις βιομηχανικές καπιταλιστικές κοινωνίες και τών οικονομικών και πολιτικών αντιφάσεων στη βάση τής κοινωνικής τους δομής.

Όσο λοιπόν κι αν δλος ο κόσμος αναγνωρίζει τή σπουδαιότητα και τό επίκαιρο του προβλήματος πού μπαίνει, οι «κοινωνικές επιστήμες» είναι έντελώς άποῦσες από τήν πραγμάτευση αὐτῆς τής προβληματικής, γιατί εξαρτῶνται από πολιτικούς θεσμούς και οικονομικά συμφέροντα. Ένδιαφέρονται κυρίως είτε γιά τή διατύπωση τεχνικών συνταγών πού δίνονται από τους μελετητές πολεοδόμους, είτε γιά τήν ανάλυση τών «άνθρώπινων προβλημάτων» πού θέτει τόσο ἡ κοινωνική ένσωμάτωση τών διαφωνιών, όσο και οι αντιδράσεις πού παρεμβάλλονται σάν άπλές «αντιστάσεις στην άλλαγή» από τή μεριά τών ανθρώπων πού δέν προσαρμόστηκαν στη σύγχρονη ζωή... Μέσα σ' αὐτό τό ανακάτωμα τεχνοκρατίας και κοινωνικής πρόνοιας (assistance sociale) λίγος χώρος θά ξεμενε γιά πολιτική

προβληματική. Έτσι, αφού οι θεσμοί, οι μελέτες και οι βάσεις τής έρευνας συσσωρεύονται σε ότι αφορά «τήν πολεοδομική ρύθμιση», ἡ παρατήρηση και ἡ ανάλυση τών κινήματων εξέγερσης, διαμαρτυρίας και πολιτικού αγώνα με αντικείμενο τή συλλογική κατανάλωση, είτε παραμερίζονται, είτε άγνοῦνται, είτε θεωροῦνται σά διάφορα γεγονότα, σάν παράλογη αντίδραση, πού ελπίζεται πώς σύντομα θά ξεπεραστοῦν (ἡ αστυνομία θά φροντίσει), γιά νά μείνει τό πεδίο ελεύθερο στους πολεοδόμους πού πάντα πιστεύουν πώς «ἡ εξουσία βρίσκεται στη μύτη του μολυβιού». Νά γιατί, ξεκινώντας από τήν ὑπόθεση πώς οι πόλεις φτιάχτηκαν από τους ανθρώπους, δηλαδή από τις κοινωνικές τάξεις, ακόμη κι αν αὐτό συμβαίνει ακολουθώντας κοινωνικά καθορισμένες διαδικασίες, βρισκόμαστε ξαφνικά μπροστά σ' ένα άπόλυτο κενό θεωρητικών αναφορών ἡ επιστημονικών έρευνών και παρασυρόμαστε από ένα κύμα ζῶης και ζήλου, από μιὰ πραγματική ροή αγώνων και καταστάσεων, πού με τήν παρουσία τους διεκδικῶν έναν άπολογισμό και ταυτόχρονα μιάν έκλαίευση, μιάν ανταλλαγή εμπειριῶν και μιάν ανάλυση πού νά τους επιτρέπουν νά φτάσουν σ' ένα ανώτερο επίπεδο συνείδησης.

Αὐτό θά εξηγήσει ἴσως τόν τρόπο πού θά προσεγγίσουμε τό ζήτημα. Παρά νά αναλύουμε θεωρίες και εργασίες άνύπαρκτες σε σχέση με τή θέση μας, πρέπει νά ξεκινήσουμε από τήν κοινωνική πρακτική, από πρόσφατα παραδείγματα λαϊκών κινητοποιήσεων γιά τά προβλήματα τής πόλης, προσπαθώντας κάθε φορά νά άποδεσμεύσουμε τις δυναμικές γραμμές τής διαδικασίας πού παρατηρήσαμε και νά γενικεύουμε τήν αξία τους μέσα από ένα ξεκίνημα θεωρητικής ανάλυσης.

Γιά νά γίνει αὐτό, προτιμήσαμε νά περιοριστοῦμε σε μιὰ βαθύτερη ανάλυση μερικών σημαντικών εμπειριῶν, παρά νά κάνουμε ένα γενικό άπολογισμό τών πρόσφατων αγώνων σ' ὄλο τόν κόσμο, πού ὅπωςδήποτε θά ἦταν άτελής και μερικός.

Ἡ ἐπιλογή ὄμως τῶν περιπτώσεων πού παρουσιάζονται, ἀνταποκρίνεται σέ μιὰ συγκεκριμένη θεωρητική πρόθεση, πού πρέπει νά ἀναφερθεῖ ρητά. Γιατί αὐτές οἱ τέσσερις περιπτώσεις ὄχι μόνο εἶναι ἄμεσα γνωστές σέ μᾶς μέσα ἀπό ἀκριβεῖς ἐρευνες, ἀπό ἐμπειρίες πού ζήσαμε, ἀπό ἀγῶνες στούς ὁποίους συμμετείχαμε, ἀλλά ταυτόχρονα ἐπιτρέπουν, μέ τρόπο παραδειγματικό, νά μελετήσουμε τή σχέση ἀνάμεσα στούς κοινωνικούς ἀγῶνες τῆς πόλης, τούς πολιτικούς ἀγῶνες καί τή μυθική προβληματική τῆς πόλης. Ἔτσι ὁ ἀγῶνας ἐνάντια στήν πολεοδομική ἀνάπλαση τοῦ Παρισιῦ, ἔστω κι ἂν καθοδηγήθηκε ἀπό πολιτικούς ἀγωνιστές, παραμένει μιὰ ἰδιαίτερη μάχη τῆς πόλης. Αὐτό ἐπιτρέπει τόσο νά μελετήσουμε τήν ἀνατομία ἐνός κοινωνικοῦ κινήματος τῆς πόλης, ὅσο καί νά χαράξουμε τά κοινωνικά ὄρια ἐνός τόσο εἰδικοῦ προσανατολισμοῦ. Τό ἀντίθετο συμβαίνει ὅσον ἀφορᾷ τήν ἱστορική ἐμπειρία τῶν ἐπιτροπῶν πολιτῶν στό Κεμπέκ: ὁ ἀγῶνας τῆς πόλης ἀπορροφημένος καί ἐκφρασμένος ἀπό ἕνα εἰδικά πολιτικό μέτωπο, χάνει τήν αὐτονομία του σηματοδύοντας ἀποφασιστικά τό πολιτικό κίνημα πού γεννήθηκε. Ἀντίθετα, τό οἰκολογικό κίνημα στίς ΗΠΑ εἶναι τό παράδειγμα μιᾶς κινητοποίησης, πού ἂν καί ἀντανακλᾷ πραγματικά σημαντικά προβλήματα, ἀναπτύσσεται πάνω σέ βάσεις ἄμεσα συνδεμένες μέ τήν κυρίαρχη ἰδεολογία καί χάνεται μέσα στήν ἀναζήτηση μιᾶς ψευτο-ἀντίφασης, ἐξαιρετικά πλαστής γιά τά ὄρια μέσα στά ὁποῖα τέθηκε. Στή Χιλή τῆς Λαϊκῆς Ἐνότη-
τας, στούς κόλπους τοῦ «Κινήματος τῶν *probladores*», ἔγινε ἡ σύνδεση ἀνάμεσα στόν ταξικό ἀγῶνα, στόν ἀγῶνα τῆς πόλης καί στόν πολιτικό ἀγῶνα, ἀκολουθώντας μιὰ ποικιλία καταστάσεων καί κατευθύνσεων, τῶν ὁποίων ἡ ἀφθονία ἐπιτρέπει νά κάνουμε ὑποθέσεις γιά τίς κοινωνικές συνθήκες συνάρθρωσης αὐτῶν τῶν διαφορετικῶν, ἀντιφατικῶν πεδίων.

Ἔτσι, τό Παρίσι, τό Μόντρεαλ, οἱ ΗΠΑ, ἡ Χιλή δέν εἶναι «περιπτώσεις» γιά τίς ὁποῖες καταθέτουμε μιὰ

μαρτυρία, ἀλλά ἰδιαίτερες ἱστορικές ἐκφράσεις μιᾶς διαδικασίας ταυτόχρονα γενικῆς καί σύνθετης: τῆς διαδικασίας μέ τήν ὁποία ὁ ταξικός ἀγῶνας καί τά προβλήματα τῆς πόλης συνδέονται στενά, ἀναπτύσσοντας καινούργιες κοινωνικές ἀντιφάσεις πού βρίσκονται στό ἐπίκεντρο τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς.

*Ἡ ἐσωτερικὴ δομὴ
ἑνὸς κοινωνικοῦ κινήματος
τῆς πόλης: ὁ ἀγώνας κατὰ
τῆς «ἀνάπλασης - ἐκτόπισης»
στήν πόλιν τοῦ Παρισιοῦ*

1. Τό Παρίσι, ό λαός και οί έμποροι τών πόλεων

Τό Παρίσι δέν είναι πιά τό Παρίσι. Μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα, χτισμένα βιαστικά εκεί όπου ύπήρχαν μόνο λιβάδια, ώρες μακρυά από τούς τόπους εργασίας, μονοκατοικίες στην περιφέρεια τής πόλης χωρίς κοινωνικό έξοπλισμό, εργατικά προάστια από βροχή, καπνιά και πλακόστρωτο: Μέσα σ' αυτό τό πλαίσιο ζοϋν πάνω από τά δύο τρίτα τής μητροπολιτικής περιοχής του Παρισιοϋ πού περιλαμβάνει κάπου δέκα εκατομμύρια κατοίκους. Κι όμως, ή πόλη Παρίσι, τό κέντρο αϋτής τής πληθυσμιακής συγκέντρωσης, παρουσιάζει πάντα βουλεβάρτα γεμάτα ζωή, προσφέρει τίς καλύτερες κινηματογραφικές ταινίες του κόσμου, χιλιάδες μπιστρό, τίς πιό όμορφες πόρνες, θεάματα όλων τών ειδών, βιβλιοθήκες άνοιχτές στον καθένα (ίσως επίσης και μουσεια τέχνης και Ιστορίας). Πάνω άπ' όλα όμως βρίσκει κανείς έπαφή μέ τούς διαβάτες και μ' αυτό τό καταπληκτικό πολιτιστικό μίγμα από σνόμπς ώς μετανάστες εργάτες, χίπυς-μαθητευόμενους, φοιτητές κι ώς τόν γέρο συνταξιούχο πού βγάξει βόλτα τό σκύλο του. Είναι γεγονός πώς σ' αϋτήν τήν πόλη του φωτός άντιστοιχοϋν λιγότερο από δύο τετρα-

γωνικά μέτρα πράσινο σέ κάθε κάτοικο (Νέα Ύορκη: 19 τ.μ.), πώς τά λεωφορεία κινούνται μέ ταχύτητα 9 χλμ/ώρα και πώς οι συνθήκες στέγασης είναι από τίς χειρότερες τών εύρωπαϊκών μεγαλουπόλεων. Είναι επίσης γεγονός πώς οι μέρες είναι γεμάτες από έντατική και κουραστική εργασία και πώς ή ζωή στό ρυθμό «métro-boulot-dodo» (μετρό-δουλειά-ύπνος) δέν αφήνει πιά χρόνο για βόλτες. Τελικά όμως ή παρισινή περιοχή δέν υπόκειται στίς ίδιες διαδικασίες καταστροφής όπως τά κέντρα τών άμερικανικών πόλεων· αντίθετα, μέσω του συμβολικού βάρους της, παριστάνει έναν (ιστορικά και πολιτιστικά) κοινωνικά αναβαθμισμένο χώρο όπου συγκεντρώνονται καταστήματα, εμπόριο και διασκεδάσεις όχι μόνο τής ευρύτερης περιοχής αλλά —για όρισμένες δραστηριότητες— και όλόκληρης τής Γαλλίας, άκόμα και τής Εύρώπης. Ο διαχωρισμός (κοινωνικός και λειτουργικός) στην πόλη (ségrégration urbaine) και οι διαφορετικές δυνατότητες πρόσβασης σιά μέσα συλλογικής κατανάλωσης εκφράζονται στό Παρίσι μέσα από τήν αντίθεση κέντρου (σχετικά καλύτερα εξοπλισμένου) και προαστιακής περιφέρειας (άνεπαρκώς εξοπλισμένης). Έτσι, τό νά κατοικεί κανείς στό Παρίσι άποτελεί ένα προνόμιο. Έπομένως υπάρχει πάρα πολύ μεγάλη προσφορά παλιών και (λόγω έλλιπούς συντήρησης από τους ιδιοκτήτες) σέ μεγάλο βαθμό υποβαθμισμένων κατοικιών, διότι τό ενδιαφέρον τών ιδιοκτητών προσανατολίζεται κυρίως στην πώληση τών κατοικιών στίς εταιρείες άκινήτων σέ βάρος τών δικαιωμάτων τών ενοίκων.

—Μέσα σέ μιά ταξική κοινωνία όμως, ή άσκηση ενός προνομίου ώφελει τους προνομιούχους —σέ μιά καπιταλιστική κοινωνία, επομένως, αυτούς πού εξαιτίας τής κοινωνικής τους θέσης διαθέτουν μεγάλο εισόδημα. Αύτή ή λογική του χρήματος, πάντως, συγκρούεται μέ ιστορικά διαμορφωμένες καταστάσεις και, στην συγκεκριμένη περίπτωση, μέ τό γεγονός πώς μεγάλα τμήματα τής πόλης είναι κατελημμένα από εργατικό

πληθυσμό. Ο πληθυσμός αυτός είναι κατά μέσο όρο γηραιότερος από ότι σέ άλλες περιοχές και συχνά κατοχυρώνεται από τή μεγάλη διάρκεια τής διαμονής του εκεί. Χάρη στό νόμο για τόν περιορισμό τών ενοικίων πού επιβλήθηκε τό 1948 από τήν πίεση τών λαϊκών μαζών, πληρώνουν σχετικά χαμηλά νοίκια.

Η κεντρική αυτή περιοχή υπόκειται όμως και σέ άλλες και κατά πολύ ισχυρότερες απαιτήσεις. Τό Παρίσι δέν είναι τελικά μόνο τόπος άναψυχής, αλλά και διευθυντικό κέντρο τής οικονομίας καθώς επίσης και έδρα μιάς διοίκησης πού αξάνει άκατάπαυστα. Μέ δλο και πío γρήγορο ρυθμό εμφανίζονται γραφεία στην θέση τών βιομηχανιών και τών κατοικιών. Η σημερινή αυτή τάση σκοντάφτει πάνω στό ίδιο πρόβλημα: Τά νέα κτίρια δέν μπορούν νά άνεγερθούν σέ ελεύθερους χώρους (έκτός από τίς σπάνιες περιπτώσεις τής άπελευθέρωσης βιομηχανικών γηπέδων), αλλά σέ χτισμένες περιοχές μέ πολύ ψηλή πυκνότητα πληθυσμού (32000 κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.). Λοιπόν;

Λοιπόν, φανταστείτε πώς είσαστε επιχειρηματίας άκινήτων! και πώς είχατε τή δυνατότητα νά φτιάξετε μιά έντελώς νέα πόλη για τίς μεγαλύτερες διεθνείς εταιρείες (γραφεία, μεγάλα έμπορικά συγκροτήματα) και για τά άνώτερα στρώματα τής γαλλικής κοινωνίας (πολυτελείς κατοικίες, άνετα εξοπλισμένες). Φανταστείτε πώς τά σχέδιά σας λειτουργούν στην έντέλεια και πώς εκατομμύρια περιμένουν στην ούρα μπροστά στό πολύχρωμο πλαστικό περίπτερο πωλήσεών σας... Άλίμονο! Οι πολυπόθητες εκτάσεις είναι κατελημμένες, υπερπλήρεις, διαποτισμένες από ένα άμάλγαμα τού παρελθόντος: Έργάτες, μικρά μαγαζιά, φτηνά καφέ, γέροι, παιδιά πού παίζουν μπάλα στό δρόμο, όλοι μέσα

1. (σ.τ.μ.)Promoteur immobilier: Πρόκειται για τίς επιχειρήσεις πού στην Γαλλία έχουν τόν ιδιαίτερο ρόλο τού «συντονισμού» τής διαδικασίας παραγωγής, τής χρηματοδότησης και τής κατανάλωσης τών κατοικιών.

στή βρώμα — μικρές ζωές· εικόνες παλιές, σβησμένες στην εποχή του κέρδους που εξευμενίζεται από τις ήρωικές πράξεις της τεχνολογίας. Κι ακόμα: Στις ραγμές αυτού του κόσμου που ξεπέφτει εγκαταστάθηκαν οι νέοι παρίες, οι ξένοι εργάτες, οι κυνηγημένοι «απόβλητοι της πόλης». 'Ακατανόητοι και μέ ακατανόητο τρόπο μένουν στις τρύπες τους όπου εξαντλημένοι διανυκτερεύουν, λερώνοντας ακόμα περισσότερο τις πέτρες αυτές που είναι ποτισμένες από την ιστορία ενός λαού και πίο πολύ από κενές υποσχέσεις ενός χρυσού μέλλοντος...

Λοιπόν, αν είσατε επιχειρηματίας ακινήτων, επομένως τραπεζίτης, επομένως χρηματοδότης, σκεφτείτε: Μπουλντόζες! Κι άμέσως μπορεί να ξεπεταχτεί ένα νέο Παρίσι. Δυστυχώς για σας τά πράγματα δέν είναι και τόσο άπλά: "Όσο ισχυρός κι αν είστε, κύριε χρηματοδότη, υπάρχουν κάποια νομικά δεδομένα, λειτουργικές ανάγκες, πολιτικές συγκυρίες που πρέπει να λάβει υπόψη του ο κρατικός μηχανισμός που κατά τά άλλα κοπιάζει πάντα να εξασφαλίσει τόν κυρίαρχο ρόλο σας στά πλαίσια της κοινωνικής ισορροπίας. 'Εκτός αυτού, τό εύρος του έγχειρήματος και τά σχετικά έξοδα (άπαλλοτριώσεις, κατεδαφίσεις, σύνδεση μέ τά δίκτυα υποδομής) είναι τόσο μεγάλα, ώστε, σ' αυτή τήν επιχείρηση «έκσυγχρονισμού πάση θυσία», πρέπει να υποστηριχτεί ή ιδιωτική πρωτοβουλία από τή διοίκηση.

'Η διοίκηση της πόλης του Παρισιού αν και συμμερίζεται κατ' ουσία τίς τάσεις που προσχεδιάζουν οι επιχειρήσεις ακινήτων, και τήν προβλεπόμενη ανάπτυξη του συνόλου της δομής της πόλης, έχει και από τήν πλευρά της ιδιαίτερα προβλήματα: 'Ο έπιταχυνόμενος μετασχηματισμός του παρισινού χώρου, λόγω χάρη, άπαιτεί μίαν έγκαιρη όργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών, των μεταφορών και της διαδικασίας για τήν έκδοση οικόδομικών άδειών. Οι εργασίες πρέπει να διοχετευθούν σε διάφορους κλάδους και τομείς κλπ.

'Επειδή όμως ή πόλη αυτή είναι ή έδρα της γαλλικής κυβέρνησης και, από τόν καιρό της Κομμούνας του 1871, ή μόνη γαλλική πόλη χωρίς τοπική αυτοδιοίκηση², υπάρχουν και πολιτικά συμφέροντα στο παιχνίδι: Θα επιδιωχθεί έδω ή εγκατάσταση ενός πληθυσμού εύνοϊκού στην κυβέρνηση από έκλογική άποψη (γιατί ή U.D.R.³, από τό 1958 νικήτρια των βουλευτικών εκλογών, έχει άποτύχει ως τώρα στίς προσπάθειές της να όργανώσει μιά σταθερή τοπική βάση) και θα καταδικαστεί σε άπομόνωση τό νέο επαναστατικό κίνημα. Τό κίνημα αυτό που δημιουργήθηκε τό Μάη του 1968 βρίσκει προς τό παρόν τή μόνη όργανωμένη και ένιαία έκφραση της δυναμικότητάς του μέσα στίς μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις και στους δρόμους του Παρισιού.

'Εκεί όπου συγκλίνουν, λοιπόν, τάσεις για τήν όργάνωση του χώρου μέσα σε μίαν αναπτυγμένη καπιταλιστική οικονομία, χρηματιστικά συμφέροντα των έταιρειών ακινήτων και ιδεολογικοπολιτικά συμφέροντα του κρατικού μηχανισμού, γεννήθηκε τό μεγάλο δημόσιο πρόγραμμα πολεοδομικής ανάπτυξης μέ τόν χαρακτηριστικό τίτλο «Πολεοδομική επανάκτηση του Παρισιού» (Reconquete urbaine de Paris). Τό πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε μέ άργό ρυθμό τό 1956, έφτασε στο άποκορύφωμά του μεταξύ 1964 και 1970, για να παραχωρήσει τελικά τό πεδίο στίς ιδιωτικές επιχειρήσεις μέ τήν υποστήριξη της διοίκησης. 'Η «Πολεοδομική επανάκτηση» εμφανίστηκε κάτω από τόν μανδύα της εξάλειψης των τρωγλών. 'Η πραγματικότητα ήταν άλλη: Δέν εξυγιάνθηκαν οι πίο υποβαθμισμένες συνοικίες, αλλά, αντί για αυτές, έγινε ανάπτυξη των συνοικιών μέ τό μεγαλύτερο ποσοστό ντόπιων και

2. (σ.τ.μ.) Στο Παρίσι άποδόθηκαν πάλι τοπικές εξουσίες και δικαίωμα εκλογής δημάρχου, από τό 1977.

3. (σ.τ.μ.) Union pour la Défense de la République, τό γκαλλικό κόμμα.

ξένων εργατών και όπου η οικοδόμηση κτιρίων γραφείων και πολυτελών κατοικιών υποσχόταν τά μεγαλύτερα κέρδη. Έδώ δημιουργήθηκαν νέες ανέσεις — αλλά για έναν άλλο πληθυσμό, ενώ οι παλιοί κάτοικοι απωθήθηκαν στην υπο-εξοπλισμένη περιφέρεια της πόλης. Αυτή είναι η «επανάκτηση» του Παρισιού, «επανάκτηση» του λαϊκού Παρισιού από τη νέα αστική τάξη των ήγεικων στελεχών, από τους τόπους εργασίας και αναψυχής της. Χρησιμοποιώντας τό κρατικό προνόμιο της απαλλοτρίωσης και μέ επιχορηγήσεις από δημοσίους πόρους για τη δημιουργία της απαραίτητης υποδομής, η ανάπλαση αποτελεί τόν κριό για τό μετασχηματισμό του Παρισιού σέ διευθυντική πόλη και σέ ένα διεθνές γκέτο για άνώτερα στελέχη πού, ενώ διγοούν για κάθε τί μοντέρνο, καταναλώνουν μιάν ιστορία πού έχει μεταβληθεί σέ μουσειο αποκλεισμένο (δπου φραγμός είναι τό επίπεδο των τιμών) για νά μπορούν νά κάνουν εκεί μέσα τόν περίπατό τους τά σαββατόβραδα⁴.

Ο παρισινός πληθυσμός δέν ξεγελιέται: Οι φορείς της ανάπλασης ονομάζονται «εμποροι των πόλεων». Τό ίδιο τό πρόγραμμα πήρε ένα άλλο όνομα, εξίσου ταιριαστό όπως ή «Επανάκτηση»: «Ανάπλαση-έκτόπιση». Καί, μέσα σ' ένα Παρίσι πού διαπερνάται, ακόμη άπ' τά βαθιά ρεύματα πού φανέρωσε ό Μάης του 1968, ό κόσμος οργανώνεται και αγωνίζεται για τη διαφύλαξη αυτής της πόλης, αυτής της συνοικίας, αυτής της κατοικίας, αυτής της ζωής. Άρνοούνται τη λογική του συστήματος, τήν κερδοφόρα άποδοτικότητα για τούς λίγους, τόν εξαναγκασμένο έκσυγχρονισμό, τόν όρθολογισμό του κέρδους. Καί άντιστέκονται. Πώς; Μέ ποιές πιθανότητες επιτυχίας; Μέ ποιό πολιτι-

4. Οι Ισχυρισμοί αυτοί δέν είναι άπλές έντυπώσεις, αλλά έχουν καταδειχτεί σέ μιά εξαντλητική κοινωνιολογική έρευνα γύρω από τό περιεχόμενο των προγραμμάτων της πολεοδομικής ανάπλασης του Παρισιού. Τά συμπεράσματα εκτίθενται σέ μιά κοινή εργασία: F. Godard, M. Castells, H. Delayre, C. Dessane, Ch. O' Callaghan, *La Rénovation urbaine à Paris*, Mouton, Paris, 1972.

κό αποτέλεσμα; Μέσω ποιών τρόπων κινητοποίησης; Η άπάντηση δέν μπορεί νά είναι ένιαία, εξαρτάται από τίς δεδομένες συνθήκες και μορφές άγώνα. Η άπάντηση προκύπτει από τη συγκεκριμένη άνάλυση των άγώνων αυτών και των γενικών τάσεων, τίς όποιες διαπιστώσαμε ξεκινώντας από τη μελέτη των κοινωνικών συνθηκών κάθε μιάς διαδικασίας πού παρατηρήσαμε⁵.

2. Η μπουλντόζα δέ θά περάσει!

Ένώ τό πρόγραμμα της ανάπλασης παρουσιάζεται ένιαίο, παρά τίς καθυστερήσεις και τίς διαφορές από περιοχή σέ περιοχή, οι άγώνες έναντίον των επιπτώσεων του είναι κατακερματισμένοι και σχετικά άνεξάρτητοι από συνοικία σέ συνοικία. Ένα πρώτο χαρακτηριστικό του κινήματος αυτού είναι ή συνείδηση πώς οι ένέργειές του έχουν τό στοιχείο της αντίδρασης σέ πρωτοβουλίες της άλλης πλευράς. Τά προβλήματα άντιμετωπίζονται όταν τίθενται, δέν προβλέπεται καμιά κοινή άντεπίθεση, ούτε κατά του ίδιου του προγράμματος ανάπλασης ούτε κατά της κοινωνικής λογικής πού τό στηρίζει. Άν παρακολουθήσουμε όμως τήν πορεία των άγώνων αυτών μέσα από τούς καταστραμμένους δρόμους των διάφορων τομέων της ανάπλασης (σπίτια μέ ρωγμές, μαυρισμένα στενά, πνιγμένα από πύργους μέ

5. Έρευνα πού διεξάχθηκε στα πλαίσια του Κέντρου μελέτης κοινωνικών κινήματων της Ecole pratique des hautes études στο Παρίσι, σέ συνεργασία μέ τήν Françoise Lentin και τόν José Olives. Για μιά λεπτομερέστερη άνάλυση, βλέπε M. Castells, F. Lentin, J. Olives, *La lutte contre la Rénovation urbaine à Paris*, Centre d' étude de mouvements sociaux, Paris, 1972. Η έρευνα έγινε τό 1970 σέ τέσσερις συνοικίες του Παρισιού όπου διεξάγονταν άγώνες. Παραλείψαμε κάθε άκριβή ένδειξη πού θά επέτρεπε τόν έντοπισμό των διαδικασιών πού παρατηρήθηκαν.

άτσάλι και γυαλί), διακρίνονται καθαρά οι κύριες γραμμές και μās δείχνουν τούς δρόμους απ' όπου έρχονται (ή δέν έρχονται) οι άνθρωποι για νά κάνουν τή δική τους Ιστορία στίς συνοικίες του Παρισιού.

A. Οι «καλοί ένοικοι» και οι «κακοί άριστεριστές» στόν άγώνα για τήν υπεράσπιση τής «Cité du peuple».

Οι άδρες αυτές γραμμές συνοψίζονται και συμπυκνώνονται στήν πορεία τών άγώνων που έκτυλίχθηκαν από τό 1965 ως τό 1971 στήν περιοχή τής Cité du peuple. Αυτή ή λαϊκή συνοικία μέ τή μεγάλη εργατική παράδοση και μέ μεγάλο ποσοστό μεταναστών θίχτηκε πρώτη από τήν ανάπτυξη. "Όσο περισσότερο γνωστοποιούνταν οι προθέσεις του έγχειρήματος, τόσο περισσότερο αναπτύσσονταν οι διαμαρτυρίες και διεκδικήσεις, ένόψει τής άπειλής τής έξωσης και τής άνυπαρξίας προοπτικών μεταστέγασης σέ κατάλληλες κατοικίες στήν ίδια περιοχή και μέ ανάλογο ένοίκιο. Οι κινητοποιήσεις άρχισαν από τούς εργάτες και τούς μικρέμπορους που άποτελοῦσαν τό δυναμικό στοιχείο στήν περιοχή αυτή. Άρχικά βρίσκουμε τήν πρωτοβουλία μιās έθνικης όργάνωσης ένοικιαστών που είναι γερά ριζωμένη στήν περιοχή και διαθέτει συμπαγή πολιτική ύποστήριξη, άν και δηλώνει άπολιτική στό καταστατικό της, πράγμα που επιδιώκει και στήν πρακτική της. Η πολιτική τής όργάνωσης αυτής σέ έθνικό επίπεδο, πολιτική που ρίχνει τό βάρος της στήν αύξηση του αριθμού τών «κοινωνικών» κατοικιών που κατασκευάζει τό κράτος, βρήκε στή Cité du peuple ιδιαίτερα εύνοϊκή απήχηση. Τό 1965, στά πλαίσια μιās κοινής κομπάνιας που άποσκοπούσε στήν άνέγερση περισσότερων κατοικιών Η.Λ.Μ.⁶, έγινε στή Cité du peuple μιιά

6. (α.τ.μ.) Habitation à loyer modéré (=κατοικία χαμηλού ένοικίου). Η μορφή τής «κοινωνικής κατοικίας» στή Γαλλία.

εύρεια κινητοποίηση μέ αίτημα τήν κατασκευή 2000 τέτοιων κατοικιών σέ μιιά βιομηχανική περιοχή που είχε μόλις έκκενωθεί. (Τό 1965 είχαν χτιστεί 471 κατοικίες ένώ, άφενός ό κατάλογος τών στεγασμένων κάτω από άπαράδεκτες συνθήκες περιλάμβανε 100.000 οικογένειες και, άφετέρου, μπορούσε νά άρχισει ή άνέγερση 6.247 κατοικιών σέ οικόπεδα ελεύθερα που άνήκαν στόν Όργανισμό κατοικιών Η.Λ.Μ. του Παρισιού.) Για τά αίτήματα αυτά έγιναν παραστάσεις κυρίως στή διοίκηση τής πόλης του Παρισιού και στήν άστυνομική διεύθυνση· καταρχήν στόχος ήταν ή δέσμευση τών οικόπεδων αυτών για τήν άνέγερση κατοικιών. Τά αίτήματα παρουσιάστηκαν στή συνέχεια στόν Όργανισμό τών Η.Λ.Μ. για νά παραχωρηθούν οι αναγκαίες πιστώσεις. Η ανάπτυξη ενός δλόκληρου οικοδομικού τετραγώνου και ή άμεση άπειλή τής έξωσης τών κατοίκων επιτάχυναν τήν κινητοποίηση. Έγινε συγκέντρωση ύπογραφών, όργανώθηκαν συναντήσεις και τά πρωινά τών Κυριακών εκφωνήθηκαν λόγοι στήν αγορά.

Η άστυνομική διεύθυνση παρουσίασε άντιφατικά επιχειρήματα: αρχικά ύποτίθεται ότι πρόέβλεπε τή δημιουργία μιās βιομηχανικής ζώνης· στή συνέχεια έφερε σάν εμπόδιο τόν υπερβολικό θόρυβο εξαιτίας ενός κοντινού δρόμου ταχείας κυκλοφορίας. Στήν πόλη του ήδη κλεισμένου εργοστασίου που, όμως, δέν είχε καταδαφιστεί, όργανώθηκε μιιά μεγάλη διαδήλωση. Η ένταση όξύνεται και ή άστυνομία χρησιμοποιεί διάφορα μέσα πίεσης κατά τών «έποκινητών». Παρόλα αυτά, ή διαδήλωση γίνεται ειρηνικά, μέ τή συμμετοχή μερικών εκατοντάδων κατοίκων τής συνοικίας. Τήν άνοιξη του 1966, μέ σύμφωνη γνώμη τής διοίκησης τής πόλης, δεσμεύεται τελικά ό χώρος για τήν άνέγερση κατοικιών Η.Λ.Μ. Γίνεται επίσης ή παραχώρηση νά διατεθεί κάποιο ποσοστό τών νέων κατοικιών στόν τομέα που θίγεται περισσότερο από τήν ανάπτυξη τής περιοχής.

Μέχρι σήμερα έχουν ήδη άνεγερθεί και κατοικηθεί περίπου 2000 κατοικίες H.L.M. στον προβλεπόμενο χώρο. Από μία πρώτη ματιά, η οικοδόμηση «κοινωνικών» κατοικιών αποτελεί τό επίτευγμα μιάς πλατιάς διεκδικητικής δράσης που ξεκίνησε με τήν κινητοποίηση τών εργατῶν και πού στράφηκε κατά τών δημόσιων οργανισμῶν πού είναι ἀρμόδιοι γιά κατοικίες και ἐξοπλισμό (ἀστυνομική διεύθυνση, διοίκηση τῆς πόλης, O.H.L.M.) με τήν ἀφορμή μιάς διαδικασίας πολεοδομικῆς ἀνάπλασης. Γιά μᾶς ὅμως τό θέμα εἶναι νά συνειδητοποιήσουμε τό νόημα μιάς τέτοιας ἐνέργειας ὡς κοινωνικῆς διαδικασίας καί, συνεπῶς, νά ἐκτιμήσουμε τά ἀποτελέσματα τόσο στούς ἴδιους τούς πρωταγωνιστές, ὅσο καί στό σύνολο τοῦ ἐνεργοποιημένου κοινωνικοῦ δυναμικοῦ.

Πράγματι, τό οὐσιῶδες εἶναι τό ἐξῆς: Οἱ κατοικίες H.L.M. χτίστηκαν μὲν (μόνο οἱ μισές ἀπό αὐτές πού ἀπαιτοῦσε ἡ διεκδικητική καμπάνια), ἀλλά ἡ συντριπτική πλειοψηφία τοῦ θιγόμενου πληθυσμοῦ τῆς συνοικίας, πού ἀποτέλεσε καί τή βάση τῆς κινητοποίησης, δέ μεταστεγάστηκε σ' αὐτές. Ἡ αἰτία εἶναι πολύ ἀπλή: Ἀνάγεται στόν διοικητικό μηχανισμό τῆς παραχώρησης τῆς «κοινωνικῆς» κατοικίας. Σ' ὀλόκληρη τήν περιοχή τῆς πόλης τηρεῖται μία σειρά προτεραιότητας. Ἐπομένως, οἱ κατοικίες πού ἀναγέρθηκαν με τόν ἀγῶνα τῶν κατοίκων τῆς «Cité du peuple» παραχωρήθηκαν σέ οἰκογένειες ἀπό ὄλο τό Παρίσι πού, στεγασμένες κάτω ἀπό κακές συνθήκες, περίμεναν χρόνια μιά κατοικία. Δημιουργεῖται λοιπόν ἀναντιστοιχία μεταξύ τῆς βάσης τῆς κινητοποίησης καί τῆς πιθανῆς ἀπάντησης σ' αὐτή τή διεκδίκηση, ἐπειδή ἡ διοίκηση δέν μπορεί νά ἀγνοήσει τούς κανονισμούς τῆς παραχώρησης. Ἄν καί εἶναι δυνατό νά φανταστεῖ κανεῖς τοπικές κινητοποιήσεις καί ἐνέργειες πού νά ἔχουν στόχο τους μιά συνολική πολιτική (ὅπως οἱ ἐργάτες ἐνός ἐργοστασίου ἀπεργοῦν γιά νά ἐμποδίσουν κάποιο «σχέδιο σταθερο-

ποίησης»⁷ σέ ἐθνικό ἐπίπεδο), θάπρεπε ὅμως νά μὴν ξεχνᾶμε πῶς στήν προκειμένη περίπτωση τό πρόβλημα εἶναι ἀκριβῶς νά βρεθεῖ ἓνα κατάλυμα γιά κόσμο πού ἔχει χάσει τό σπίτι του. Κι ὅτι αὐτή ἡ κατάσταση ἀποτέλεσε ἀκριβῶς τή βάση πού ἐπέτρεψε τήν κινητοποίηση.

Ἐπῆρχε, ὡστόσο, ἓνα κατάλληλο αἴτημα, ἱκανό νά ἀποκαταστήσει τή σύνδεση ἀνάμεσα στό ὄλο πρόβλημα καί τόν ἐπιδιωκόμενο στόχο: ἡ λήψη προληπτικῶν μέτρων στά πλαίσια κάθε προγράμματος ἀνάπλασης: Ἀνέγερση νέων κατοικιών στήν ἴδια περιοχή —πρὶν τήν κατεδάφιση τῶν παλιῶν— ὅπου θά ἐπαναστεγαστοῦν με ἀνεκτά ἐνοίκια οἱ ἐκτοπιζόμενες οἰκογένειες. Ἐνα τέτοιο αἴτημα, ὅμως, θίγει τά θεμέλια τῆς ἴδιας τῆς ἀνάπλασης, πού στοχεύει προπάντων στόν κοινωνικό μετασχηματισμό τῆς συνοικίας, στήν ἐπίτευξη μιάς ὑψηλῆς καταναλωτικῆς δυναμικῆς (γιά τήν ὁποία ἀπαιτεῖται ὑψηλότερη ἀγοραστική δύναμη) καί μιάς συμβολικῆς σήμανσης (πού νά ἀντιστοιχεῖ στό κοινωνικό καθεστῶς τῶν μελλοντικῶν κατοίκων). Ἴδου λοιπόν ἓνα ἀντικείμενο γιά τό ὁποῖο ἔχουν νά ἀντιπαλέσουν οἱ ἀπειλούμενοι ἀπό ἐκτόπιση κάτοικοι με τόν ἰσχυρό μηχανισμό τοῦ προγράμματος πολεοδομικῆς ἀνάπλασης τοῦ Παρισιοῦ.

Τό αἴτημα αὐτό ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο στό διεκδικητικό πρόγραμμα πού περιγράψαμε παραπάνω. Ἐπειδή ὅμως ἦταν κατά βάθος πολύ διαφορετικό ἀπό τό ἀπλό αἴτημα γιά κατασκευή κατοικιών H.L.M. (πράγμα πού δέ θά ἔθιγε καθόλου τό πρόγραμμα ἀνάπλασης), ἀπαιτοῦσε καί ἓνα πολύ ἀνώτερο ἐπίπεδο πάλης. Ἦταν ἀπραγματοποίητο; Ὅπως καί νάχει τό πράγμα, ἀρχίζει

7. (σ.τ.μ.) Plan de stabilisation: Ὁρος πού εἰσήγαγε ὁ de Gaulle ἐνόψει τῶν ἐκλογῶν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 78 γιά τήν ἐθνοσυνέλευση, στόν προεκλογικό ἀγῶνα κατά τοῦ σοσιαλιστῆ ὑποψήφιου πρόεδρου Gaston Deferre: Μιά «πολιτική ἀνάπτυξης χωρίς πληθωρισμό» σέ βάρος τῶν εργατῶν.

νά διαφαίνεται μιά νέα προβληματική στό κέντρο τής ανάλυσής μας. Τί απογίνεται μ' αυτό τό μαζικό διεκδικητικό κίνημα πού, ξαφνικά, βρίσκεται στό κενό;

Μιά και δέ βρέθηκε καμιά συνολική λύση του προβλήματος, ώστε νά επανεγκατασταθεί ό πληθυσμός τής συνοικίας στό ίδιο μέρος, αρχίζει μιά πολιτική αποστράτευση και εξατομίκευση στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Αυτό οδηγεί στην προϊούσα εγκατάλειψη των κτιρίων και μάλιστα κάτω από τους όρους πού επιβάλλει ό οργανισμός τής ανάπλασης, δηλαδή, είτε εκτόπιση στα προάστια, είτε σημαντική αύξηση του ένοικίου... γι' αυτούς πού μπορούν νά τήν άντέξουν. Μιά τέτοια διαδικασία παίρνει άμέσως δραματικές μορφές (όπως στην περίπτωση του τυφλού πού μένει σαράντα χρόνια στό δρόμο πού τώρα Ισοπεδώνεται και χάνει όλα τά καθημερινά του σημεία προσανατολισμού), και δέν εξελίσσεται χωρίς συγκρούσεις, κάποτε με επίμονη άτομική αντίσταση (έτσι έμεινε, λ.χ., μιά γριά κυρία στό τελευταίο διαμέρισμα ενός παλιού κτιρίου επί ένα χρόνο, μέσα στα χαλάσματα, έως ότου τής έδωσαν μιά κατοικία). Συνολικά όμως, ή μπουλντόζα προχωράει γοργά και τό διεκδικητικό κίνημα διαλύεται, άνίκανο νά ξεπεράσει στην δράση του τά θεσμικά πλαίσια. Πρόσφατα εξάλλου, μοιλιάζονται στους τελευταίους επιζώντες τής συνοικίας κάποιες ομάδες δράσης πού προέρχονται από τά ρεύματα μετά τό Μάη του 68 και πού προσπαθούν νά οργανώσουν τήν αντίσταση κατά τής εκτόπισης.

Δύο περιπτώσεις είναι έδω ιδιαίτερα χαρακτηριστικές. Μιά πρώτη ενέργεια καθοδηγήθηκε από μιά ομάδα φοιτητών αρχιτεκτονικής πού δέν κατοικούσαν στην συνοικία. Αυτοί προσπάθησαν νά παρακινήσουν τους κατοίκους νά μήν εγκαταλείψουν τά σπίτια τους. "Αντιστεκόμενοι με τή βία σε ένα πρώτο ξεσπίωμα και πετυχαίνοντας μετά από συγκρούσεις με τήν αστυνομία τήν επανεγκατάσταση ενός ήλικιωμένου ζεύγους θυρωρών, κατάφεραν οι φοιτητές νά προκαλέσουν ένα

πρώτο κύμα συμπάθειας για τίς ενέργειές τους. Παρόλα αυτά οι ενέργειές τους παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό ξένες για τους κατοίκους. Έχοντας πάντως τήν επιδίωξη νά οργανώσουν τους κατοίκους, οι φοιτητές ξεκίνησαν μιά διπλή καμπάνια: "Αφενός ιδεολογική καταγγελία τής ανάπλασης και έκκληση για επαναστατικό άγώνα και άφετέρου πρόθεση διαπραγμάτευσης με τό φορέα τής ανάπλασης καταθέτοντας ένα ψήφισμα ύπογραμμένο από τους κατοίκους. Τό χάσμα, όμως, μεταξύ των δύο επιπέδων δουλειάς ήταν πολύ μεγάλο, πολύ περισσότερο αν αναλογιστομε και ότι ή παρέμβαση τής οργάνωσης ήταν αρκετά άκανόνιστη και εξάρτημένη από τους ρυθμούς ζωής των φοιτητών. "Όταν τώρα ό φορέας τής ανάπλασης ήταν διατεθειμένος και έτοιμος νά διαπραγματευθεί με κάθε ένοικο ξεχωριστά, τό ψήφισμα δέν είχε καν ύπογραφεϊ ακόμα και, χωρίς νά ένταχθεί πραγματικά ή ιδεολογική δουλειά στον διεκδικητικό άγώνα, χάθηκε δηλ ή τοπική βάση. Μετά τήν ήττα αυτή διαλύθηκε και ή φοιτητική ομάδα, μιάς και είχε συγκροτηθεί μόνο γι' αυτή τήν υπόθεση.

"Η κατάρρευση του έγχειρήματος αυτού μπορεί σε μεγάλο μέρος νά εξηγηθεί από τά στοιχεία τής συγκυρίας: "Επιτροπή δράσης εξωτερική ως προς τή συνοικία, έρασιτεχνισμός, αδυναμία μόνιμης παρουσίας. Πιο ξεκάθαρες γίνονται οι αιτίες αν δοϋμε τό τέλος τής ιστορίας: όταν τελειώσει τό παιχνίδι, φεύγουν οι πιο ενεργοί, ή βάση είναι αδύναμη και ή κατάσταση στην όποία πρέπει νά επέμβει κανείς φτάνει στό άποκορύφωμα της. Φυσικά θά μπορούσε κανείς νά επιχειρηματολογήσει τό ίδιο εύκολα πώς πρόκειται τώρα για προνομιακή συγκυρία για τήν οργάνωση μιάς νέου τύπου αντίστασης στην έξωση. Αυτό πού τώρα ακριβώς μās φαίνεται χαρακτηριστικό είναι ή ύπαρξη ενός πολύ συγκεκριμένου αίτήματος και μιάς δράσης των ένοίκων εντός των θεσμικών πλαισίων (ψηφίσματα κλπ.) και, παράλληλα, τήν ίδια στιγμή, ενός άνοιχτά ιδεολογικού

λόγου και θεαματικών ενεργειών. Πρόκειται για μία ταλάντωση και όχι μία σύνδεση μεταξύ μιάς έντυπωσιακής ενέργειας κατά της αδικίας και της διεκδικητικής πρακτικής που σέβεται το νόμο, της ίδιας πρακτικής δηλαδή που χρησιμοποίησε προηγουμένως και ο σύλλογος των ένοικιαστών.

Έκτός αυτού πρέπει να σημειώσουμε πως οι ενέργειες αυτές δεν έχουν ριζώσει στην περιοχή και πως ο πληθυσμός ξεκινάει από διεκδικητική εμπειρία που έχει υποθηκευθεί από την εξατομίκευση των προβλημάτων. Γι' αυτό το λόγο, μία διεκδικητική ενέργεια με περιορισμένα μέσα, που απλώς παρατίθεται σε μία ιδεολογική άμφισβήτηση οφειλόμενη σε δραστηριότητες εξωτερικών μειοψηφιών, είναι απ' την ίδια τη λογική της εκτεθειμένη στην καταστολή και, πρό πάντων, στην αδιαφορία. Η λογική συνέπεια είναι η πλήρης διάλυση της επιτροπής δράσης.

Τό αντίθετο συνέβη σε μία άλλη παρέμβαση, μιάς επαναστατικής ομάδας, σ' έναν άλλο τομέα της Cité du peuple. Η ομάδα αυτή οργανώνοντας αποτελεσματικά την αντίσταση στην έξωση ενός πληθυσμού πολύ χαμηλού κοινωνικού επιπέδου, ενός πληθυσμού που έχει εγκαταλειφθεί ακόμα και από την εθνική ένωση ένοικιαστών, δείχνει ταυτόχρονα τις δυνατότητες καθώς και τα όρια αυτής της μορφής πάλης.

Αν και γενικά πρόκειται για την ίδια υπόθεση, τό τίμημα εδώ γίνεται δραματικότερο. Αφενός από την άποψη του πληθυσμού, που χαρακτηρίζεται από τη σαφή αριθμητική υπεροχή εργατών O.S.⁸ και χειρωνακτών, μεταναστών και εθνικών μειονοτήτων· αφεντέρου, τό επίπεδο υποβάθμισης των συνθηκών στέγασης είναι σ' αυτό τό τμήμα της Cité du peuple πολύ χειρότερο από την υπόλοιπη συνοικία. Κι όμως, τό πρόγραμμα

8. (σ.τ.μ.) Ouvrier spécialisé, διακρίνεται από τών O.P. (ouvrier professionnel= ειδικευμένο εργάτη) επειδή δεν έχει πτυχίο κάποιας κατώτερης σχολής.

της ανάπλασης προχωράει εδώ σαφώς αργότερα από άλλου: Μήπως έντεινεται ή αντίσταση του πληθυσμού; Ένμέρει ναί, διότι ή περιοχή αυτή βρίσκεται εδώ και πολλά χρόνια στην πρώτη γραμμή του διεκδικητικού αγώνα στην Cité du peuple. Έδώ χαιρετίστηκε καταρχήν ή ανάπλαση, με την προϋπόθεση πως θά γινόταν προς όφελος των κατοίκων. Πρέπει ακόμα να λάβουμε υπόψη πως πρόκειται για πολύ μετριοπαθή κοινωνικά στρώματα, ευαίσθητα σε πρακτικές κοινωνικών διακρίσεων, που κινδύνευαν να τούς επιβάλουν μέσα σ' ένα νέο περιβάλλον, πάνω στον οποίο δεν θά είχαν κανενός είδους έλεγχο. Τό κατάλληλο αίτημα ήταν λοιπόν ή λήψη προληπτικών μέτρων (προσωρινή μεταστέγαση). Έγρω από αυτόν τό στόχο έγινε μιά πολύ ισχυρή κινητοποίηση ενός μέρους των κατοίκων —οι μετανάστες και οι εθνικές μειονότητες (βορειοαφρικανοί έβραιοί) δεν συμμετείχαν αρχικά. Για πολύν καιρό γίνονταν συγκεντρώσεις, οι κάτοικοι αντιδρούσαν στην έξωση που τούς άπειλούσε, ψηφίσματα υπογράφονταν μαζικά. Τά αιτήματα παρουσιάζονταν από αντιπροσωπείες στη διοίκηση της πόλης και στην αστυνομική διεύθυνση. Η άπάντηση, όμως, θάπρεπε νάρθει άφενός εκ μέρους του Όργανισμού των Η.Λ.Μ. και αφετέρου από τό φορέα της ανάπλασης. Για τόν πρώτο δεν υπήρχε κανενός είδους νομική δέσμευση ώστε να προτιμήσει τούς κατοίκους αυτής της «νησίδας» στη μεταστέγαση σε κατοικίες Η.Λ.Μ. μέσα στο ίδιο διοικητικό διαμέρισμα του Παρισιού. Για τό φορέα της ανάπλασης ή μόνη λύση ήταν μεταστέγαση κάπου άλλου, γιατί τό σχέδιο προέβλεπε επί τόπου μόνο 150 κατοικίες Η.Λ.Μ. Αν και επρόκειτο για 2500 κατοικίες που έπρεπε να αντικατασταθούν, αυτό μόνο μπόρεσε να πετύχει τούτη ή κινητοποίηση.

Η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη. Οι κάτοικοι είναι καταρχήν άποφασισμένοι να παραμείνουν. Ο φορέας της ανάπλασης κάνει τά πάντα για να κάμψει τή μόνη σοβαρή αντίσταση που υπάρχει σ' όλόκληρο τό

διοικητικό διαμέρισμα.

Είναι άσκοπο νά απαριθμήσουμε λεπτομερειακά όλόκληρο τό όπλοστάσιο τών μέτρων πού χρησιμοποιήθηκαν γιά τόν εκφοβισμό τού πληθυσμού: Τά άνοίγματα τών παραθύρων πού χτίζονταν άμέσως μόλις μετακόμιζαν οί ένοικοι, οί συχνές διαρρηξείς (ή άπόπειρες διαρρηξέων), ή έλλιπής συντήρηση τών δρόμων (δταν δέν γίνονταν έντονες διαμαρτυρίες σχετικά), άπειλές πώς θά δυσκόλευαν τήν ίκανοποιητική τους μεταστέγαση κλπ., κυρίως όμως κλιμακωμένη μεθόδευση πού στόχευε στήν απομόνωση κάθε περίπτωσης και τήν εξασθένιση τών αντίστασεων μέ τήν απομάκρυνσή τους στό χρόνο και τό χώρο.

Ή έξοδος άρχίζει. Σέ λίγους μήνες εκκενώνονται περισσότερες άπό 1000 κατοικίες, χάρη σέ άτομικές συμφωνίες, μερικές φορές μετά άπό διαπραγματεύσεις πού έγιναν μέ τήν ήθική και νομική ύποστήριξη τής επιτροπής, πάντοτε όμως υπό δυσμενείς όρους γιά τούς κατοίκους. Αύτοί πού έμειναν στά σπίτια τους είναι άφενός αύτοί πού δέν πίστευαν πώς βρίσκονται σέ άμεσο κίνδυνο (πρόκειται γιά ένα σημαντικό τμήμα τής συνοικίας, πού θά θιγεί στή δεύτερη φάση τού έγχειρήματος). Οί υπόλοιποι είναι μόνο λίγοι άγωνιστές πού δέν έχουν τή δυνατότητα νά μετακομίσουν και πού τό πρόβλημα τούς όδηγεί στήν άπελπισία.

Κάτω άπ' αυτές τίσ συνθήκες και μέσα σ' αυτήν τήν άπελπιστική κατάσταση προκύπτει μία νέα δυνατότητα παρέμβασης σέ κάποιες τρώγλες πού κατοικούνταν κατά μεγάλη πλειοψηφία άπό άνειδίκευτους εργάτες, μετανάστες και βορειοαφρικανούς έβραίους.

Ή επιτροπή άγώνα τών κατοίκων δέν έχει ριζώσει έδώ, κυρίως λόγω τού πολιτιστικού φράγματος. Πάντως οί συνθήκες στέγασης είναι έδώ χειρότερες άπό παντού. Οί κάτοικοι άπειλούνται άμεσα άπό τήν έξωση. Θέλουν νά φύγουν.

Και πώς νά μή θέλουν, άφοϋ ζούν ήδη έδώ και 10, 15 ή 20 χρόνια σ' αυτές τίσ συνθήκες; "Όμως, εκτός άπό

μερικές σπάνιες περιπτώσεις, άρνούνται νά φύγουν, όποιοι και νάναι οί όροι. Θέλουν νά μείνουν στό Παρίσι, ένώ ή έβραϊκή κοινότητα θέλει νά παραμείνει ένωμένη. Οί έβραίοι αύτοί, πού κατάγονται άπό τήν Τυνησία, θεωρούν σημαντικό νά μήν εγκαταλείψουν μία συνοικία όπου δουλειά και κατοικία τούς επιτρέπουν νά παραμείνουν μεταξύ έβραίων (οί εργοδότες άνήκουν ένγένει στήν κοινότητα τών Άσκεναζίμ πού είναι εγκατεστημένη έδώ άπό τή δεκαετία τού 30) ώστε νά διατηρηθούν οί κοινωνικοί δεσμοί στό έσωτερικό τής κοινότητας. "Όμως, επειδή οί οικονομικές τους δυνατότητες είναι έξαιρετικά ίσχνές, έχουν λιγότερες πιθανότητες άπό τούς άλλους νά άντισταθούν μέ επιτυχία στήν εκτόπιση στά προάστια. "Όπως οί ηλικιωμένοι, όπως οί οικογένειες τών γιουγκοσλάβων χειρωνακτών, όπως οί πολυπληθείς οικογένειες τών κατώτερων ειδικευμένων εργατών, παραμένουν λοιπόν στοιβαγμένοι, και βλέπουν νά τούς στεροϋν τή μεταστέγαση σέ κατοικίες H.L.M. επειδή μία έρευνα άπεφάνθη πώς «δέν είναι καθαροί».

Κάτω άπό τίσ συνθήκες αυτές γεννιέται ή παρέμβαση μιάς νέας όργάνωσης, πού σάν άντικείμενό της έχει τήν πολιτική διαμαρτυρία, πράγμα πού δέν κρύβει άπό τούς κατοίκους. Ή όργάνωση άποτελείται άπό νέους εργάτες και προλεταριοποιημένους φοιτητές —κατόικους τής συνοικίας— και επιδιώκει πρώτ' άπ' όλα τή δημιουργία μιάς καθημερινής σχέσης μέ τούς κατοίκους. Βοηθούν, π.χ., στήν εκτέλεση τών επισκευών, όργάνωσαν παιχνίδια γιά τά παιδιά, πού έτσι γίνονται οί καλύτεροι προπαγανδιστές τής επιτροπής, ή παρακινούν νά μετατραπεί ένα χέρσο, λασπωμένο οικόπεδο σέ παιδότοπο. Ξεκινώντας άπό αυτή τή σχέση, πού διατηρείται μέ συνεχείς επισκέψεις πόρτα-πόρτα και μέ καθημερινή παρουσία, όργανώνουν μιάν επιτροπή υπεράσπισης τών ένοικιαστών.

Στόχος είναι ή μεταστέγαση μέ άνεκτή ένοίκια στήν ίδια συνοικία. Στο μεταξύ, ή επιτροπή προτείνει στός

κατοίκους νά γίνουν επισκευές, νά δημιουργηθεί ό σχετικός εξοπλισμός επί τόπου (σέ μιά κοντινή γειτονιά καταλαμβάνει μιά πλατεία καί προσπαθεί νά οργανώσει έναν παιδικό σταθμό) καί νά αντισταθοῦν στίς ἐξώσεις καί τούς ἐκφοβιστικούς ἐλιγμούς. Συνδέουν ἄμεσα τά αἰτήματα μέ τήν γενική πολιτική πάλη:

Τί σημαίνει ἀνάπλαση;

Σημαίνει νά χτίζουν πολυτελεῖς κατοικίες κοντά στό πάρκο. Καί τούς φτωχοῦς, πού ζοῦν ἐδῶ σέ παλιά, ἐρειπωμένα σπίτια, θέλουν νά τούς ξαποστείλουν στήν περιφέρεια. Ἄλλά ἐπειδή ἡ ὀργή εἶναι πιά φανερή, θέλουν νά χτίσουν μερικές κατοικίες H.L.M. (ξεσπιτώνονται 2500 οἰκογένειες –προβλέπεται ἡ κατασκευή 150 H.L.M.). Θά στριμώξουν ὅσο τό δυνατόν περισσότερα ἄτομα σέ κάθε τετραγωνικό μέτρο, γιατί ὅσο πιά μεγαλύτερος εἶναι ὁ «συντελεστής ἐκμετάλλευσης τοῦ οἰκοπέδου», τόσο μεγαλύτερα θάναί καί τά κέρδη τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Καί ἡ δημόσια ὑγεία; Κι ἡ μόλυνση τοῦ ἀέρα;

Καί οἱ παιδικοί σταθμοί; Καί τό πράσινο;

Οἱ ἀθλητικοί χώροι;

Ὅχι, ἐδῶ διατάζουν πάντα τά λεφτά!

Χιλιάδες ξένοι ἐργάτες στοιβάζονται σέ τενεκεδομαχαλάδες σέ παλιά καί βρώμικα δωμάτια, γιατί τά ἀφεντικά πού τούς ἔφεραν στή Γαλλία τούς ὑπερεκμεταλλεύονται, δίνοντάς τους μισθοῦς πείνας ἢ τούς ὀδηγοῦν στήν ἀνεργία.

Αὕτη ἡ κατάσταση εἶναι ἀνυπόφορη!

ΑΚΡΙΒΗ ΖΩΗ... ΖΩΗ ΣΚΛΑΒΩΝ!... ΦΤΑΝΕΙ ΠΙΑ!

Ἄπαιτοῦμε μιάν ἀνετη λαϊκή συνοικία μέ νέες κατοικίες! Μέ ἀγώνα καί μέσα στόν ἀγώνα θά σπάσουμε τίς ἀλυσίδες μας.

ΕΝΩΜΕΝΟΙ, ΘΑ ΚΑΤΑΤΡΟΠΩΣΟΥΜΕ ΤΗΝ ΜΠΟΥΡ-ΖΟΥΑΖΙΑ.

Ὁ φορέας τῆς ἀνάπλασης ἐπιταχύνει τό ρυθμό στήν «Rue de la Bonne». Γιουγκοσλάβοι ἐργάτες πού ἔφτασαν πρόσφατα στή Γαλλία ἐγκαθίστανται σέ μερικές ἄδειες

κατοικίες, τρομοκρατώντας μέ τήν παρουσία τους τούς γείτονες. Μιά μέρα ἔρχεται ἕνα συνεργεῖο γιά νά κλείσει τό νερό. Γενική κινητοποίηση. Οἱ ἀγωνιστές βρίσκονται στίς θέσεις τους. Ἄλλά κι ὅλες οἱ νοικοκυρές ἔχουν κι αὐτές βγει ἔξω. Καί τά παιδιά σημαίνουν συναγερμό στή συνοικία. Τό νερό δέν κόβεται. Ἡ ἀστυνομία ἀρνεῖται νά ἐπέμβει.

Μιά ἄμεση ἔρευνα μεταξύ τῶν ἐνοικιαστῶν φανερώνει τήν ὑποστήριξη καί τή συμπάθεια πού ὑπάρχει πρὸς τά μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, «παρόλο» πού ἔδειξαν ἀνοιχτά τήν πολιτική τους ταυτότητα. Ἄν καί οἱ κάτοικοι δέν συμμετεῖχαν πάντα ἀπολύτως ἐνεργά στή δραστηριότητα τῆς ἐπιτροπῆς, ἐνωθῶν ὁμως πῶς οἱ ἐνέργειες αὐτές τούς βοηθοῦσαν, τῆ στιγμῆ πού ἡ διοίκηση καί οἱ ὑπηρεσίες μέ τίς ὁποῖες εἶχαν συναλλαγές εἴτε τούς ἐγκατέλειπαν στήν τύχη τους εἴτε τούς ἀντιμετώπιζαν ἐχθρικά. Τό αἶτημα ὁμως τῆς ἐπιτροπῆς (ἀνάπλαση πρὸς ὄφελος τῶν κατοίκων τῆς συνοικίας) βρίσκεται σέ ἀναντιστοιχία μέ τήν ἀδυναμία τοῦ θύλακα ἀντίστασης πού δημιουργήθηκε. Σιγά-σιγά μειώνονται οἱ δραστηριότητες, κοπάζει ἡ ἐνεργητικότητα. Μιά συγκέντρωση πού συγκλήθηκε γιά νά συζητηθοῦν μελλοντικές δραστηριότητες ἀποτυγχάνει λόγω ἑλλιποῦς προσέλευσης (ἂν καί τήν εἶχαν ἀποδεχτεῖ οἱ ἐνοικοὶ ὅταν τούς γίνονταν οἱ ἐπισκέψεις). Ἡ ἀστυνομία ἀπειλεῖ τά παιδιά: «Θά περάσεις τῆ ζωῆ σου στή φυλακή ἂν παίζεις μ' αὐτούς ἐκεῖ!» Ἡ ἀντίσταση σπάει σ' ἐπιμέρους θέματα. Ἡ ἀνασφάλεια γενικεύεται. Ὅλο καί περισσότεροι μετακομίζουν. Πολύ σύντομα θά εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ἔξωση μέ ἀντιμετώπιση τοῦ καθενός ξεχωριστά κατά τήν ἐπιθυμία τοῦ φορέα τῆς ἀνάπλασης. Οἱ ἀγωνιστές τό γνωρίζουν, ἀλλά γι' αὐτούς δέν πρόκειται γιά κάποιον διεκδικητικό ἀγώνα πού πρέπει νά κερδηθεῖ· ὁ ἀγώνας αὐτός ξεπερνάει τίς δυνάμεις τους: «Τό πιά σπουδαῖο εἶναι ν' ἀλλάξει κάτι στά κεφάλια τοῦ κόσμου.» Ἡ ἀποτυχία ἑνός διεκδικητικοῦ κινήματος ὀδηγεῖ συνεπῶς στήν πολιτική ριζοσπα-

στικοποίηση. Ίσχύει πράγματι αυτό;

Οι αγώνες που έγιναν στην Cité du peuple πέτυχαν μιά μαζική κινητοποίηση γύρω από διεκδικητικούς στόχους που όμως δεν ήταν αρκετή: Γιά να μπορέσει κανείς να αντιμετωπίσει κάτι σαν τό πρόγραμμα ανάπλασης πρέπει να ξεπεράσει τό άπολίτικο και θεσμικό πλαίσιο στο όποιο περικλείεται. ΄Αφετέρου επιτυγχάνεται μιά παράθεση ιδεολογίας και σημειακών διεκδικήσεων που όμως δεν κατορθώνει να ριζώσει. Τελικά έμπεδώνεται μιά πολιτική και διεκδικητική πρακτική που όμως είναι μάλλον σημειακή και αναφέρεται σε πληθυσμό λουμπεν προλεταριάτου, έτσι ώστε δεν υπάρχει έλπίδα για μιά γενίκευση. Γιά τόν κόσμο παραμένει μιά αγωνιστική εμπειρία, χωρίς όμως πραγματική σύνδεση με τή δομή τής πόλης ούτε με τίς σχέσεις μεταξύ τών πυρήνων που προβάλλουν αντίσταση.

B. Μιά μακρά πορεία μέσα στους αγώνες τής πόλης

Οι τάσεις αυτές εμφανίζονται ακόμα πιό ένισχυμένες στη συνοικία του Midi, όπου τό πρόγραμμα ανάπλασης είναι πολύ ευρύτερο. ΄Εδώ προβλέπονται μέτρα εύρειας κλίμακας, ώστε να γίνει αυτή ή ζώνη, ως τό 2000, ένα από τά κέντρα πληθυσμιακής συγκέντρωσης. Σ' αυτό τόν τομέα, που διαθέτει μεγάλη άριστη πολιτική παράδοση, ή έθνική ένωση τών ένοικιαστών είναι ιδιαίτερα ισχυρή, χωρίς όμως να καταφέρνει να κινητοποιήσει πραγματικά τούς ένοίκους κατά τής έξωσης. ΄Η γενική πολιτική στρατηγική τής ένωσης συνίσταται κυρίως στην προσπάθεια ξεχωριστής νομικής διαπραγμάτευσης κάθε περίπτωσης, πράγμα που τή φέρνει σε πολύ αδύνατη θέση απέναντι στον γιγάντιο μηχανισμό τής ανάπλασης. ΄Εξάλλου ή ένωση προσπαθεί να διοχετεύσει τή δυσαρέσκεια σε επίπεδο τοπικής πολιτικής στην κατεύθυνση τών δημοτικών εκλογών. ΄Επειδή όμως τό Παρίσι δέ διαθέτει τοπική αυτονομία ό

πληθυσμός γνωρίζει πώς δεν μπορεί να επηρεάσει τή διαδικασία λήψης αποφάσεων, ακόμα κι αν συνεχίζει να επανεκλέγει τούς αντιπροσώπους τής άριστερας. ΄Επομένως, ή ανάπλαση θά συνεχιστεί και ή αποχώρηση από τή συνοικία θά είναι αναπόφευκτη. ΄Εξίσου αναπόφευκτη είναι ή αποδιοργάνωση και ή μεταβολή τής κοινωνικής βάσης τής ένωσης τών ένοικιαστών· αυτή ή βάση θά αποτελεστεί πιά κυρίως από νεοφερμένους που αποκτούν τίς νέες κατοικίες, χτισμένες στη θέση τών κατεδαφισμένων.

Κι εδώ επίσης, μπροστά σ' ένα πρόβλημα που θίγει άμεσα τόν πληθυσμό, που όμως ή αντιμετώπισή του κτάληγει σε άδιέξοδο, επεμβαίνει μιά επαναστατική ομάδα, αποτελούμενη από νέους εργάτες και φοιτητές, κατοίκους τής συνοικίας. Στη βάση προηγούμενων εμπειριών, αναζητούν κάποιο μέσο για να μπορέσουν να επιτεθούν σ' έναν τόσο ισχυρό αντίπαλο, όπως τό πρόγραμμα ανάπλασης. Γνωρίζουν επίσης πώς πρόκειται για μιά πολιτική σύγκρουση με τόν κρατικό μηχανισμό. Τό γεγονός αυτό απαιτεί μιά σαφή επίγνωση του προβλήματος, πράγμα που μπορεί να προέλθει μόνο από μιά πολιτική οργάνωση (τή δική τους) και από μιά κοινωνική δύναμη, συγκροτημένη στη βάση μας σειράς αιτημάτων που διεκδικούν άμεσα οι ίδιοι οι κάτοικοι. ΄Η οργάνωση μιās τέτοιας διαδικασίας προχωράει αρκετά άργά. ΄Ακόμα, αντίθετα μ' αυτά που συνέβηκαν σ' άλλες συνοικίες, ή ομάδα αυτή δεν προσπαθεί να πετύχει άμεση αντίσταση στις περιοχές που έχουν ήδη πληγεί από τή έξωση: μελετά τό χρονοδιάγραμμα τής ανάπλασης και αποφασίζει να εγκατασταθεί σε κατοικίες που θά κατεδαφιστούν μόλις μετά δυό χρόνια. Ταυτόχρονα, ξεκινά από αίτηματα που άφορούν τίς σημερινές κατοικίες (νοίκι, έπισκευές κλπ). ΄Η πρώτη χρονιά τής επέμβασης σημειώνει επιτυχία: ιδρύεται μιά επιτροπή συνοικίας με τή συμμετοχή πολλών κατοίκων, όρίζονται αντιπρόσωποι κάθε τετραγώνου, διαδίδεται πλατιά ένα δελτίο, γίνονται

πετυχημένες «άπεργίες πληρωμής ενοικίου»...

Όμως μιά τόσο μακρόπνοη δράση χρειάζεται σημαντική αγωνιστική συμμετοχή, κι αυτό σ' έναν καιρό που παντού στη Γαλλία ξεσπᾶνε κοινωνικοί αγώνες. Οι λίγοι επαναστατικοί πυρῆνες με τίς ισχνές δυνάμεις τους πρέπει νά δώσουν τή μάχη στά πιά σημαντικά, ἀπό πολιτική σκοπιά, σημεία. Ἡ κεντρική ἡγεσία τῆς ὀργάνωσης, πού στηρίζει κατά κύριο λόγο τήν ἐπιτροπή, ἀποφασίζει νά συγκεντρώσει τίς δυνάμεις της στό μέτωπο τῶν ἐργατικῶν ἀγώνων: σέ μιά πρώτη φάση δέν μπορεῖ νά συμμετάσχει στό σύνολο τῶν ἀγώνων, ὅπου θά ἦταν δυνατό νά παρέμβει. Ἡ ἐπιτροπή τῆς συνοικίας χάνει τόν ἀγωνιστικό της πυρήνα πού μετατίθεται ἀλλοῦ· ὅσοι παραμένουν, δέν μποροῦν ταυτόχρονα νά παρακολουθοῦν τή διεκδικητική δράση καί τήν πολιτική προετοιμασία γιά τή σύγκρουση μέ τή διοίκηση τῆς πόλης τοῦ Παρισιοῦ. Μόλις ἡ ἀνάπλαση φτάσει στήν περιοχή αὐτή, συναντᾶ κι ἐδῶ μοιρολατρεία, ἀτομικές λύσεις, ἀδύναμη ὀργή —δηλαδή ὅλα αὐτά πού ἔχει συνηθίσει νά σαρώνει προτοῦ χτίσει τό «μέλλον»... Ἐδῶ, ἀγγίζουμε ἓνα θεμελιῶδες σημείο: τόν οὐσιαστικό ρόλο τῆς ὀργάνωσης στή διαμόρφωση ἑνός κοινωνικοῦ κινήματος τῆς πόλης, καθώς καί τήν ἐξάρτηση τοῦ ρόλου αὐτοῦ ἀπό φαινόμενα πού δέ συνδέονται μέ τήν πρακτική τῶν ἰδίων τῶν ἀγώνων τῆς πόλης, ἀλλά μέ τήν ἐσωτερική συγκυρία τῆς ὀργάνωσης.

Μπροστά στήν ἔκταση τῶν συμφερόντων πού ὑποστήριζαν τήν ἀνάπλαση ἐπιχειρήθηκαν ἀντεπιθέσεις, πού βασίζονταν σέ μιά ταξική συμμαχία πού ξεπερνοῦσε τήν υπεράσπιση τῶν ἄμεσων συμφερόντων τοῦ πληθυσμοῦ τῆς συνοικίας. Παρατηρήσαμε ἰδιαίτερα σέ μιά ἱστορική συνοικία τῆς ἀριστερῆς ὀχθῆς τοῦ Σηκουάνα, πού γίνεται σιγά-σιγά τόπος κατανάλωσης διαφορετικῶν ὑπο-πολιτιστικῶν προϊόντων, πού ἀποκλίνουν ἀπ' τά καθιερωμένα, νά δημιουργεῖται μιά ἔνωση, γιά νά υπερασπίσει τήν παραμονή τοῦ πληθυσμοῦ στή συνοικία (ἐργάτες καί φοιτητές), ἐπειδή αὐτός ὁ πληθυ-

σμός ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τμήμα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, πού βάζει τή σφραγίδα του στή συνοικία καί κάνει ἀποδοτική τή λειτουργία της. Ἀνακατεύοντας λοιπόν τοὺς ἐστέτ, τοὺς διανοοῦμενους καί τόν πληθυσμό τῆς συνοικίας γύρω ἀπό τήν ἴδια στοχοθεσία — ἂν καί μ' αὐτόν τόν τρόπο υπερασπίζονται πολύ διαφορετικά συμφέροντα — κερδίζονται κάποιες ἐπιμέρους νίκες. Πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ ἐπιτροπή μπόρεσε νά ἐκμεταλλεῖται τό γεγονός πῶς ὀρισμένα χαρακτηριστικά τῆς συνοικίας ἐμποδίζουν ἓνα εὐρύ πρόγραμμα ἀνάπλασης: πρόκειται συγκεκριμένα γιά ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις πού ἐκτελοῦν κατά κανόνα περισσότερα ἀπό ἓνα ἔργα· πράγμα πού τοὺς ἐπιτρέπει νά ἀναστειλοῦν ἓνα ἔργο, χωρίς νά θέσουν σέ ἀμφισβήτηση τή συνολική διαδικασία.

Ἄν ὅμως πρόκειται γιά τήν ἀνατροπή τῆς λογικῆς τῆς ἀνάπλασης, τότε, ἀκόμα καί μιά πλατιά συμμαχία συμφερόντων καί μιά κινητοποίηση τῆς κοινῆς γνώμης δέν ἀρκεῖ γιά νά σταματήσει τό μηχανισμό. Αὐτή ἦταν γιά παράδειγμα, ἡ περίπτωση τῆς κατεδάφισης τῶν Halles στό κέντρο τοῦ Παρισιοῦ: μερικά περίπτερα μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας, πού ἀντί γιά τήν πρότερη χρήση τους, χρησιμοποιοῦνταν στά 1970 ὄλο καί περισσότερο γιά πολιτιστικές ἐκδηλώσεις: ἐκθέσεις, θεατρικές παραστάσεις καί προβολές ταινιῶν, ἐκδηλώσεις τοῦ Πανεπιστημίου κλπ. Ἐγιναν πραγματικά κόμβος ἀνανέωσης καί ἀνταλλαγῶν. Μέ τό φόβο πῶς ὁ χῶρος αὐτός μποροῦσε καί νά διαφύγει ἀπό τόν προορισμό πού τοῦ εἶχαν καθορίσει σάν ἐμπορικό κέντρο καί μέγαρο συνεδρίων, ἡ διοίκηση ἐπιτάχυνε τά ἔργα καί διέταξε, τό 1971, τήν κατεδάφιση τῶν περιπτέρων. Ὅμαδες νέων μαζεύτηκαν καί ὀργάνωσαν μιά γιορτή πού κράτησε ἀδιάκοπα γιά δύο βδομάδες, μέ παρελάσεις, ἀτραξιόν, χορούς κλπ., πού ὅμως ἦταν καί συνεχῶς περικυκλωμένη ἀπό ἑκατοντάδες ἀστυνομούς. Τελικά ὅμως, λίγο πρὶν τίς καλοκαιρινές διακοπές, τόν

Ίούλη του 1971, οι μπουλντόζες ίκανοποίησαν τις όρέξεις τους.

Γ. Αυτοί που αντίστάθηκαν

Πρέπει μήπως να συμπεράνουμε ότι έγχειρήματα όπως η ανάπτυξη της πόλης του Παρισιού διαθέτουν μιά ακατανίκητη λογική, που τίποτα και κανείς δεν μπορεί να συγκρατήσει; Είναι ίσως η εξέγερση μιά ρομαντική μόνο χειρονομία; Μήπως καμιά άλλη μάχη δεν είναι δυνατή κατά της δομικής λογικής του συστήματος, πέρα από την «τελειωτική μάχη» που συνεχώς αναβάλλεται;

Η ανάλυση των αγώνων στη συνοικία της Cité d'Aligre, όπου τά σχέδια ανάπτυξης είναι πολύ σημαντικά, αποδεικνύει το αντίθετο: η λογική της ανάπτυξης μπορεί να αντιμετωπιστεί, οι εξώσεις μπορούν να εμποδιστούν, τουλάχιστο για κάποιο χρονικό διάστημα, όσο δηλαδή μπορεί να διατηρηθεί ένας όρισμένος συσχετισμός δυνάμεων.

Πρόκειται για μιά σειρά ενεργειών με στόχο την εξασφάλιση της παραμονής στην περιοχή ή μιάς κατοικίας κατάλληλης για μερικά νοικοκυριά μεταναστών εργατών, νοικοκυριά που ούτε αποζημίωση παίρνουν ούτε και νέα κατοικία πριν την κατεδάφιση των σπιτιών τους. Μέ την υποστήριξη των επαναστατών μαθητών του γυμνασίου της συνοικίας και ενός άριστου κόμματος, οι ξεσπιτωμένοι εργάτες κατέλαβαν τις εφτά κατοικίες που ήταν έτοιμες για κατεδάφιση και πρόβαλαν αντίσταση σ' όλες τις προσπάθειες εκφοβισμού και καταστολής, τόσο όταν τους έκοψαν τό νερό και τό ηλεκτρικό, όσο και στη μερική κατεδάφιση που επιχειρήθηκε κλπ., αλλά και στίς επιθέσεις της αστυνομίας. Για να μπορέσουν ν' αντέξουν, έκαναν, πριν απ' όλα, έκκληση για συμπάρασταση από τή συνοικία, κυρίως στους γάλλους εργάτες, οργάνωσαν συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις και διαφώτισαν τόν πληθυσμό

προφορικά και γραπτά. Όταν τελικά η αστυνομία τους έδιωξε από μιά κατοικία, αντιμετώπηκαν, κατέλαβαν μιά κενή κατοικία κι εγκαταστάθηκαν εκεί. Μπροστά στη σθεναρή αντίσταση και τή συμμετοχή όλόκληρου του παρισινού πληθυσμού στόν αγώνα αυτό, σταμάτησαν πρόσ στιγμή οι εξώσεις. Η επιτυχία κάνει μεγαλύτερη εντύπωση αν ληφθεί ύπόψη ότι τόν ίδιο καιρό, στην ίδια συνοικία, αντιμετώπιστηκε βίαια ή προσπάθεια να μετατραπεί ένα εγκαταλειμμένο καφενείο σε «σπίτι του ελεύθερου λαού» (maison du peuple sauvage): Η αστυνομία κατέστρεψε τό κέντρο, μόλις τό κατέλαβε.

Ποιά είναι λοιπόν τό μυστικό μιάς τέτοιας εξέλιξης; Φαίνεται πως, καταρχήν, ύπήρχε σύμπτωση τριών θεμελιακών στοιχείων:

1. Ένα μη άμφιλεγόμενο επίδικο αντικείμενο στό κοινωνικό πεδίο, όπου συγκρούονται άμεσα τά υπάρχοντα συμφέροντα: από τή μιά οι στόχοι του προγράμματος της ανάπτυξης, από τήν άλλη ή άπαιτηση στέγασης των ανθρώπων (των μεταναστών), που δεν τους άναγνωρίζονται ούτε κι αυτά τά περιορισμένα δικαιώματα των ένοικιαστών. Έδώ λοιπόν, καμιά διαπραγματεύση δεν είναι δυνατή.

2. Μιά όμογενής κοινωνική βάση (ξένοι εργάτες, στην πλειοψηφία άφρικανοί), που έχει μάθει σε μιά πρώτη φάση να μην ύπολογίζει, παρά στόν έαυτό της. Αυτό τους επέτρεψε να πετύχουν ένα ψηλό επίπεδο κινητοποίησης.

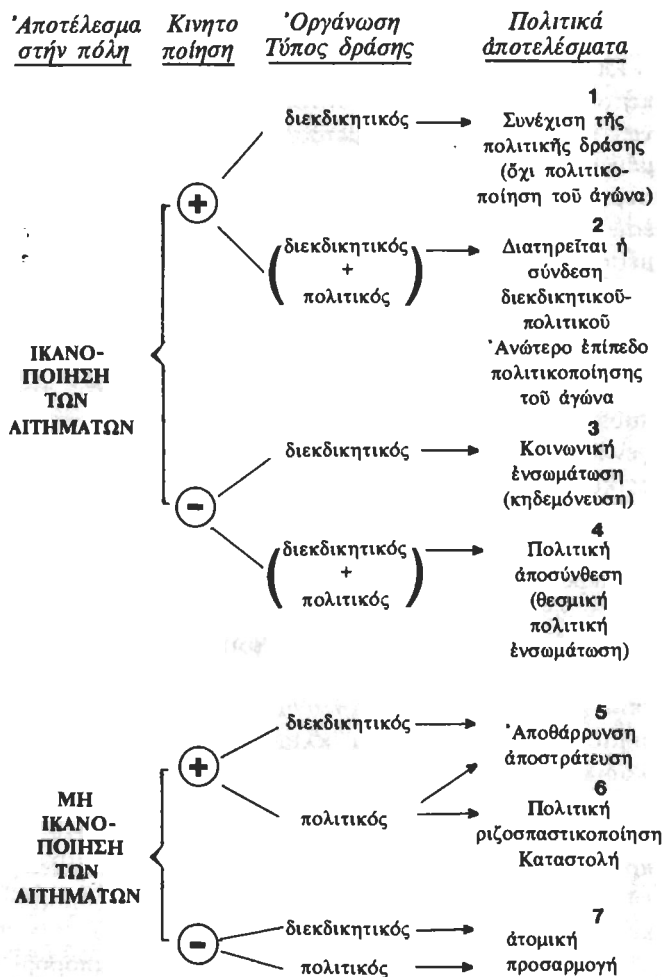
3. Μιά πολιτική οργάνωση, που τά μέλη της κατοικούν στη συνοικία και άναλαμβάνουν τό συντονισμό και τή μαζικοποίηση των αγώνων. Σ' αυτές τις ενέργειες πρέπει όμως να συνδεθούν στενά με τήν κοινωνική βάση των μεταναστών, ώστε να άποτελέσουν μαζί τους μιά κοινωνική δύναμη.

Τά άποτελέσματα στην πόλη (παραμονή στην περιοχή, έπισκευές) και τό πολιτικό άποτέλεσμα (κινητοποίηση και οργάνωση της άυτονομίας των κατοίκων της

συνοικίας) ενισχύονται αμοιβαία, και αντίστροφα αποδυναμώνονται, σύμφωνα με μία διαλεκτική που μπορεί να παρατηρηθεί όχι μόνο στη Cité d'Aligre, αλλά σ' όλοκληρο τό Παρίσι. Αυτό επιτρέπει να διαπιστώσουμε μία κανονικότητα στην παραγωγή ενός πολιτικού αποτελέσματος, που εξαρτάται από την ικανοποίηση ή την απόρριψη των διεκδικήσεων στην πόλη, από τό βαθμό της κινητοποίησης και από τόν προσανατολισμό της οργάνωσης που επεμβαίνει.

Τό διάγραμμα που ακολουθεί συνοψίζει αυτές τις αντιστοιχίες, για να γίνει κατανοητό, πώς τά διάφορα πολιτικά αποτελέσματα μπορούν να παραχθούν από τις ίδιες τις συνθήκες του αγώνα κατά της ανάπτυξης της πόλης του Παρισιού.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΜΕΣΩ ΕΝΟΣ ΑΓΩΝΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ, ΔΙΑΤΥΠΩΜΕΝΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Πηγή: Διάγραμμα που συνέταξε ο José Olives από άμεση έρευνα.

3. Τά παρασκήνια του αγώνα: Γιατί κερδίζει κανείς, γιατί χάνει, ή «πώς δημιουργεί την ιστορία».

Οι αναλύσεις των αγώνων που έχουν διεξάγει οι κάτοικοι των παρισινών συνοικιών ενάντια στον κοινωνικό και λειτουργικό μετασχηματισμό του περιεχομένου της πόλης που επιχειρήθηκε σέ βάρος των συμφερόντων τους, μάς επιτρέπει να γνωρίσουμε την εσωτερική δομή ενός κοινωνικού κινήματος της πόλης μέσα στη δυναμική του.

Τό κίνημα ορίζεται καταρχήν από ένα *επίδικο αντικείμενο*, δηλαδή από την έκφραση μιᾶς κοινωνικής αντίφασης που αντιπαραθέτει αντιτιθέμενα συμφέροντα. Αυτό τό *αντικείμενο* είναι, λοιπόν, στη διαδικασία που παρακολουθήσαμε ιδιαίτερα σημαντικό: πρόκειται αφενός για συμφέροντα που συνδέονται μέ τό χρηματιστικό κεφάλαιο (μέσω των επιχειρήσεων ακινήτων) και μέ τίς πολιτικές προθέσεις της κυβέρνησης μέ τή μεσολάβηση του διοικητή του Παρισιού· τό ζήτημα αφετέρου είναι ή υπεράσπιση της κατοικίας και όλων αυτών που συνιστοῦν τή ζωή στό Παρίσι: έξοπλισμός, θέσεις εργασίας κοντά στην κατοικία, ποιότητα του περιβάλλοντος της ζωής. Τό επίδικο αντικείμενο δέν επιδέχεται, συνεπώς, διαπραγματεύσεις, πράγμα που δημιουργεί έξαρχής ένα κλίμα έντασης στην ὅλη διαδικασία του αγώνα. Ἄρκει νά αναλογιστεῖ κανείς τό ζήτημα που θά δημιουργοῦσε μία ἀπεργία ἐνοικιαστών ἐναντίον ενός ἰδοκτῆτη γιά νά ἀντιληφθεῖ πώς ὁ πρῶτος ἀπαραίτητος χαρακτηρισμός ενός κινήματος της πόλης πρέπει νά εἶναι ή ἐξακρίβωση του δομικού κοινωνικού βάρους που ἀποτελεῖ τή βάση του.

Ξεκινώντας ἀπό ἕναν τέτοιο χαρακτηρισμό μπορούμε νά συλλάβουμε τήν ἰδιαιτερότητα της διαδικασίας, μελετώντας τό περιεχόμενο των κοινωνικών φορέων

που ἐνέχονται στην υπεράσπιση του ἑνός ή του ἄλλου πόλου της αντίφασης. Ἔτσι πρέπει νά διαπιστωθοῦν ἀφενός τά χαρακτηριστικά του θιγόμενου πληθυσμοῦ (*κοινωνική βάση*) και νά γίνει ή διαφοροποίηση ὡς πρὸς τό τμήμα αὐτό του πληθυσμοῦ που εἶναι πράγματι κινητοποιημένο (*κοινωνική δύναμη*). Ὁ χαρακτηρισμός του *ἀντιπάλου*, ὡς ἐρείσματος των συμφερόντων που ἀντιτίθενται στην κοινωνική δύναμη, ἐπιτρέπει αφετέρου νά κατανοήσουμε τά διακριτά ἀποτελέσματα της ἴδιας διαδικασίας: ὅταν, λ.χ., ή ἀνάπλαση γίνεται ἀποκλειστικά σέ ἰδιωτική βάση, ὅταν δηλαδή ὁ ἀντίπαλος εἶναι κάποιος επιχειρηματίας ἀκινήτων και ὄχι ταυτόχρονα και οἱ ἀρχές του Παρισιού τότε ή διεκδικητική κινητοποίηση γίνεται πῶς ἐντονη και ἀποτελεσματική, ή πολιτική ὁμως ἀποβαίνει δυσκολότερη.

Ὁ πολιτικο-ἰδεολογικός προσανατολισμός και ὁ τύπος της ὀργάνωσης που ἀναλαμβάνει τήν κινητοποίηση ἀποκαλύπτεται, στη συνέχεια, ὡς στοιχείο καθοριστικό του κοινωνικού κινήματος. Δέν εἶναι ὁμως ή ὀργάνωση που τό προξένησε. Ἡ ὀργάνωση ξεκινᾷ ἀπό κάποιο στόχο και κάποια σύγκρουση και τήν καθοδηγεῖ σέ συνάρτηση μέ μία γενική πολιτική γραμμὴ της ὁποίας ἀποτελεῖ τήν ἐνδιάθετη ή ρητὴ ἔκφραση. Ἡ ὀρθότητα μιᾶς ἐνέργειας δέν μπορεῖ, λοιπόν, νά μετρηθεῖ παρά σέ ἀναφορά μέ τά τρέχοντα συμφέροντα και τή γενική στρατηγική της ὀργάνωσης.

Ἐπίσης και ὁ ἴδιος ὁ τύπος της επιχειρούμενης ἐνέργειας και οἱ μορφές του αγώνα ἐρμηνεύουν, ἂν συνεκτιμηθοῦν στά πλαίσιά τους, ὀρισμένες ἀπό τίς λύσεις που δόθηκαν στά προβλήματα της πόλης: οἱ αἰτήσεις που ἀπευθύνονται στά στερημένα ἀπό κάθε ἐξουσία δημοτικά γραφεῖα παραμένουν ἀναποτελεσματικές, τή στιγμή που, μέσα στην ἴδια διαδικασία, ή μαζική ἀντίθεση των νοικοκυρῶν που τους ἔκοψαν τό νερό ὑποχρεώνει τίς ἀρχές νά προβοῦν στίς ἀναγκαῖες ἐπιδιορθώσεις. Τελικά, ή ὅλη διαδικασία ὀδηγεῖ τόσο σέ ἕνα ἀποτέλεσμα στην πόλη, που ἀναφέρεται στίς

συλλογικές συνθήκες τής καθημερινής ζωής, όσο και σέ ένα πολιτικό αποτέλεσμα, πού αναφέρεται στό συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ τών κοινωνικών ομάδων μέσα σέ μιά δοσμένη συγκυρία. Τά δυό αὐτά αποτελέσματα ἀρθρώνονται μέ μίαν πολύπλοκη διαλεκτική πού μπορέσαμε νά ἀνασυνθέσουμε στήν περίπτωση τών ἀγώνων κατά τής ἀνάπλασης.

Ἡ κοινωνική ἀντιμετώπιση ἑνός ἐπίδικου ἀντικειμένου πού εἶναι δομικά ὀρισμένο ἀπό τήν ἀντίθεση συμφερόντων, μέσω τής συγκρουσιακῆς διαλεκτικῆς μεταξύ ἀφενός μιᾶς κοινωνικῆς βάσης πού μεταβάλλεται σέ κοινωνική δύναμη μέ τήν παρέμβαση μιᾶς ὀργάνωσης καί ἀφετέρου τοῦ ἀντιπάλου τῆς, ἐκφράζεται ἐπομένως, ἀπό τοῦς τρόπους καί τά εἶδη τής δράσης καί ὀδηγεῖ σ' ἕνα ἀρθρωμένο σύνολο αποτελεσμάτων στήν πόλη καί τήν πολιτική. Τά κοινωνικά κινήματα τής πόλης εἶναι λοιπόν τέτοιες κοινωνικές διαδικασίες, πού μέσα ἀπό τίς διάφορες ἐκφάνσεις τους ξεκινοῦν μέ ἀφορμή ἕνα ἐπίδικο ἀντικείμενο στήν πόλη συνεπιφέροντας μιά ποιοτική ἀλλαγὴ στήν κοινωνική δομή. Ἡ παρατήρηση τών ἀγώνων στίς παρισινές συνοικίες μᾶς ἐπέτρεψε, μέ τήν ἀνάλυση τών διαφορῶν κινήματων στίς διάφορες συγκυρίες νά ἐντοπίσουμε τά αἷτια τής ἀποτυχίας τών περισσότερων ἀγώνων καί τίς συνθήκες πού ἐπέτρεψαν κάποιες ἐπιμέρους ἐπιτυχίες.

Τό βασικό συμπέρασμα πού προκύπτει ἀπ' αὐτά εἶναι πῶς μιά διεκδίκηση στήν πόλη πού θίγει θεμελιακά (καί ἀντιφατικά) κοινωνικά συμφέροντα — ὅπως εἶναι ἡ περίπτωση τής ἀνάπλασης τοῦ Παρισιοῦ — μπορεῖ νά θριαμβεύσει μόνο ἂν μεταβληθεῖ σέ κοινωνικό κίνημα, καί δέν μπορεῖ νά ἀποκρυσταλλωθεῖ σάν κοινωνικό κίνημα παρά ἂν συνδεθεῖ ἄμεσα μέ τόν γενικό πολιτικό ἀγώνα. Τά ὄρια τών ἀγώνων κατά τής ἀνάπλασης προέρχονται ἀπό τήν πολιτική τής ἀπομόνωσης καί τόν τοπικό περιορισμό τής δράσης ἀφενός, καί ἀπό τήν ἀπολιτική στάση πού σέβεται τά ὄρια τής νομιμότητας ἀφετέρου. Ἀπεναντίας τό 1971 καί 1972

διαμορφωνόταν προοδευτικά μιά ἄλλη μορφή δράσης: ἡ κατάληψη κενῶν κατοικιῶν ἀπό θύματα τής ἐξωσης. Πρόκειται ἐδῶ γιά μιά ἐπιθετική μορφή δράσης πού θέτει συνολικά τό ζήτημα τής πολιτικῆς γιά τήν κατοικία καί πού εἶναι δυνατό νά γίνει ἀντιληπτή ἀπό τό σύνολο τών μαζῶν πού θίγονται ἀπό τήν κρίση κατοικίας, ἀντί νά περιορίζεται μόνο σέ μερικούς θύλακες ἀντίστασης στοῦς κόλπους τής πολυδιασπασμένης ἀντιπολίτευσης κατά τοῦ τεράστιου μηχανισμού τής ἀνάπλασης. Αὐτό τό ἐντελῶς αὐθόρμητο κίνημα πρέπει, ὅμως, νά ἀναζητήσῃ μέ τή σειρά του τήν ὑποστήριξη τής πολιτικῆς κινητοποίησης ὥστε νά μή καταδικαστεῖ στή σιωπὴ νά ἀπομονωθεῖ καί τελικά νά διαλυθεῖ ἀπό τήν ἀστυνομική βία. Τό Φεβρουάριο τοῦ '72 διαδήλωναν χιλιάδες ἄτομα στό Παρίσι καί φώναζαν: «Ἔχουμε τό δικαίωμα νά καταλαμβάνουμε κενές κατοικίες!» Κι ἀκόμα: τήν παραμονή εἶχε δολοφονηθεῖ ἕνας μαοϊκός ἐργάτης ἀπό τήν ἰδιωτική ἀστυνομία τών ἐργοστασίων Ρενώ καί οἱ διαδηλωτές, ἀνάμεσα στίς διεκδικήσεις τους γιά τήν πόλη, φώναζαν συνθήματα ἐκδίκησης καί τραγουδοῦσαν ἐπαναστατικά τραγούδια.

Μ' αὐτόν τόν τρόπο, ὁ ἀγώνας κατά τής πολεοδομικῆς ἀνάπλασης στό Παρίσι φανερώνει ὑποδειγματικά τήν ἐσωτερική δομὴ ἑνός κοινωνικοῦ κινήματος στήν πόλη καθὼς καί τήν ἀναγκαιότητα τής ὑπέρβασῆς του μέσω τής σύνδεσης μέ τίς πολιτικές διαδικασίες.

Οἱ ἐργάτες καί ἡ νεολαία πού ἀγωνίζονται στίς συνοικίες δέν πρόκειται νά πεθάνουν γιά τό Παρίσι, θέλουν ὅμως νά ὑπερασπίσουν τή ζωὴ τους, ὅπως ἔκαναν πάντα στό ἐργόστασιο, καί ὅπως ἐπιχειροῦν νά κάνουν ὄλο καί περισσότερο καί σ' αὐτὴ τήν καθημερινή καί ἀόρατη ἐξέγερση κατά τής κυριαρχίας μιᾶς τάξης.

Διεκδικήσεις στήν πόλη
καί πολιτική δράση
τῶν ἐπιτροπῶν πολιτῶν
στό Μόντρεαλ

Άπό τήν κοινωνική πρόνοια στό διεκδικητικό αγώνα.

Ίσως ήταν ή μακρά πορεία από τή συντήρηση τών πεζοδρομίων μέχρι τό μετασχηματισμό τής κοινωνίας, μέ τή χαρά τοῦ λαοῦ καί τήν καλή θέληση τών πολιτῶν, πού άνοιγαν ένα κοινό μέτωπο στίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ καί τοῦ χρήματος...

Οί *επιτροπές πολιτῶν* πού άναπτύχθηκαν στό Κεμπέκ, καί ιδιαίτερα στό Μόντρεαλ, άπό τό 1963, στή βάση τών προβλημάτων τής καθημερινῆς ζωῆς στίς γειτονιές, ὑπῆρξαν πράγματι στό ξεκίνημά τους μιά τέλεια έκφραση αὐτῆς τής παράξενης καί παθιασμένης κοινωνίας, τής κοινωνίας τοῦ Κεμπέκ. Ήταν επιτροπές πού άντλοῦσαν τό περιεχόμενό τους τόσο άπό τό παλιό κοινοτικό χριστιανικό πνεῦμα καί τήν πολιτική άφέλεια τοῦ βορειοαμερικάνου φιλελευθερισμοῦ, ὅσο καί άπό τήν κοινωνική ένεργοποίηση καί άπό τήν ίκανότητα κινητοποίησης τών «τίμιων ανθρώπων», όταν συγκρούονται μέ κατάφωρες άδικίες.

Αὐτές εἶναι πράγματι οί ιστορικές ρίζες ενός άπό τά πιά σημαντικά κινήματα τής πόλης στά τελευταία χρόνια: φτωχές καί έρειπωμένες γειτονιές, άνεργοί δικαιούχοι κοινωνικῆς πρόνοιας (*assistés sociaux*), ή

άρρώστια, ή έλλειψη κοινωνικών έξοπλισμών πού ακολουθοῦν τή φιλελεύθερη λογική τοῦ *laissez-faire*. Κοινωνικοί λειτουργοί (*animateurs sociaux*) πού πληρώνονται ἀπό τό δῆμο τοῦ Μόντρεαλ (συμβούλιο δημοτικών ἔργων) γιά νά χειριστοῦν τίς ἀνάγκες, προσπαθοῦν νά φτάσουν στίς πηγές τῶν προβλημάτων. Κάποια μέλη τῆς *Compagnie des Jeunes Canadiens* (Ἑταιρεία Νέων Καναδῶν), ὄργανισμοῦ κοινωνικῆς πρόνοιας τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβέρνησης, πού σιγά-σιγά περνοῦν ἀπό τή θεσμοθετημένη ἀρωγή στήν πολιτική συνείδηση...

Τό σενάριο γιά ἓνα μεγάλο χριστουγεννιάτικο παραμῦθι ἦταν ἔτοιμο, χιόνιζε κιάλας. Ἡ ἀνάπτυξη ὅμως τῶν κοινωνικών διεκδικήσεων στήν πόλη ἀποτελοῦσε τμήμα μιᾶς συνολικῆς διαδικασίας: ὄξυνση τῶν δομικῶν ἀντιφάσεων· ἐμφάνιση κοινωνικῶν κινήματων στό Κεμπέκ, μετά τήν «Ἡρεμῆ Ἐπανάσταση»¹· πέρασμα σέ μιᾶ καινουργία οἰκονομική φάση πού χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἐπιταχυνόμενη ἐνσωμάτωση τοῦ Κεμπέκ στό οἰκονομικό κύκλωμα τῶν μεγάλων βορειοαμερικανικῶν ἑταιρειῶν. Ἔτσι λοιπόν οἱ ἐπιτροπές πολιτῶν θά ἀντιμετωπίσουν στήν πρακτική τους διάφορες νέες ἀντιφάσεις:

—Τήν κρίση τῆς μικροαστικῆς τάξης τοῦ Κεμπέκ καί τήν πολιτική τῆς ριζοσπαστικοποίησης, πού ἐκφράζεται μέσα ἀπό τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐθνικιστικοῦ καί ἀνεξαρτησιακοῦ κινήματος, μέ ὅλες τίς παραλλαγές

1. «Ἡρεμῆ ἐπανάσταση» εἶναι τό ὄνομα πού δόθηκε στόν ἐκλογικό θρίαμβο, τό 1960, τοῦ φιλελεύθερου Κόμματος, πού ἐκπροσωποῦσε τά συμφέροντα τῆς ἀγγλο-κανεδέζικης ἀστικῆς τάξης· θρίαμβος ἐπί τῆς Ἐθνικῆς Ἐνωσης, κόμματος τοῦ δικτάτορα Duplessis, πού ὑποστηριζόμενος ἀπό τήν ἀγροτική μικροαστική τάξη, παρέδωσε τό Κεμπέκ στίς ἀμερικάνικες μεταλλευτικές ἑταιρεῖες. Γιά μιᾶ συνοπτική, ἀλλά ἀρκετά σαφῆ ἀνάλυση τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κοινωνικο-πολιτικῆς κατάστασης παραπέμπουμε στό κείμενο τῶν Luc Racine καί Roch Denis «La Conjoncture politique québécoise depuis 1960», *Socialisme québécois*, 21-22, Montréal, avril 1971.

του, ἀπό τήν ἀτομική τρομοκρατία μέχρι τίς φιλοαμερικάνικες χωριστικές τάσεις τῆς ἡγεσίας τοῦ μεγάλου κόμματος τοῦ Κεμπέκ, πού συγκροτήθηκε μετά ἀπό μιᾶ διαδικασία ἀπορρόφησης διαφόρων ἀστικῶν καί μικροαστικῶν ὁμάδων πού ἀναδείχτηκαν χάρη στήν ἀφύπνιση τοῦ ἐθνικισμοῦ.

—Τήν ἐπιταχυνόμενη πολιτικοποίηση τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου καί τή σύσταση στούς κόλπους του, ἐθνικιστικῶν καί μαρξισουσῶν τάσεων, ὅταν μάλιστα ἡ ἀριθμητική του σπουδαιότητα αὐξάνεται καί ὅταν οἱ ἐπαγγελματικές του διέξοδοι στενεύουν.

—Τόν προσανατολισμό «πρός τά ἀριστερά», τῶν συνδικάτων τοῦ Κεμπέκ καί ἰδιαίτερα τοῦ παλιοῦ χριστιανικοῦ συνδικάτου C. S. N.², ἀλλά καί τῆς F. T. Q.³ (κλάδος τοῦ A. F. L.-C. I. O.⁴ στό Κεμπέκ), συνέπεια τόσο τῆς γενικῆς πολιτικῆς κρίσης, ὅσο καί μιᾶς στάσιμης οἰκονομίας πού ἔχει νά ἀντιμετωπίσει μιάν αὐξανόμενη ἀνεργία. Αὐτή ἡ ἐξέλιξη ἐκδηλώνεται συγκεκριμένα ἀπό τήν C. S. N. μέ τό ἀνοιγμα ἐνός «δεύτερου μετώπου» στόν τομέα τῆς κατανάλωσης καί τοῦ τρόπου ζωῆς καί μέ τήν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπαγγελματικῶν πολιτικῶν στελεχῶν πού, ὑποστηριγμένα ἀπό τό δυνατό συνδικαλιστικό μηχανισμό, θά ἐπιτρέψουν γιά πρώτη φορά στό Κεμπέκ τήν ἐμφάνιση πολιτικοποιημένων ἀγωνιστῶν ἐργατῶν πού ξεπερνοῦν τό πλαίσιο τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ.

Συμμετέχοντας σ' αὐτό τό συνολικό κίνημα, οἱ ἐπιτροπές πολιτῶν περνοῦν ἀπό τήν κοινωνική πρόνοια (*assistance*) στή διεκδίκηση. Τά πλαίσιά τους προοδευτικά μετασχηματίζονται, τόσο σέ ὄρους στρατολογίας (ὄλο καί περισσότεροι πολιτικοποιημένοι φοιτητές

2. *Confédération des syndicats nationaux*, Συνομοσπονδία τῶν ἐθνικῶν συνδικάτων.

3. *Fédération des travailleurs du Québec*, Ὁμοσπονδία ἐργαζομένων τοῦ Κεμπέκ.

4. *American Fédération of Labour - Congres of Industrial Organisations*, Ἀμερικανική ἐργατική ὁμοσπονδία.

πού θέλουν «νά βαδίσουν προς τό λαό»), όσο και από τή σκοπιά του προσανατολισμού τους: ή πολιτική εμφανίστηκε σ' αυτούς σά λογική συνέχεια τών επιμέρους αγώνων στις γειτονιές.

Αυτό τό άλμα προκάλεσε καταρχήν ένα κίνημα «συντονισμού εμπειριών»: στις 19 Μάη του 1968, οί εκπρόσωποι από είκοσι περίπου επιτροπές πολιτῶν όλόκληρου του Κεμπέκ συναντήθηκαν στο Μόντρεαλ και αποφάσισαν νά ξεκινήσουν τή διαδικασία του περάσματος από τήν τοπική διεκδίκηση σέ μιά γενίκευση και πολιτικοποίηση τής δράσης τους. Καί στο μέτωπο τών αγώνων εμφανίστηκε ή ίδια τάση: άρχές του 1969, ή καμπάνια τών κατοίκων τής γειτονιάς *Petite-Bourgogne*, ενάντια στην πολεοδομική ανάπτυξη που τους έδιωχνε χωρίς νά προβλέπεται ή κατάλληλη επαναστέγασή τους, κατέληξε σέ σοβαρές ταραχές, όταν ο Καναδός πρωθυπουργός ήρθε νά επισκεφθεί τήν περιοχή τής ανάπτυξης.

Τό σκάνδαλο τής πόλης του Μόντρεαλ

Αυτή ή σκληρήνωση προσδιορίστηκε όχι μόνο από τήν αυξανόμενη κοινωνική ένταση στο Κεμπέκ, αλλά και από τίς ίδιες τίς συνθήκες τών κοινωνικών διεκδικήσεων στην πόλη του Μόντρεαλ. Πράγματι, οί συνθήκες στέγασης και οί κοινωνικοί έξοπλισμοί γενικά δέν έπαυαν νά υποβαθμίζονται: πιά πολλές από τό ένα τέταρτο τών κατοικιών τής πόλης ήταν τρώγλες και τό ένα τρίτο τών οικογενειών στεγαζόταν σέ κακές συνθήκες. Τό 75% τών κατοίκων του Μόντρεαλ ήταν ένοικιαστές, ενώ στο Τορόντο ή αναλογία αυτή έπεφτε στα 33%. Αυτοί οί ένοικιαστές θυσιάσαν στή στέγη τό 25% του οικογενειακού τους προϋπολογισμού, ένα ποσοστό από τά μεγαλύτερα στον κόσμο. 'Απέναντι σ' αυτή τήν κατάσταση όχι μόνο δέν υπήρχε καθόλου

«κοινωνική κατοικία» (ή κατοικία αντιπροσωπεύει τό 0,4% του προϋπολογισμού τής πόλης), αλλά κατέστρεφαν κιόλας, χωρίς νά τίς αντικαθιστούν, 2000 κατοικίες τό χρόνο για νά προωθηθούν τά σχέδια τής πολεοδομικής ανάπτυξης για νά κατασκευαστούν ακίνητα ύψηλών προδιαγραφών. 'Ανύπαρκτη επίσης ή ύπηρεσία υγείας στις λαϊκές γειτονιές του Μόντρεαλ και μόνο τό 10% από τά παιδιά που πάνε σχολείο έχουν ίκανοποιητική ιατρική περίθαλψη (οί δαπάνες για τήν υγεία αντιπροσωπεύουν τό 1,5% του δημοτικού προϋπολογισμού). Στο επίπεδο τών μεταφορών γενικά εκδηλώνταν μιά καθολική άδιαφορία προς όφελος του αυτοκινήτου, ενώ ή εμφάνιση του μετρό περιορίστηκε σέ μιά επιχείρηση γοήτρου, τό δίκτυο δέν επεκτάθηκε και τά εισιτήρια αύξήθηκαν κατά 66% σέ δυό χρόνια.

'Αντίθετα, ή δημοτική άρχή άκολουθοϋσε μιά μεγαλόστομη πολιτική μέ έργα γοήτρου και μέ τήν όργάνωση τής παγκόσμιας Έκθεσης τό 1967, σέ στενή συνεργασία μέ μεγάλες οικονομικές εταιρείες. Στενά ελεγχόμενος από παλιά από τον τοπικό άρχοντα Jean Drapeau και τό «Κόμμα τών πολιτῶν» του (μιά άπλή εκλογική κλίκα στην ύπηρεσία του άρχηγού), ο δήμος του Μόντρεαλ έγινε ένα γνήσιο τεχνικό όργανο τών συμφερόντων τής μεγαλοαστικής τάξης του Μόντρεαλ, χωρίς τή δυνατότητα αντίθεσης στους κόλπους του δημοτικού συμβούλιου και εφαρμόζοντας μιά τρομοκρατική πολιτική καταστολής, στην όποια άμυδρή θέληση κινητοποίησης στις γειτονιές. 'Ετσι για παράδειγμα τό φθινόπωρο του 1969, ή έκτελεστική επιτροπή του δήμου θά καταγγείλει τήν όμοσπονδιακή όργάνωση κοινωνικής προνοίας (*aide sociale*) «'Εταιρεία Νέων Καναδών» σαν όργανο επαναστατικής άνατροπής!...

Μιά πολιτικοποίηση στό επίπεδο του δήμου: τό FR. A. P. και οι άμφιταλαντεύσεις του.

Αυτή η στάση συστηματικής αδιαφορίας, παρά τά κάποια μέτρα πατερναλιστικού τύπου (όργάνωση ενός άθλητικού κέντρου προπόνησης για τά παιδιά τών φτωχών συνοικιών, για παράδειγμα), βοήθησε σημαντικά τή ριζοσπαστικοποίηση τών επιτροπών πολιτών, στό βαθμό πού καμιά διαπραγμάτευση δέν ήταν δυνατή. Μ' αυτό τόν τρόπο, ξεκινώντας από ένα πολύ χαμηλό επίπεδο πολιτικοποίησης, οί κάτοικοι τών φτωχών συνοικιών άρχισαν νά ύποστηρίζουν άκόμη και τίς πιο προωθημένες διεκδικητικές θέσεις τών «κοινωνικών λειτουργών» και νά εξετάζουν τά μέσα για τήν *επιβολή* τών αιτημάτων τους. Όμως επειδή ήταν δεδομένος ό στόχος (ή συνολική μεταβολή τής πολιτικής για τή συλλογική κατανάλωση τής πόλης) χρειάζονταν τά απαραίτητα μέσα για νά βρεθούν σέ θέση ισχύος, τόσο άπέναντι στά οικονομικά συμφέροντα όσο και άπέναντι στόν γραφειοκρατικό δημοτικό μηχανισμό. Τότε λοιπόν, χάρη στην πλατιά εθνικιστική κινητοποίηση και στην κοινωνική αναταραχή του τέλους του 1969, εμφανίστηκε ή ιδέα για μία ενίσχυση του συντονισμού τών επιτροπών πολιτών και για μία προέκταση τών διεκδικητικών αγώνων στην πόλη, στό πεδίο τής δημοτικής πολιτικής. Οί δημοτικές εκλογές πλησίαζαν: καθορισμένες νά γίνουν τό φθινόπωρο του 1970 έδιναν τήν εύκαιρία νά ξεκινήσει μία καμπάνια έκλειψης τών αγώνων πού είχαν γίνει μέχρι τότε, αλλά πού ήταν διάσπαρτοι. Εύκαιρία ιδιαίτερα ευνόικη, και γιατί τά εργατικά συνδικάτα —ένώ τόν πρώτο καιρό δυσπιστούσαν γι' αυτές τίς επιτροπές πού συχνά άφομοίωναν τό λούμπεν προλεταριάτο —ήταν άποφασισμένα νά δημιουργήσουν μία πραγματικά όργανική δομή για τήν πολιτική του δεύτερου μετώπου. Τά συνδικάτα έβλεπαν μέ καλό μάτι αυτό τό χωρισμό

ανάμεσα στό μέτωπο παραγωγή και στό μέτωπο κατανάλωση-πολιτική, πού απέκλινε από τό παραδοσιακό τους πεδίο παρέμβασης άν εξαιρέσουμε κάποιες «αριστεριστικές» προτιμήσεις τους. Έτσι τό 1970 ιδρύθηκε τό FR.A.P. (Μέτωπο Πολιτικής Δράσης) στη βάση μιας όμαδοποίησης τών κύριων επιτροπών πολιτών και τών αγωνιστών μέ πολιτική δράση στά συνδικάτα. Ήδη από τήν άρχή, προέκυπτε μία θεμελιώδης άμφιταλάντευση ανάμεσα σέ διαφορετικές κοινωνικο-πολιτικές στοχοθεσίες:

—για τήν κοινωνική βάση τών επιτροπών πολιτών και έναν όρισμένο αριθμό κοινωνικών λειτουργών, τό ζήτημα ήταν ν' άποκτήσουν ένα εργαλείο, για νά άσκοουν μόνιμη πίεση στην διοίκηση, ώστε νά επιβάλουν τά αιτήματά τους·

—για τά συνδικάτα, τό FR.A.P. ήταν ταυτόχρονα ένα ξεκίνημα του συνδικαλισμού στην κατανάλωση και μία εμπειρία για τή σύσταση ενός εργατικού κόμματος, όσο και θεσμική έκφραση τών ιδιαιτέρων συμφερόντων τών μισθωτών·

—για κάποιους αγωνιστές, ιδιαίτερα τους φοιτητές, όπως και για μία μειοψηφία μελών από τίς επιτροπές πολιτών, τό FR.A.P. έπρεπε νά προσφέρει τή δυνατότητα νά συσταθεί ένα μαζικό κίνημα, στους κόλπους του όποιου θά μπορούσε νά δημιουργηθεί και ν' αναπτυχθεί ένα επαναστατικό ρεύμα, άπαλλαγμένο από τό μικροαστικό εθνικισμό.

Οί άμφιταλαντεύσεις, εκ τών πραγμάτων άναγνωρισμένες άπ' όλο τόν κόσμο, εκφράστηκαν άμεσα στους στόχους και στην πορεία του προεκλογικού αγώνα. Για τήν πρώτη τάση, ό στόχος ήταν νά πετύχουν μίαν εκλογική νίκη προωθώντας μερικους ύποψήφιους, εκμεταλλευόμενοι τήν άνοδο άνεξαρτησιακών τάσεων στις επαρχιακές εκλογές του 1980. Για τους πιο πολιτικοποιημένους, πρωταρχικός σκοπός ήταν νά επωφεληθούν από τήν καμπάνια και νά αναπτύξουν μία πολιτικο-ιδεολογική δράση, άνάγοντας τά «δεινά» τής

καθημερινής ζωής στη δομική λογική του καπιταλισμού, στην οποία είναι υποταγμένα όλα τα πολιτικά κόμματα του Κεμπέκ, που γι' αυτό άλλωστε τα θεωρούσαν αστικά. Το εκλογικό πρόγραμμα του FR.A.P.⁵ εξέφραζε αυτή τη διπλή τάση: άπευθύνοντας ένα ανελέητο κατηγορητήριο πάνω στις συνθήκες ζωής στις γειτονιές του Μόντρεαλ, άποκαθιστούσε με τον καλύτερο τρόπο τη σύνδεση με τους μηχανισμούς της καπιταλιστικής έκμετάλλευσης, για να προτείνει όμως τα κατάλληλα φάρμακα... ξεκινώντας από ένα πρόγραμμα νέας δημοτικής διαχείρισης! 'Αλλά και η οργανωτική δομή που είχε άποκτήσει τό κίνημα είχε μία δση διπλή: έχοντας συσταθεί από 'Επιτροπές Πολιτικής Δράσης (C.A.P.- Comités d' Action Politique) σε συνοικιακή βάση, προέκτεινε τις τοπικιστικές τάσεις και τις τάσεις άμεσων διεκδικήσεων των άπιτροπών πολιτών, οργανώνοντας όμως ταυτόχρονα έναν κεντρικό μηχανισμό με διάφορες άπιτροπές και μία μόνιμη γραμματεία που προσπαθούσε να συντονίσει και να άποδεσμεύσει κάποιες κεντρικές πολιτικές πρωτοβουλίες. 'Ενα σχετικό χάσμα άνάμεσα στα δύο άπίπεδα και μία μόνιμη ένταση άνάμεσα στη γραμματεία και στις τοπικές C.A.P., θά φανερώσουν σ' όλη τη διάρκεια ζωής του FR.A.P. την εϋθραυστη ίσορροπία άνάμεσα σε άπαιτήσεις άλλοτε διστάμενες, άλλοτε άντιφατικές.

'Ομως, στην πρώτη φάση της λειτουργίας του FR.A.P. θά μπορούσε να υπάρξει συντονισμός διαφόρων τάσεων μέσα σε κοινή πρακτική, στό βαθμό που έπρεπε να οικοδομηθεί ένα γνήσιο λαϊκό κίνημα, ξεκινώντας από ένα άπίπεδο διεκδικητικής και πολιτικής συνείδησης πολύ χαμηλό, παρόλη τη μαχητικότητα των επιμέρους άγώνων που δόθηκαν κατά καιρούς στις συνοικίες: άγώνας ενάντια στην άνάπλαση του Milton Parc από ίδιωτικές εταιρείες, αίτημα για την κατασκευή

5. Βλ. τό μικρό βιβλίο *Οι μισθωτοί στην έξουσία*, FRAP, Μόντρεαλ, 1970.

ένός νοσοκομείου στό Saint-Henri, άγώνας για ένα κοινοτικό κέντρο στό Maisonneuve κλπ.

'Η πολιτική κρίση στό Κεμπέκ και τό λαϊκό κίνημα

Νά όμως, που η σοβαρή πολιτική κρίση που συγκλόινισε τό Κεμπέκ τό φθινόπωρο του 1970 άλλαξε έντελώς τους όρους της εκλογικής παρέμβασης και υποχρέωσε τό FR.A.P. να αυτοπροσδιοριστεί άνοιχτά ενάντια στην κατεστημένη κοινωνική τάξη.⁶ 'Υστερα από ένα λόγο του δήμαρχου Drapeau στην τηλεόραση, όπου επέσεισε την άπειλή ότι «τό αίμα θά κυλάει ποτάμια στους δρόμους», αν τό FR.A.P. κερδίσει τις εκλογές, ύστερα από μία προεκλογική έκστρατεία, όπου τά αυτακίνητα της άστυνομίας παρακολουθούσαν όλοφάνερα τους ύποψήφιους του FR.A.P. που πόρτα-πόρτα γύριζαν τις γειτονίες, μέσα σ' αυτό τό κλίμα του τρόμου, οι εκλογές έφεραν τη συντριβή του FR.A.P. που δέν πήρε, κατά μέσο όρο, παρά τό 17% των ψήφων στους τομείς που κατέβαζε ύποψήφιους. 'Αν εξαιρέσουμε δυό-τρεις συνοικίες και ιδιαίτερα τό Saint-Jacques, όπου είχε ριζώσει από παλιά μία ομάδα κοινωνικής προνοίας, η λαϊκή ύποστήριξη στό FR. A. P. φυλλορ-

6. 'Ας θυμίσουμε τά κύρια χαρακτηριστικά της κρίσης: μέλη του F.L.Q. άπάγουν έναν έγγλεξο αξιωματούχο κι έναν όπουργό του Κεμπέκ, για να άπελευθερωθούν οι πολιτικοί κρατούμενοι. Μπρός στην άδιαλλαξία της κυβέρνησης, ό όπουργός 'Εργασίας εκτελείται. Τό Κεμπέκ κηρύσσεται σε κατάσταση πόλεμου. 'Ο στρατός καταλαμβάνει τό Μόντρεαλ. 'Εκατοντάδες άνθρωποι συλλαμβάνονται, χτυπιούνται όλες οι λαϊκές οργανώσεις και επιβάλλεται η λογοκρισία στον τύπο. 'Ο δήμαρχος του Μόντρεαλ έπωφελείται της κρίσης για να κατηγορήσει τό FR.A.P. σαν ύποστηριχτή του Μετώπου για την 'Απελευθέρωση του Κεμπέκ (F.L.Q.) και, μετά από μία προπαγανδιστική καμπάνια, κερδίζει ένα «μεγάλο εκλογικό θρίαμβο» (Québec occupé, Parti Pris, Montréal 1971).

ρόση, μόλις πολιτικοποιήθηκε ξαφνικά τό παιχνίδι. Τό FR. A. P. έπεσε στην ίδια του τήν παγίδα: τό θεσμό του δήμου γιά καλούς πολίτες. Τό FR. A. P. φάνηκε άνίκανο νά άντιτάξει έναν άλλο τύπο πολιτικών επιχειρημάτων και σέ διάστημα λίγων ήμερών είδε νά καταρρέει ή όργάνωση τής προεκλογικής δουλειάς και οί άντικειμενικές βάσεις ενός μετώπου κοινού αγώνα μέ διαφορετικές τάσεις.

Ή κρίση στους κόλπους του FR.A.P. μετά τήν έκλογική ήττα ήταν σοβαρή: ό πρόεδρος πού εκπροσωπούσε τά εργατικά συνδικάτα) παραιτήθηκε σέ ένδειξη διαμαρτυρίας γιά μία πολιτικοποίηση πού θεωρήθηκε «άριστερίστικη». Οί διάφορες συνοικιακές επιτροπές σταμάτησαν τή δράση τους, μή γνωρίζοντας σέ ποιά γενική κατεύθυνση έπρεπε νά στηριχτούν. Ή γραμματεία πέραγε τόν καιρό της, προσπαθώντας νά βρει όργανωτικούς συμβιβασμούς, ίκανούς νά προφυλάξουν έναν τόσο εύθραυστο μηχανισμό, χωρίς όμως νά θίγει τά κείρια πολιτικά προβλήματα. Πράγματι, τό FR. A. P. κράτησε μία στάση άναμονής κι έπρεπε νά περιμένει τό «Συνέδριο επαναπροσανατολισμού» τό Μάρτη του 1971, γιά νά δει τά πράγματα πιό καθαρά και νά αποφασίσει νέες ενέργειες.

Ήν μπορεί κανείς νά έρμηνεύσει τήν έκλογική ήττα μέ τήν άτυχή σύμπτωση κατασταλτικών πρακτικών, είναι λιγότερο εύκολο νά καταλάβει, γιατί χτυπήθηκε ή ίδια ή όργάνωση, αφού κανείς δέ στόχευε στά σοβαρά σέ μία κατάκτηση τής δημοτικής εξουσίας⁷. Ήν έκδηλώθηκε πολιτική κρίση στό έσωτερικό του FR.A. P. και στή σχέση ανάμεσα στις επιτροπές και στις μάζες των συνοικιών, είναι γιατί από τήν άρχή ύπηρχε μία άμφιταλάντευση στή στρατηγική του FR.A.P., κατά πόσο, δηλαδή, ή χρησιμοποίηση των διεκδικήσεων στην πόλη και ή έκλογική πλατφόρμα ήταν ένα

7. Βλ. τό εξαιρετικό κείμενο του Emilio de Ipda: «Le FR.A.R. devant la crise» στό *Québec occupé*, Μόντρεαλ, 1971.

μέσο πολιτικής δράσης ή ένας αυτοσκοπός. Αύτός λοιπόν ό πολιτικός όπορτουνισμός στράφηκε ενάντια στις επιτροπές, από τή στιγμή πού ή γενική πολιτική συγκυρία έθεσε έρωτήματα, τά όποια δέν μπορούσε κανείς νά υπεκφύγει. Ή άμεση έκφραση των διεκδικήσεων στην πόλη σέ επίπεδο πολιτικό, χωρίς όμως τόν ποιοτικό μετασχηματισμό αυτών των διεκδικήσεων σέ στόχους αγώνα καθαρά πολιτικού, μοιάζει πράγματι νά καταλήγει σ' ένα είδος «τρέιντ-γιουνιονισμού τής κατανάλωσης», και μάλιστα, καμιά φορά, στην ύπαρξη μιās γνήσιας ομάδας πίεσης, πού δέν έχει πιθανότητες έπιτυχίας, παρά μόνον άν στηριχτεί άνεπιφύλαχτα σέ όργανώσεις καίστελέχη πού προσανατολίζονται άμεσα στην υπεράσπιση του κοινωνικού έξοπλισμού και μόνο. Ή συνάρθρωση των διεκδικήσεων στην πόλη και του πολιτικού αγώνα δέν γίνεται από μόνη της: άπαιτεί μιάν όργανωμένη παρέμβαση, ικανή νά τά συνδέσει μέσα στην πολιτική πρακτική των μαζών. Στις επιτροπές πολιτών ή σύνδεση του στοιχείου πόλη και του πολιτικού στοιχείου δέν έγινε μέσα στην πρακτική. Έκφράστηκε κυρίως μέσα από τή συγκρότηση μιās όργάνωσης, του FR. A. P. Αύτή όμως ή όργάνωση άπλά συνάθροιζε μέ τή μορφή πολιτικού προγράμματος τίς διεκδικήσεις στην πόλη, χωρίς νά τίς συνδέει μέ μία στρατηγική πού νά στοχεύει στην κατάκτηση τής εξουσίας. Πράγματι, ό πρώτος στόχος πού έμπαινε ήταν ή συγκρότηση μιās εκπροσώπησης σέ επίπεδο θεσμών πού θά επέτρεπε νά ασκηθεί πίεση γιά νά λυθούν αυτά «τά συγκεκριμένα καθημερινά προβλήματα». Τό στοιχείο πόλη —έκφρασμένο στό θεσμικό πολιτικό πεδίο μέ όρους διεκδίκησης κι όχι σάν στόχος ίκανός νά επιφέρει μία πολιτικοποίηση των μαζών— γίνεται τότε ή άντικειμενική βάση γύρω από τήν όποία διαμορφώνεται μία ομάδα πίεσης, πού προσπαθεί νά κατακτήσει καλύτερες συνθήκες ζωής γιά τους μή προνομιούχους στό έσωτερικό του κατεστημένου κοινωνικού συστήματος. Μονάχα σ' αυτήν

τήν προοπτική, πού αντίστοιχεί στη διαδικασία διαμόρφωσης του FR.A.P., τό πεδίο τής *δημοτικής πολιτικής* γίνεται κεντρικό θέμα. Αυτό βέβαια βρισκόταν σέ αντίφαση μέ τήν υποκειμενικότητα και τήν ιδεολογία τών πιό ενεργών στελεχών πού, έχοντας ζήσει μιá διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης σάν άποτέλεσμα τών δυναμικών λαϊκών αγώνων τών προηγούμενων χρόνων, προσπαθοῦσαν μ' αυτό τόν τρόπο, νά εξασφαλίσουν τίς λαϊκές βάσεις για τήν ανάπτυξη ενός κινήματος τής άκρας άριστεράς μέ άξονα τήν εργατική τάξη. Στο βαθμό πού ή κρίση υποχρέωσε τό FR.A.P. νά ξεπεράσει τούς βραχυπρόθεσμους στόχους και νά επεξεργαστεί μιá στρατηγική, ή σύγκρουση ξέσπασε όχι μόνο ανάμεσα στίς τάσεις στό έσωτερικό τής όργάνωσης, αλλά και ως πρός τίς διστάμενες πρακτικές αγώνων στίς συνοικίες. Από δώ και πέρα τίθεται τό πρόβλημα τής συνάρθρωσης του πολιτικού αγώνα μέ τόν αγώνα στην πόλη —ή του διαχωρισμού τους: κι ακόμη τό έρώτημα: ποιά ήταν τά άποτελέσματα τής προεξάρχουσας θέσης ενός τύπου δράσης πάνω στον άλλο, όσον άφορᾷ τό επίπεδο κινητοποίησης και τό συσχετισμό δυνάμεων πού είχαν κατακτήσει οί μάζες στίς συνοικίες.

Ἐνάμεσα στή φιλανθρωπία και τήν ιδεολογία.

Ἀναγκασμένες νά προσδιορίσουν τήν πολιτική δράση μέ όρους στόχων κοινωνικής τάξης, οί επιτροπές πολιτικής δράσης και τά συμβούλια τών πολιτῶν αντιδρῶν διαμετρικά αντίθετα: από τή μιá γυρίζουν στά παλιά και όχυρώνονται πίσω άπ' τούς άμεσους στόχους, υπερασπίζονται τίς συνθήκες ζωής στίς συνοικίες, κυρίως προσπαθώντας νά ενεργήσουν κατά τρόπο άποτελεσματικό: από τήν άλλη, κάνοντας ένα άλμα, αναλαμβάνουν ένα μεγαλόπνοο επαναστατικό καθήκον

χωρίς άμφιταλαντεύσεις και γι' αυτό ξεκινούν μιá καμπάνια ιδεολογικής συγκρότησης σέ βάθος. Ἡ καλύτερη εικονογράφηση τής πρώτης τάσης είναι ή εξέλιξη τής C.A.P. Ste-Anne τής δεύτερης, ή συνοικιακή επιτροπή του St.-Jacques. Νομίζουμε ότι είναι χρήσιμο ν' αναλύσουμε τίς πρακτικές τους, στο βαθμό πού και οί δυό άποκαλύπτουν τή διαλεκτική πού υπάρχει ανάμεσα στο στοιχείο πόλη και τήν πολιτική.

Ἡ C.A.P. τής Sainte-Anne είχε σάν κύριο πεδίο δράσης της μιá παλιά λαϊκή συνοικία στην όχθη του Saint-Laurent, όπου τεράστια αναλογία του πληθυσμού αποτελούνταν από δικαιούχους κοινωνικής προνοίας (40%) και εποχιακούς άνεργους (20%), πού κατοικούσαν σέ τρώγλες. Ἦταν άνέκαθεν μιá από τίς «προνομιούχες» συνοικίες τής κοινωνικής προνοίας: εκεί ξεφύτρωναν επιτροπές κάθε είδους (για τή στέγη, τόν κοινωνικό έξοπλισμό, τήν υγεία κλπ). Τό έδαφος ήταν καλά προετοιμασμένο για τήν όργάνωση τής C.A.P.. Ἐλλωστε και τά άποτελέσματα τών εκλογῶν δέν ήταν έντελῶς άπογοητευτικά. Νά όμως πού μετά τήν «κρίση» οί αγωνιστές δέ θά γίνουν πιá δεκτοί στίς συλλογικές δραστηριότητες τής συνοικίας, παρά μόνο αν συνδεθούν μέ πρωτοβουλίες έξω άπ' αυτούς πού επιπλέον χαρακτηρίζονται από μιá αυστηρή άπολιτικότητα: τοπικοί ήμάντες μεταβίβασης τών όργανώσεων δημόσιας προνοίας, πιστωτικές επιχειρήσεις, συνεταιρισμοί παραγωγής κλπ. Οί αγωνιστές προσπαθοῦν νά στεριώσουν σ' αυτό τό έδαφος, γρήγορα όμως έμφανίζεται ή διάσταση ανάμεσα «στούς άνθρώπους τής συνοικίας» πού άπασχολοῦνται άποκλειστικά μέ τά προβλήματα του κοινωνικού έξοπλισμού και στούς «ξένους»⁸ αγωνιστές (πού πολλές φορές μένουν ένα χιλιόμετρο πιό μακριά από κεί...), πού πρῶτ' άπ' όλα προσπαθοῦν νά πολιτικοποιήσουν κάθε ενέργεια. Αὐτή ή διάσταση

8. Είναι φανερό πῶς τό «ξένο» πρέπει νά νοηθεῖ μέ όρους ταξικής πρόέλευσης.

έντεινει εκείνη που ήδη υπήρχε ανάμεσα στην παλιά βάση των επιτροπών και στους πολιτικούς αγωνιστές που είχαν άμεσα προσχωρήσει στο FR.A.P. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες δεν υπήρξε καμιά διαρκής και αυτόνομη ενέργεια: η C.A.P. άφοσιώνεται στη συζήτηση των θέσεων, στην προετοιμασία του συνεδρίου του FR.A.P., έπειτα στη συζήτηση των νέων προσανατολισμών... Ύστερα από ένα χρόνο δουλειάς, έρχεται η πλήρης στειρότητα της επιτροπής, η έξαφάνισή της. Παρόλ' αυτά, εξακολουθούν να υπάρχουν επιτροπές πολιτών και να δίνουν μέρα με τη μέρα μικρές μάχες σαν «ομάδες πίεσης των φτωχών».

Σύμφωνα με την ανάλυση που έκανε η C.A.P. της Sainte-Anne, «η άποτυχία οφείλεται σ' ένα πρόβλημα μετάβασης από τις επιτροπές πολιτών, που δεν έχουν δομή και επιζητούν εξαιρετικά συγκεκριμένους στόχους, σε μία οργάνωση εργαζομένων, που είναι καλύτερα δομημένη, πιο πλατιά και επιζητεί στόχους περισσότερο πολιτικούς». "Αν τό πρόβλημα ήταν όντως εκεί, θά 'πρεπε να άναρωτηθούν γιατί δέ διασφαλίστηκε αυτή η μετάβαση, ώστε να συναρθρωθούν τά δυό στοιχεία (άγωνιστές και πληθυσμός της συνοικίας) που είναι άπαραίτητα για κάθε κινητοποίηση. Η άπάντηση φαίνεται να διαφοροποιείται: από τη μία, η κοινωνική βάση, υποπρολεταριακή, άποτελεί προσφιλές πεδίο για φιλανθρωπικές δραστηριότητες και πρέπει να ακολουθήσει μία πολύ μακρά πορεία, που οδηγεί από την καθημερινή καταστολή στην πολιτική συνείδηση: από την άλλη, και αυτό είναι ένμέρει συνέπεια των χαρακτηριστικών της συνοικίας, τά άντικείμενα των διεκδικήσεων, έγγραφόμενα σε μία όπτική κοινωνικής προνοίας, ποτέ δεν άμφισβήτησαν τις σχέσεις έξουσίας. Τελικά, η C.A.P. (που καθοδηγούνταν από παλιούς κοινωνικούς λειτουργούς) φαίνεται πως έπαψε να έχει μία μαζική γραμμή: ταλαντεύθηκε ανάμεσα στην προσκόλληση σε διεκδικήσεις χωρίς να τις συζητά, άπλά και μόνο επειδή προέρχονταν «άπό τόν κόσμο» και τόν

παραμερισμό σε δεύτερο επίπεδο, κάθε ενέργειας που δέν ήταν άμεσα πολιτική. "Έτσι, στο Pointe Saint-Charles οι καλοί πολίτες μένουν μόνοι τους, ενώ οι αγωνιστές που επιβίωσαν προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα όργανο γενικού συντονισμού (τό συνοικιακό συμβούλιο), για να προετοιμάσουν έναν «ίμάντα μετάβασης μεταξύ των επιτροπών και μιας καλύτερα δομημένης οργάνωσης των εργαζομένων»..., αν κάποια μέρα καταφέρει αυτή η τελευταία να υπάρξει...

Στή συνοικία Saint-Jacques τά κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι τά ίδια (40% άνεργοι) και η προβληματική ταυτόσημη μ' αυτήν που εκφράστηκε στο Pointe Saint Charles. Οι προσανατολισμοί όμως και η πολιτική πρακτική που προέκυψε είναι έντελως διαφορετικοί. Στίς ρίζες της C.A.P. του Saint-Jacques βρίσκει κανείς την κοινωνική πρόνοια, με την εξής όμως ιδιομορφία που έδω ήταν άποτελεσματική: οργανώνοντας πρώτα ένα συνεταιρισμό, ύστερα μία πραγματική συνοικιακή κλινική που τή διοικούσαν οι ίδιοι οι πολίτες, η επιτροπή κατάφερε να κερδίσει την έκτίμηση ενός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού, πράγμα που της χάρισε και μία σχετική έκλογική έπιτυχία (περίπου 30% των ψήφων) κι έναν άρκετά σημαντικό αριθμό τοπικών άγωνιστών. "Όμως, επειδή ήταν περισσότερο πολιτικοποιημένη από τις άλλες επιτροπές του Μετώπου, καθώς είχε δημιουργηθεί από παλιά και επηρεαζόταν λιγότερο από τούς χριστιανούς κοινωνικούς λειτουργούς, η C.A.P. του Saint-Jacques έγινε άμέσως η πολιτική συνείδηση του FR.A.P. (πολλοί θά 'λεγαν η «κακή συνείδηση»). Μέσα στην κρίση του 1970 βλέπει τό παράδειγμα της άνεπάρκειας μιας θέσης που δέν είναι όρισμένη πολιτικά. Ύποστηρίζοντας την άναγκαιότητα μιας άυστηρής μαρξιστικής γραμμής και έπομένως συγκροτημένων άγωνιστών, η C.A.P. αποφάσισε να συγκεντρώσει όλες της τις ενέργειες στη συγκρότηση ενός πυρήνα «περισσότερο ποιοτικού παρά ποσοτικού», προεικονίζοντας στη γραμμή της και

τήν οργάνωσή της ένα πραγματικό επαναστατικό κόμμα, όπου τό ουσιαστικό βάρος τῆς δουλειᾶς θά ἀφοροῦσε τήν ἐργατική τάξη. Τό θέμα λοιπόν ἦταν νά ἐπωφεληθεῖ ἀπό τήν τοπική βάση πού κερδήθηκε ἀπό μία διεκδικητική πρακτική στήν πόλη, γιά νά ἀναπτύξει ἕναν πυρήνα πρωτοπόρων ἀγωνιστῶν. Μέσα σ' αὐτές τίς συνθήκες καταλαβαίνει κανεῖς τίς δύο κυριότερες ἀπαιτήσεις τῆς C.A.P. τοῦ Saint-Jacques ὡς πρός τό F.R.A.P.: τήν πλήρη ἀυτονομία τῶν C.A.P. τῆς βάσης, γιατί ἡ γραμματεία θεωρήθηκε σάν κινητήριον στοιχείο τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς γραμμῆς· τήν ἔμφαση στή συγκρότηση ἀγωνιστῶν καί τήν ἔνταση τῆς ἰδεολογικῆς προπαγάνδας, ὅπου ἡ προηγούμενη περίοδος ἀναλυόταν σά μία προπαρασκευαστική φάση. Ἐτσι ἡ C.A.P. τοῦ Saint-Jacques ἔγινε ἕνας ἰδεολογικός πυρήνας, ἐξαιρετικά σταθερός καί δυναμικός στή συγκεκριμένη δουλειά ἔρευνας καί προπαγάνδας, ἀπέκλειε ὅμως ἀπό τήν πρακτική του τίς διεκδικήσεις στήν πόλη, στό βαθμό πού χρειαζόταν νά συγκεντρώσει τίς δυνάμεις του πάνω στήν κύρια ἀντίφαση (τούς ἐργατικούς ἀγῶνες) καί πάνω στήν κύρια ὄψη αὐτῆς· τῆς ἀντίφασης (τήν οἰκοδόμησι μιᾶς ἰδεολογικῆς πρωτοπορίας γιά τό σύνολο τῆς κοινωνίας τοῦ Κεμπέκ, ἔχοντας σάν ἀφετηρία τήν ἐπιτροπή τῆς συνοικίας τοῦ Saint-Jacques).

Ἡ σύνδεση ἀνάμεσα στόν ἀγῶνα γιά τά προβλήματα τῆς πόλης καί στόν πολιτικό ἀγῶνα.

Οἱ δύο ἐμπειρίες κατέληξαν μέσα ἀπό διαφορετικούς δρόμους στήν ἄρνηση τῆς ἀρχικῆς προοπτικῆς τοῦ F.R.A.P.: τήν οἰκοδόμησι ἑνός λαϊκοῦ κόμματος μέ ἀφετηρία τίς τοπικές ἐμπειρίες τῶν ἀγῶνων γιά τά προβλήματα τῆς πόλης. Εἶναι λοιπόν φυσικό ὅτι οἱ ἄλλες ἐπιτροπές βάσης αὐτοπροσδιόριστων σέ σχέση

μ' αὐτή τήν πολεμική καί ὅτι κάποιες ἀπ' αὐτές προσπάθησαν νά ξαναγυρίσουν σέ μία πρακτική ταυτόχρονα διεκδικητική καί πολιτική, συναρθρώνοντας τίς δύο ὄψεις στήν καθημερινή ἐμπειρία. Αὐτή ἡ ἀπόπειρα ἔγινε μέ ἰδιαίτερο ἐνθουσιασμό σέ δύο ἄλλες περιπτώσεις, γεμάτες διδάγματα.

Ἡ C.A.P. τοῦ Côte-des-Neiges, ἰδιαίτερα πολιτικοποιημένη, ἀλλά χωρίς τήν προηγούμενη ἐμπειρία μιᾶς ἐπιτροπῆς πολιτῶν (ἀφοῦ στήν οὐσία ἐπρόκειτο γιά φοιτητές καί καθηγητές τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μόντρεαλ), ἀπευθυνόταν σέ μία συνοικία μικροαστική. Κατ' ἀρχήν προσπάθησε νά σταθεῖ στό ἐπίπεδο συγείδησης τῆς συνοικίας χωρίς νά ἀπελπίζεται καί χωρίς νά ἀποβλέπει κάπου μακροπρόθεσμα, παρά μόνο μετά ἀπό μία πολύ συγκεκριμένη καμπάνια.

Δόθηκαν δύο «μάχες» ὅπου ἡ ἐπιλογή τῶν θεμάτων ἦταν ἐντελῶς προσδιορισμένη ἀπό τά κοινωνικά χαρακτηριστικά τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπρόκειτο καταρχήν γιά τόν ἐκδημοκρατισμό τῆς διαχείρισης ἑνός ταμειυτηρίου καί κατόπιν γιά τή σύσταση, γιά πρώτη φορά, μιᾶς ἔνωσης ἔνοικιαστῶν. Πρέπει ὅμως νά ἀναγνωρίσουμε πῶς ἀνάμεσα στήν επαναστατική ὑποκειμενικότητα τῶν ἀγωνιστῶν καί στίς παρεμβάσεις πού ἔγιναν στίς γενικές συνελεύσεις γιά τήν ἄσκηση στῶν δικαιωμάτων τῶν μετόχων στή διαχείριση τῶν ἀτομικῶν ἀποταμιεύσεων, ἡ διάσταση ἦταν πολύ μεγάλη γιά νά βρεθοῦν κοινά σημεῖα. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τήν ἔνωση τῶν ἔνοικιαστῶν. Ἡ ἀναζήτηση τοῦ συγκεκριμένου καί τῆς ἀποτελεσματικότητος ὑποχρέωσε τήν C.A.P. νά ἀναλωθεῖ στήν οργάνωσι μιᾶς ἐξαιρετικά δυσκίνητης διοικητικῆς ὑπηρεσίας, πού λειτουργοῦσε σάν ἕνα πραγματικό δικαστικό συμβούλιο, ἰδιαίτερα λόγω τῶν συμβουλῶν πού ἔδινε ἀπό τηλεφώνου. Τό ἀποτέλεσμα λοιπόν ἦταν πῶς, ἀφοῦ ἡ ἐπιτροπή κατόρθωσε νά ἀποκτήσει ἕνα κάποιο κοινό καί νά συγκεντρώσει κάποιες δεκάδες ἔνοικιαστῶν, αὐτοί («ὁ λαός»), ἀρνήθηκαν νά πάρουν στά χέρια τους τήν ἔνωση. Ἡ

καί νά ἐκλέξουν ἔστω ἀντιπροσώπους στό γραφεῖο: σέ τί θά ὠφελοῦσε, ἀφοῦ αὐτοί οἱ νέοι ἦταν τόσο κατάλληλοι στίς ὑπηρεσίες πού ἤδη παρέχονταν (δωρεάν!); Ἡ ἀπογοήτευση τῆς C.A.P. τοῦ Côte-des-Neiges μετασηματίστηκε σέ αὐτοκριτική: ἔπρεπε νά πολιτικοποιηθεῖ κάθε παρέμβαση ἀπό τήν ἀρχή, χωρίς ὅμως ν' ἀποκολληθεῖ ἀπό τά συγκεκριμένα προβλήματα πού εἶχαν τεθεῖ. Τότε ὅμως ἡ C.A.P. βρέθηκε μετέωρη ὡς πρὸς τήν τοπική βάση της, πού ἦταν στρώματα μικροαστικά μέ ἀξάνουσα κινητικότητα. Τό νέο στυλ δουλειᾶς ἐνέπλεκε τό ξεπέραςμα τῆς ἀπλῆς τοπικῆς δράσης καί τήν παρέμβαση πού ξεκινούσε ἀπό ἕναν κεντρικό συντονισμό στό F.R.A.P.. Ἡ προσωρινή ἀποτυχία μιᾶς ἐνέργειας ἀνοίγει ἔτσι τό δρόμο σέ ἕνα θεμελιώδες συμπέρασμα: ἔπρεπε νά συνδέσουν τόν ἀγώνα στήν πόλη, τούς ἐργατικούς ἀγῶνες καί τόν πολιτικό ἀγώνα, ξεκινώντας ἀπό παρεμβάσεις στρατηγικά συγκεντρωμένες, ἀλλά πάντα συγκεκριμένες καί ἐντοπισμένες, στούς τόπους καί τά θέματα πού ἦταν *συγκυριακά κατάλληλα*.

Μιά τέτοια κατάσταση δημιουργήθηκε ὄντως στή διάρκεια τῆς κινητοποίησης πού καθοδήγησε ἡ C.A.P. τῆς συνοικίας Hochelaga-Maisonneuve ἐνάντια στό σχέδιο ἑνός αὐτοκινητόδρομου Ἀνατολῆς-Δύσης πού ἀπαιτοῦσε τό γκρέμισμα χιλιάδων κατοικιών. Ἐδῶ συνυπῆρξαν ὅλα τά πλεονεκτήματα πού θά μπορούσαν νά καταλήξουν στή σύνδεση τῶν ἀγῶνων, πού τόσο ἐπιζητιόταν. Ἡ συνοικία κατοικεῖται ἀπό ἐργάτες κατά πλειοψηφία, ἀρκετοί ἀπό αὐτούς εἶναι συνδικαλισμένοι κι εἶναι συνοικία ταυτόχρονα λαϊκή καί δυναμική. Ἀπό παλιά ὑπῆρχε μιᾶ ἐπιτροπή πολιτῶν πού εἶχε κερδίσει ἕνα πλατύ κοινό δίνοντας μιᾶ σκληρή καί μακρόχρονη μάχη γιά τή δημιουργία ἑνός κοινοτικοῦ κέντρου, σχέδιο πού προσέκρουσε τελικά στή μὴ ἀποδοχή τῆς διοίκησης. Οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας εἶχαν ἤδη κινητοποιηθεῖ κοινωνικά καί ἦταν προειδασμένοι γιά τόν κοινωνικό πατερναλισμό τῶν ἀρχῶν τῆς

πόλης.

Τό ἀντικείμενο πάνω στό ὁποῖο κινήθηκε ἡ ἐπιτροπή ἦταν κι αὐτό ὑποδειγματικό: ἄγγιζε συγκεκριμένα τόν πληθυσμό (σπίτια γκρεμισμένα, ἀναστάτωση στή συνοικία, θόρυβος καί μόλυνση πού ἐπηρεάζει ἕνα μεγάλο τομέα τῆς πόλης) ἐνέπλεκε πολύ λεπτές οικονομικές ρυθμίσεις ἀνάμεσα στήν ἐπαρχιακή κυβέρνηση τοῦ Κεμπέκ καί τήν ὁμοσπονδιακή καναδική κυβέρνηση, τή στιγμή πού ὁ κυκλοφοριακός ἀξονας πού προτάθηκε ἦταν χρήσιμος μόνο στά πλαίσια ἑνός πολεοδομικοῦ σχεδιασμοῦ, πού θά ἀγνοοῦσε ἀποφασιστικά τίς δημόσιες μεταφορές. Ἡ καμπάνια πού ξεκίνησε στίς ἀρχές τοῦ 1971 ἀντιμετωπίστηκε πολύ σοβαρά, τόσο στή συνοικία, ὅσο καί σ' ὁλόκληρο τό Μόντρεαλ. Συγκροτήθηκε ἕνα μέτωπο ὀργανώσεων πού ὁμαδοποιοῦσε συνδικάτα καί λαϊκές ὀργανώσεις καί πού κέρδισε τήν ὑποστήριξη τοῦ κόμματος τοῦ Κεμπέκ στό ἐπαρχιακό Κοινοβούλιο. Κυκλοφόρησαν δελτία πληροφόρησης, ἔγιναν συγκεντρώσεις καί ἕνα ψήφισμα ὑπογράφηκε πόρτα-πόρτα, ἀπό χιλιάδες ἀνθρώπους· ὀργανώθηκαν μαζικές διαδηλώσεις, ἀπό τίς ὁποῖες ἡ μιᾶ ἔγινε μέ αὐτοκίνητα πού ἀκολουθοῦσαν τά ἴχνη τοῦ μελλοντικοῦ δρόμου.

Παρόλα αὐτά, τό σχέδιο διατηρήθηκε, ἡ ὑποστήριξη μειώθηκε, ὁ πληθυσμός τῆς συνοικίας κουράστηκε: τελικά ἡ ἐπιτροπή ἔμεινε μόνη της καί δύσκολα μπορούσε πιά νά ἀντιμετωπίσει τόν τεράστιο οικονομικό καί πολιτικό μηχανισμό πού βρισκόταν πίσω ἀπ' τόν «ἐξορθολογισμό τῶν ἀστικῶν μεταφορῶν». Χωρίς ποτέ νά παραιτηθεῖ ἀπό τά διεκδικητικά συνθήματα, ἔπρεπε παρόλα αὐτά νά ἀναγνωρίσει τήν καθολική ἀποτυχία τῆς καμπάνιας, ὅταν μάλιστα οἱ μηχανές ξανάβαζαν μπρός. Σέ τί ὀφειλόταν μιᾶ τέτοια ἔκβαση, ἀφοῦ συνυπῆρχαν οἱ συνθήκες πού ἀπαριθμήθηκαν; Ἀκριβῶς γιατί τό τίμημα ἦταν πολύ σημαντικό. Ἀέναντι σέ τόσο ἰσχυρά συμφέροντα, ἀκόμη κι ἂν ἦταν ἀπόλυτα σωστό νά γίνει ἕνας ἀγῶνας πού θά

Έπρεπε απαραίτητα να καταλήξει σε μία πολιτική μάχη ξεκινώντας από τις διεκδικήσεις στην πόλη, έπρεπε να υπάρχουν και τά μέσα. Μόνο ή επιτροπή (και μέσω αυτής το FR.A.P.) ήταν έτοιμη γι' αυτή τη μάχη — πέρα από αντιθέσεις λιγότερο ή περισσότερο σεβαστές. Η έσωτερική κρίση μάλιστα το FR.A.P.: από τη μία οι διάφορες τάσεις κι από την άλλη οι στόχοι της κοινωνικής προνοίας, ώθησαν στον κατακερματισμό. Έτσι, η αδυναμία της κεντρικής οργάνωσης, *ύποκινημένη από λάθη τοπικών παρεμβάσεων*, στρεφόταν κατά των αγώνων της συνοικίας και έμπόδιζε την ανάπτυξη, σε ένα ανώτερο πολιτικό επίπεδο ενός μαζικού διεκδικητικού αγώνα που διεξαγόταν εντούτοις σε συνθήκες εξαιρετικές, γύρω από ένα αντικείμενο, φορέα θεμελιωδών αντιφάσεων. Η πρακτική λοιπόν έδειχνε την απαραίτητη διαλεκτική σύνδεση ανάμεσα στη συγκεντροποίηση των δυνάμεων και στην τοπική συγκέντρωση των αγώνων, που πράγματι είχαν μία γενική πολιτική σημασία. Η συνείδηση όμως δεν κατακτήθηκε παρά μόνο με τό τίμημα μιας καινούργιας ήττας. Δεν μπορούσε να είναι παρά άπολογισμός για ένα καινούργιο ξεκίνημα.

Τό FR.A.P., άποδυναμωμένο από τη διάσπαση της άριστερας της C.A.P. του Saint-Jacques, από την παράλληλη διάσπαση της τάσης για κοινωνική πρόνοια και από τη διάλυση πολλών C.A.P., μετά από αυτές τις άποτυχίες, έπρεπε να μετασηματιστεί.

Μετά τό «Συνέδριο Έπαναπροσανατολισμού», τό 1971, που δεν ήταν παρά μία επικύρωση της τοπικής αυτονομίας και έπομένως ένας μεταβατικός σταθμός προς τον κατακερματισμό, τό FR.A.P. προσπαθεί, από τις άρχές του 1972, να επιχειρήσει μία καινούργια συνολική στροφή, με άφετηρία τά έρείπια των παλιών C.A.P., προωθώντας μία ισχυρά δομημένη κεντρική πρωτοβουλία που σά στόχο έχει την οικοδόμηση ενός λαϊκού κόμματος, όπου τά προβλήματα της πόλης δέ θά είναι παρά ένα θέμα διεκδίκησης ανάμεσα στά άλλα.

Δίνοντας προτεραιότητα στην αναγκαιότητα μιας πολιτικής οργάνωσης της εργατικής τάξης, που είναι ουσιαστικό εργαλείο για τον αγώνα ενάντια στην καπιταλιστική έξουσία⁹, ένα καινούργιο FR.A.P. προσπαθεί να συγκροτηθεί. Ξεκινώντας από αυτές τις προοπτικές, νέες πρωτοβουλίες προωθούνται στις άρχές του 1972, όπως ή συγκρότηση ενός μετώπου πολιτικών και συνδικαλιστικών οργάνωσεων, τό Έργατικό Συμβούλιο των μεταφορών κάτω από την καθοδήγηση του FR.A.P., για να αντιταχθεί στον καινούργιο νόμο για τις άστικές μεταφορές, *ύποστηρίζοντας* την αναδιοργάνωση των μεταφορών συνολικά και άρνούμενο την παρέμβαση των ισχυρών οικονομικών ομάδων πάνω στις δημόσιες υπηρεσίες και ιδιαίτερα στά ταξί. Οι πρώτες έπιτυχίες που καταγράφονται στη διάρκεια αυτής της σθεναρής καμπάνιας, φαίνεται να αποτελούν έκφραση μιας πρακτικής με μαζική γραμμή από πλευράς των πυρήνων των αγωνιστών, που επηρεάστηκαν από τις διαδοχικές κρίσεις των επιτροπών πολιτικής δράσης.

Η καινούργια όμως οργάνωση που προσπαθεί έτσι να ξαναρχίσει τον αγώνα, παίρνει ύπόψη της τις προηγούμενες άποτυχίες στην άπόπειρα συνάρθρωσης διεκδικήσεων στην πόλη και πολιτικής κινητοποίησης. Και οι αγωνιστές ξέρουν τώρα, πώς δεν μπορεί κανείς να συγγέει τό πεδίο παρέμβασης, τις συγκεκριμένες συνθήκες της σύνδεσης με τις μάζες στον αγώνα, και τις πολιτικές βάσεις της θεμελίωσης μιας οργάνωσης. Πιο άπλά, ξέρουν πώς προσπαθώντας να οικοδομήσουν ένα επαναστατικό κόμμα ως γραμμική συνέπεια των κινημάτων διεκδίκησης στην πόλη, διατρέχουν τον κίνδυνο να μείνουν σε μία επανάσταση στους δήμους...

9. Ντοκουμέντο δουλειάς για την ανάπτυξη της ένότητας των αγωνιστών, γραμματεία του FR.A.P., Γενάρης 1972.

Οι πληροφορίες πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η ανάλυση αυτή, προέρχονται από διάφορες πηγές:

—Μιά προσωπική εμπειρία, ιδιαίτερα από τό Κίνημα πολιτικής δράσης στους δήμους, κατά τή διάρκεια τής παραμονής μου στό Μόντρεαλ, τό 1969.

—Έργασίες σπουδαστών του Κεμπέκ, στά σεμινάρια πού έκανα γιά τήν πολιτική στήν πόλη, τό 1969, στό πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ, και τό 1970-71, στό πανεπιστήμιο του Παρισιού.

—Μακρές συζητήσεις μέ έναν από τούς ήγέτες του FR.A.P., τό 1971.

—Συζητήσεις μέ τήν Evelyne Dumas, συγγραφέα μιās σειράς άρθρων πάνω σ' αυτό τό θέμα, στό *Montreal Star*.

—Συνεχής ανταλλαγή πληροφοριών και ιδεών μέ τήν Ginette Truesdell, κοινωνιολόγο από τό Κεμπέκ, συγγραφέα μιās μελέτης πάνω σ' αυτό τό θέμα.

—Δελτία, έντυπα, δημοσιεύσεις και έσωτερικές εισηγήσεις του FR.A.P. και των επιτροπών πολιτών στό Μόντρεαλ.

Έννοείται πώς κανείς από τούς ανθρώπους αυτούς ή από αυτές τίς πηγές δέν είναι υπεύθυνος γιά τά λάθη ή τίς θέσεις πού διατυπώνω.

Αντίθετα, βοήθησαν πολύ μέ τήν πληροφόρηση πού μου παρείχαν και τίς αναλύσεις πού έκαναν.

Σ αυτό τό κεφάλαιο δέ λογόκρινα ούτε τά όνόματα των τόπων, ούτε τίς περιστάσεις ή τά γεγονότα, στό βαθμό πού όλα αυτά ήταν δημόσια ή δημοσιευμένα, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του Κεμπέκ...

Τέλος, αποφύγαμε συνειδητά κάθε πολιτική κρίση, μέ τήν αυστηρή έννοια τής λέξης, πάνω σ' αυτήν τήν εμπειρία: αυτοί πού πρέπει ν' αποφανθούν όριστικά είναι οι μάζες και οι αγωνιστές του Κεμπέκ.

4.

*Ίδεολογική μυθοποίηση
και κοινωνικές αντιφάσεις:
τό κίνημα γιά τήν προστασία
του περιβάλλοντος στις Η.Π.Α.*

Ύπῆρχαν λουλούδια καὶ παιδιὰ πού παίζαν, ἐρωτευμένα ζευγάρια καὶ κοινόβια τῶν χίππυς μέ ἀσυνήθιστη γιὰ τὴν Καλιφόρνια φυλετικὴ σύνθεση. Ύπῆρχαν δέντρα καὶ κραυγές ζώων. Ύπῆρχε ἕνας κῆπος, ὅπου λίγες μόνο βδομάδες πρὶν ἐκτεινόταν ἕνα ἀπομονωμένο περιφραγμένο οἰκόπεδο, ἕνα ἐγκαταλειμμένο πάρκο πού προοριζόταν γιὰ κάποιο ἀόριστο σχέδιο ἐπέκτασης τοῦ πανεπιστημίου Μπέρκλεϋ τῆς Καλιφόρνια. Οἱ φοιτητές εἶχαν ἀποφασίσει διαφορετικά. Θὰ γινόταν ἕνα «People's Park», ἕνα λαϊκὸ πάρκο. Μετὰ τὴ διευθέτησή του, πού ἔκαναν ἐθελοντικὲς ὁμάδες ἐργασίας ἀπὸ τὴ μιά μερὰ στὴν ἄλλη, χιλιάδες κόσμος ἀναζητοῦσε ἐδῶ ξεκούραση καὶ ἔπαιζε στὸν ἀνοιξιὰτικο ἥλιο. Ἡ διοίκηση τοῦ πανεπιστημίου, ὅμως, κίνησε μέτρα ἐναντίον τῆς κατάληψης. Ὁ φασίστας Ρόναλντ Ρήγκαν φώναζε νὰ γίνῃ σεβαστὴ ἡ ἰδιοκτησία τοῦ δημόσιου τομέα. Ἡ ἀστυνομία κλήθηκε νὰ ἀναλάβῃ δράση. Νωρὶς τὸ πρωὶ τῆς 19 Μαΐου 1969 κατέλαβε τὸ πάρκο, κατέστρεψε τὶς ἐγκαταστάσεις καὶ ἐκδίωξε τοὺς κατασκηνωτές. Ὄταν ὁ λαὸς θέλησε νὰ ἐπανακαταλάβῃ τὸ πάρκο του, ἔπρεπε πιά νὰ ἀντιμετωπίσει ἕνα φρούριο 3000 ἐθνοφρουρῶν μέ τὶς ξιφολόγχες πάνω στὰ τουφέκια τους. Πυροβόλησαν. Πάνω ἀπὸ 100 ἄτομα τραυματίστηκαν. Ὁ φοιτητὴς Τζέημς Ρέκτορ ἔμεινε

στό χώμα. Μετά από ανθρωποκυνηγητό μιᾶς ἡμέρας ἀποκαταστάθηκε ἡ ἡρεμία τοῦ πάρκου καί περίμεναν πιά τά μηχανήματα πού θά τό ἔστρεφαν σέ χρήσιμες ὑπηρεσίες πρὸς τὴν κοινωνία.

Ὁ πρόεδρος Νίξον —ὁ ἄνθρωπος πού ἔριξε μέ τούς τόννους τίς βόμβες στὸν πληθυσμὸ τοῦ Βιετνάμ, γιὰ τίς ὁποῖες ποτέ δέν πάρηκε ἐκδίκηση— μιλάει τώρα, τὸ 1969, γιὰ μεγαλειώδεις νέες προοπτικές πού θά ἀνοίγονταν στὸν ἀμερικανικὸ πολιτισμὸ:

Τὸ κύριο μέλημα, στό τελευταῖο τρίτο τοῦ αἰώνα μας πιστεύω πὼς θά εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῆς εὐτυχίας... Στίς μελλοντικές μας προσπάθειες γιὰ τὴν εὐτυχία ὄλων ἐκτιμούμε πὼς δέν θά ὑπάρξει σπουδαιότερος στόχος ἀπὸ τὴ βελτίωση τοῦ περιβάλλοντός μας...

Ἐάν θέλουμε στοὺς ἐρχόμενους μῆνες καί ἔτη νὰ βελτιώσουμε τὸ περιβάλλον μας ἀπὸ ὑλικὴ ἄποψη, τότε δεῖται νὰ ἐνωθεῖ ὁλόκληρος ὁ λαὸς μας στὴν προσπάθεια αὐτή. Ἀπαιτεῖται μιὰ ἀποφασιστικὴ μεθόδευση ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως σέ ὁμοσπονδιακὸ, πολιτειακὸ καί τοπικὸ ἐπίπεδο. Προσωπικὰ ἐνδιαφερόμενοι πολῖτες καί ομάδες ἐθελοντῶν πρέπει νὰ ἐνωθοῦν σ' αὐτὴν τὴ σταυροφορία· τὸ ἴδιο καί ὁ κόσμος τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ ἐπιστῆμης καί ὅλες οἱ ἄλλες κοινωνικὲς ομάδες... Οἱ ἀπρόβλεπτες συνέπειες τῆς τεχνολογίας μας ἔχουν συχνὰ ὑποβαθμίσει τὸ περιβάλλον μας. Πρέπει λοιπὸν στὸ ἐξῆς νὰ ἐπικαλεστοῦμε τὴν τεχνολογία αὐτὴ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καί προστασία τοῦ περιβάλλοντος. Ἄν καταφέρω νὰ τὸ πραγματοποιήσω αὐτό, τότε τὰ δέκα ἐπόμενα χρόνια δέν θά εἶναι μόνο ἡ ἀρχὴ τοῦ τρίτου αἰώνα τοῦ ἔθνους μας, ἀλλὰ θά ἀποβοῦν ἐπίσης καί ἡ ἑκατονταετία τῆς ἀνανέωσης τοῦ ἀμερικανικοῦ ἔθνους μέ ἀπεριόριστες δυνατότητες.¹

Ἔτσι, λοιπὸν, ἐξυμνεῖται ἡ ἐπιστροφή στὰ λουλούδια καί σκοτώνονται αὐτοὶ πού —μέ τὸ δικό τους βεβαίως τρόπο— ἀκολουθοῦν τὴν προτροπὴ αὐτή.

1. *Statement from President Nixon, Fortune, The Environment*, Harper and Row, New York, 1969.

Τί συμπεραίνουμε ἀπ' αὐτά; Ἀποτελεῖ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴ φύση, ἡ διατήρηση τοῦ περιβάλλοντος, μιὰ νέα μυθοποιητικὴ ἰδεολογία τοῦ ἀμερικανικοῦ Establishment; Ἡ εἶναι ἓνα νέο αἶτημα τοῦ λαοῦ, φορτισμένο μέ ἐπαναστατικὴ ἔνταση; Κι ἂν πρόκειται γιὰ ἓνα θέμα πού περιλαμβάνει καί τὰ δύο, πὼς νὰ τό ἐρμηνεύσουμε; Κι ἀκόμα: Βάσει ποιῶν συνθηκῶν καί ἀπὸ ποιῆς πορεῖες γίνονται τὰ κινήματα προστασίας τοῦ περιβάλλοντος μέσο γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση ἢ τὴν ἀμφισβήτηση; Ἐνα γεγονός πού δέν μπορούμε νὰ ἀρνηθοῦμε εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη πού προσφέρουν τὰ προβλήματα αὐτά σ' ἓνα μεγάλο τμῆμα τῆς ἀμερικανικῆς νεολαίας, καθὼς καί ἡ ἐνθάρρυνση πού προσφέρεται στὸ κίνημα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν καί τῶν οἰκονομικῶν κέντρων.

Ἡ δράση γιὰ τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος: Ἀπὸ ἐλίτ παρελθοντιστῶν σέ κίνημα διαμαρτυρίας.

Ἐνώσεις γιὰ τὴν προστασία τῆς φύσης ὑπῆρχαν ἀνέκαθεν στίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Εἶναι ἰσχυρὰ συνδεδεμένες μέ τὰ διευθυντικὰ κέντρα καί προσανατολισμένες στὴ συντήρηση μέ τὴν πιὸ γενικὴ ἔννοια. Ἡ πιὸ γνωστὴ ἀπὸ τίς ὀργανώσεις αὐτές, τὸ «Sierra Club», ἰδρύθηκε τὸ 1892 καί ἀπὸ τότε συνεχίζει νὰ ἀναπτύσσεται. Γιὰ τὴ διατήρηση φυσικῶν τοπίων ἔκανε καμπάνιες —πάντα μετριοπαθεῖς— γιὰ τὴ δημιουργία ἐθνικῶν πάρκων. Συντηρητικὰ παρέμειναν τὰ μέλη του καί στὸ κοινωνικὸ πεδίο, ἀκόμα καί στὴν Καλιφόρνια, ὅπου εἶχαν τὴ μεγαλύτερη δύναμη. Ὁ τομέας τοῦ Λός Ἄντζελες ἀρνιόταν ὡς τὸ 1959 νὰ δεχτεῖ μαύρους σάν μέλη... Στίς ἀρχές τοῦ αἰώνα ἰδρύθηκε στὴ Φλόριντα ἄλλη μιὰ μεγάλη ἐνωση προστασίας, «The Audubon Society», γιὰ νὰ διαφυλάξει τὰ ἀγρία εἶδη ζῶων τῆς περιοχῆς «Everglades». Ὅσο γιὰ τὸ μεγάλο προφήτη

της οικολογίας, τόν Χένρυ Νταϊήβιντ Θωρό, ήταν για πολύ καιρό απλά και μόνο ένας ελάσσων όπαδός του Ρουσό, κηρύσσοντας με μερικά γραπτά και με τό παράδειγμά του την επιστροφή στο πρωτόγονο περιβάλλον. Σέ μιάν 'Αμερική πού ριχνόταν στην υπερβολική εκβιομηχάνιση και πού ζούσε την Ίδρυση μεγάλων συγκροτημάτων παγκόσμιας οικονομίας βρέθηκαν λίγα μόνο αυτιά νά τόν άκούσουν.

Κι όμως, οι ήμερες αυτές παλιές ενώσεις και τά ζητήματα πού είχαν ξεχαστεί στίς κουνιστές πολυθρόνες μιās έλίτ γιά τήν όποία είχε σταματήσει ό χρόνος, έμελλε νά γίνουν τό ελατήριο μιās πραγματικής θέλλας συζητήσεων, όργανώσεων και δραστηριοτήτων. 'Η θέλλα τάραξε πρώτα τά μεγάλα πανεπιστήμια τής χώρας, γιά νά εξαπλωθεί στή συνέχεια σέ πλατιά τμήματα του πληθυσμού, πράγμα πού γιά πρώτη φορά όδήγησε σέ μιá σύνδεση μεταξύ άκτιβιστών φοιτητών και τής κοιμωμένης 'Αμερικής τών μεσοαστικών πραστίων. Οι πρωτοβουλίες ξεκινούσαν καταρχήν από τούς φοιτητικούς ήγέτες, πού ήταν άπογοητευμένοι από τή σχετική άποτυχία του κινήματος διαμαρτυρίας μετά μιá πρώτη άνοδική φάση. Πράγματι, ό άγώνας γιά τά δικαιώματα τών πολιτών είχε καταδείξει τά όρια τών θέσεων του κινήματος Black Power, αλλά και τήν άπόφαση τών μαύρων άγωνιστών νά στηριχτούν στίς ίδιες τους τίς δυνάμεις. 'Η καμπάνια κατά του πολέμου στο Βιετνάμ προσφερόταν λιγότερο σάν πεδίο έπίθεσης, εφότου ό Νίξον είχε έξαναγκαστεί από τήν πίεση του βιετναμικού λαού νά προβεί σέ μιάν άπαγκίστρωση του έκστρατευτικού σώματος και νά κάνει έναν άλλιώτικο πόλεμο πού δέν άφορούσε τόσο άμεσα τόν άμερικάνικο λαό. Τό κίνημα «Free Speech» και οι νέες άπαιτήσεις μιās «συγκροτημένης δημοκρατίας» άφομοιώθηκαν μ' εύκολία άκριβώς από τά φιλελεύθερα πανεπιστήμια. Οι προσπάθειες νά θεσμοποιηθεί ή πολιτικοποίηση (ή καμπάνια του Μάκ Κάρθου και τό συνέδριο του Δημοκρατικού Κόμματος τό 1968) προχω-

ρούσαν μέ βήμα σημειωτόν μπροστά στό μηχανισμό τών παραδοσιακών κομμάτων. Συνεπώς, γνώρισε και τό φοιτητικό κίνημα μιá πολύ σοβαρή κρίση πού πήρε τήν πιά χαρακτηριστική της έκφραση τό 1969 στή διάλυση τής μοναδικής έπαναστατικής όργάνωσης τής χώρας, του S. D. S. (Society for Democratic Students) στο συνέδριο του Σικάγου. Άρχισε μιá μαζική έξοδος μεγάλων τμημάτων τών στρατευμένων στο κίνημα διαμαρτυρίας προς κοινόβια τής ύπαιθρου, όπου προσπάθησαν μάταια νά συγκροτήσουν αυτόρκεις ύποκουλτούρες. Μέσα σ' αυτή τήν κατάσταση, ό Κλίφ Χάμφρεϋ, ήγέτης τών φοιτητών στο Μπέρκλεϋ πού είχε χάσει όλες τίς ψευδαιθήσεις, Ίδρυσε μαζί μέ τή γυναίκα του και ένα φιλικό ζευγάρι τήν πρώτη ομάδα τής «Ecology Action» στο πανεπιστήμιο αυτό. Μερικοί ήγέτες του «World International Party», μιās άριστερίστικης ομάδας, άρχισαν έξάλλου νά καταρτίζουν ένα πρακτορείο τύπου, τό E. R. O. (Earth read-out), γιά νά δείξουν «πώς δημιουργήθηκε ή Ίδεολογία» κλπ. 'Η πορεία γενικεύτηκε. Στην άρχή σχηματιζόταν πάντα ένας πυρήνας από άτομα πεισμένα γιά τήν όρθότητα και τό προφανές τών θέσεων τους, πού φρόντιζε πρώτα γιά τή διάδοσή τους μέ προβολές ταινιών, διοργάνωση συγκεντρώσεων και μοίρασμα έντυπου ύλικού. Πρέπει νά σημειωθεί πώς τό οικολογικό κίνημα ξεκίνησε από προγράμματα έπεξεργασμένα εκ τών προτέρων από τούς άγωνιστές, ενώ σέ προηγούμενες περιπτώσεις —μειονότητες, Βιετνάμ κλπ. —ό λόγος ήταν περισσότερο άποσπασματικός αλλά ταυτόχρονα και συλλογικότερος.

Οι θέσεις αυτές είναι κατά βάση άπλές και ταυτόχρονα ιδιαίτερα λεπτομερειακές ως προς τά παραδείγματα και τά συγκεκριμένα μέτρα πού χρησιμεύουν γιά άποδείξεις. Τό κίνημα μεταχειρίζεται συχνά γλώσσα δραματική και ύπερβατική και πάνω στο κατώφλι τής καταστροφής καλεί τόν κόσμο νά επιστρέψει στίς ρίζες. Χιλιασμός σέ πυρηνικό στύλ και άνακλαστικό

φόβου μιᾶς υπερδύναμης πού βρίσκεται σέ δυσκολίες —οι οικολογικές θέσεις είναι παραλλαγές τέτοιων δηλώσεων.

«Ἡ οικολογική πραγματικότητα τῆς ζωῆς μας εἶναι ἀπειλητική. Ἡ ἐπιβίωση ὄλων τῶν ἐμβίων ὄντων —συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ ἀνθρώπου— ἐξαρτᾶται ἀπό τό κατά πόσο θά παραμείνουν ἄθικτα τὰ πολύπλοκα δίκτυα τῶν βιολογικῶν φαινομένων, στά ὁποῖα ἀνήκει τό οικολογικό σύστημα τῆς γῆς. Αὐτό ὅμως πού κάνει ὁ ἄνθρωπος πάνω στή γῆ παραβιάζει τόν θεμελιώδη αὐτό νόμο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Γιατί οἱ σύγχρονες τεχνολογίες ἐπηρεάζουν τό οικολογικό σύστημα πού μᾶς συντηρεῖ, ἀπειλώνοντας τή σταθερότητά του. Μὲ μιὰ τραγική διαστροφή ἔχουμε συνδέσει ἓνα μεγάλο μέρος τῆς παράγουσας οἰκονομίας μας μὲ μιὰ τεχνολογία πού δρᾷ φανερά καταστροφικά στό οικολογικό πεδίο. Αὐτές οἱ στενές καί βαθιές σχέσεις μᾶς κρατοῦν ἐγκλωβισμένους σ' ἓνα κύκλο αὐτοκαταστροφῆς. Ἄν θέλουμε νά ἐγκαταλείψουμε τό δρόμο αὐτόν πού ὀδηγεῖ στή αὐτοκτονία, πρέπει ν' ἀρχίσουμε νά γνωρίζουμε τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς»².

Οἱ πανεπιστημιακοὶ δεσμοὶ ὑποστηρίζουν ἐνθερμα αὐτό τό προοίμιο διδασχῆς καί πληροφόρησης. Διαφορετικά ἀπό ὅ,τι συνέβαινε σέ προηγούμενες κινητοποιήσεις, ἀνοιξαν τίς πύλες τους στοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς οικολογίας. Τούς ἔκαναν τίς πηγές προσιτές, διοργάνωσαν σεμινάρια γι' αὐτὰ τὰ θέματα καί ἀρχισαν τὴν ἔρευνα.

Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ συγκεκριμένα μέτρα, τό κίνημα προσανατολίστηκε κυρίως στή διατήρηση τῆς φύσης καί τῆς «φυσικῆς ἰσορροπίας» ἐπιτέθηκε συνεπῶς ἐναντίον ὄλων τῶν αἰτίων πού ρυπαίνουν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης, τόν ἀέρα, τό νερό, τὴ θάλασσα, τὴν ἠσυχία τῆς ὑπαίθρου, τὴν τροφή, κλπ. Τὰ αὐτοκίνητα καταδι-

2. Barry Commoner, *Background paper for the 13th National Conference of the U.S. National Commission for U.N.E.S.C.O.*, 1969.

κάστηκαν (ἐπειδὴ ἐκπέμπουν καπνοῦς καί θόρυβο), τὰ ἐργοστάσια (ρύπανση τοῦ ἀέρα), οἱ ἀτομικές βόμβες (πηγὴ ραδιενέργειας), ὁ πόλεμος τοῦ Βιετνάμ (χρήση χημικῶν μέσων γιὰ ἀποψίλωση τῶν δασῶν).

Οἱ φαντασίες ἐντάθηκαν, ἀφενὸς λόγω τῆς ὑπαρξῆς ἀπορριμάτων πού δὲν μποροῦν νά καταστραφοῦν —κυρίως πλαστικά καί νεκροταφεῖα αὐτοκινήτων— καί ἀφετέρου λόγω τῆς ἀνεξέλεγκτης χρησιμοποίησης χημικῶν, ὅπως π.χ. τοῦ D. D. T., τῶν ὁποίων οἱ βλαβερές ἐπιδράσεις στὸν ὄργανισμό ἔχουν πιά ἀποδειχθεῖ φανερά. Ἀντίθετα, τὰ προβλήματα τῆς πόλης δὲν ἀντιμετωπίστηκαν σάν τέτοια. Οἱ πόλεις καταδικάστηκαν μᾶλλον γενικά, σάν κέντρα μιᾶς τεχνητῆς (καί ὄχι φυσικῆς) ζωῆς. Ἐάν, ὅμως, δὲν χρειάζεται νά ἀσχοληθεῖ ἡ φύση μὲ τὴν πόλη, ἡ προβληματικὴ τῆς πᾶντως (τῆς φύσης) εἶναι στενά δεμένη μὲ αὐτὴν τῆς δημιουργικῆς ἔκρηξης. Ἐξοῦ καί ὁ αὐστηρὸς ἔλεγχος γεννήσεων, ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ ἀκαμπτα αἰτήματα τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς φυσικῆς ἰσορροπίας.

Μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ριζωμένες ὀργανώσεις εἶναι ἡ «Zero Population Growth» πού κηρύσσει τό ὀλικό σταμάτημα τῆς αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ τό 1980 γιὰ τίς ΗΠΑ καί τό 1990 γιὰ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο. Ὁ πρόεδρος τῆς Ἑρλιχ εἶναι ὁ συγγραφέας τοῦ μπεστ-σέλερ «Ἡ πληθυσμιακὴ βόμβα», ὅπου ἐνοχοποιεῖ τὸν ὑπερπληθυσμὸ γιὰ ὅλα τὰ κακά αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Καί γιὰ νά δοθεῖ στὴν ἱστορία αὐτὴ ἓνα τέλος, προτείνει μιὰ σειρά ἀποφασιστικῶν μέτρων —κυρίως στὶς «ὑπανάπτυκτες χῶρες»— τὴ διοχέτευση στερητικῶν οὐσιῶν στό ὕδρευτικό σύστημα τῶν μεγαλουπόλεων, τὴ φορολογία τῶν παιδιῶν καί τὴ θέσπιση ἑνὸς εἰδικοῦ τέλους πολυτελείας στά προϊόντα γιὰ μωρά...

Στὴν πραγματικότητα τό ζήτημα εἶναι νά μὴν ἔρθουν στὸν κόσμο κι ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μεγαλύτερους ρυπαντὲς τοῦ περιβάλλοντος, τοὺς ἀνθρώπους, πού καταστρέφουν τὴ φύση, τὴν πηγὴ κάθε ζωῆς.

Ἡ κοινωνικὴ βάση ἑνὸς τέτοιου κινήματος μπορεῖ

νά προσδιοριστεί με ακρίβεια: Συναποτελείται από μιάν εμπροσθοφυλακή φοιτητών και λεσχών νεολαίας και στηρίζεται στην υποστήριξη ενός ευρέως τμήματος των μεσαίων στρωμάτων των λευκών, που μέχρι τώρα παρέμενε ξένο σε κοινωνικά και ιδεολογικά κινήματα. Έτσι, και αυτό τό κίνημα προστασίας περιβάλλοντος συναρθρώνεται με τή δράση του Ράλφ Νέηντερ και τής ένωσης του «American Trial Lawyers Association», που, έδω και μερικά χρόνια, προσπαθούν μέσω έντυπιακών δικαστικών αγώνων νά προστατεύσουν τους καταναλωτές από τήν παντοδυναμία των μεγάλων εταιρειών. Οί πιό σπουδαίες δίκες ήταν αυτές όπου διαπιστώθηκε ή εϋθύνη των κατασκευαστών για τήν ασφάλεια των αυτοκινήτων. Γνωρίζουμε πώς ή ιδεολογία του Ράλφ Νέηντερ και των καταναλωτικών συνεταιρισμών ανάγεται στην επίθεση κατά των μονοπωλίων με ταυτόχρονο όμως σεβασμό των φιλελεύθερων απαιτήσεων περί ελεύθερου συναγωνισμού και των κανόνων τής ελεύθερης και άτομικής επιλογής.

Στό ζήτημα «περιβάλλον» πρόκειται για ένα διπλό βήμα πρὸς τά πίσω: στην κατεύθυνση μιᾶς πρωτόγονης φύσης και μιᾶς οικονομίας χωρίς μονοπώλια...

Ὁ τρόπος επέμβασης του Νέηντερ έχει σφραγίσει και τό οικολογικό κίνημα: Ἡ οὐσία των δραστηριοτήτων του ήταν νά διοργανώνει καμπάνιες για τή διαφώτιση τής κοινῆς γνώμης, που κατέληγαν σε δικαστικούς αγώνες κατά τής μιᾶς ή τής ἄλλης απόφασης που έβλαπτε τή φύση, είτε επιδίωκαν τή θέσπιση σχετικών νόμων. Στά πανεπιστήμια έγιναν μέν σειρές θεαματικών και έντυπιακών ενεργειών (ταφή κινητήρων αυτοκινήτων, ὀργάνωση μεταφορῶν απορριμμάτων, πορείες διαμαρτυρίας κατά τής ρύπανσης του περιβάλλοντος κλπ.), ἐπρόκειτο όμως κυρίως για μέσα προπαγάνδας με στόχο τήν άσκηση πίεσης στο επίπεδο των θεσμών. Σημείο κλειδί: όλες αυτές οί μάχες δόθηκαν γύρω από διεκδικήσεις με άναγνωρισμένη τή δικαίωσή τους στο γενικό ιδεολογικό επίπεδο από τά ήγετικά στρώματα

και τά μαζικά μέσα ενημέρωσης. Μπορούμε όμως νά ποῦμε πώς, αντίθετα, δέν εϋρισκαν ανταπόκριση στίς μειονότητες: τους μαύρους, τους Πορτορικανούς, τους Τσικάνος, τους Ἰνδιάνους, εκτός από μιά καθαρά τακτική χρησιμοποίηση για νά δικαιωθούν κάποιες συγκεκριμένες διεκδικήσεις με τίς όποιες θά πετυχαίνονταν ἄλλοι στόχοι.

Ένα από τά κύρια χαρακτηριστικά του οικολογικού κινήματος είναι τό θόλωμα των ιδεολογικών συνόρων. Ὅπως ἐξηγείται έτσι ή αυξανόμενη πολιτική ριζοσπαστικοποίηση των μειονοτήτων αυτών. Οί παρατηρητές του άμερικανικού τύπου τό σημείωσαν με ίκανοποίηση: Βρίσκει κανείς τους φασίστες τής John Birch Society πλάι-πλάι με τους άριστεριστές του S. D. S. Λέγεται πώς, ένόψει του βιολογικού προβλήματος τής επιβίωσης, πρέπει ὅλοι οί άνθρωποι νά ένωθούν σε μιά τεράστια στρατιά προσκόπων, που είναι πέρα από τάξεις και πολιτικά καθεστώτα, νά υπερασπίσουν τή φύση έναντίον τής τεχνικής. Δυστυχώς ίσως για τους ιδεολόγους αυτούς, αλλά μιά σύντομη παρατήρηση δείχνει καθαρά πώς ή κινητοποιημένη κοινωνική βάση άνήκει στη μεγάλη της πλειοψηφία στη λευκή μεσαία τάξη και πώς οί ήγετικές ελίτ προέρχονται από τους ελεύθερους επαγγελματίες και τά άνώτερα στελέχη. Ἡ σπουδαιότερη καινοτομία ως πρὸς τά παραδοσιακά κινήματα τής middle-class είναι ή σύνδεση των στρωμάτων αυτών —μέσα στα πλαίσια του οικολογικού κινήματος, με τά στώματα και τό τμήμα του φοιτητικού σώματος που ριζοσπαστικοποιήθηκαν τά τελευταία χρόνια. Ἡ κατάσταση αυτή πρέπει νά αναλυθεί και νά ἐρμηνευθεί στο βαθμό που είναι ιδιαίτερα παράδοξη ή θεματική και ὀργανωτική σύμπτωση μεταξύ του νέου κινήματος «διαμαρτυρίας» και τής νέας προβληματικῆς των άμερικανικών ήγετικών στρωμάτων.

Τά μεγάλα τεχνάσματα του «οικολογικού κατεστημένου»

Είναι γνωστό πώς η κυβέρνηση Νίξον πιέζει για τη σωτηρία του περιβάλλοντος παρόλο που ταυτόχρονα υποστέλλει τις λίγες προηγούμενες ισχνές μεταρρυθμίσεις: ο αγώνας κατά της φτώχειας, το πρόγραμμα υποδειγματικών πόλεων ή οι δειλές προσπάθειες για φυλετική ενσωμάτωση αντικαταστάθηκαν από μία πολιτική που αυτοπαρουσιαζόταν σαν προσανατολισμένη στο μέλλον, με τα μάτια στραμμένα στα θεμέλια της ανθρώπινης ευτυχίας. Στους επίσημους λόγους και τά κάποια ελάχιστα μέτρα που πάρθηκαν με μεγάλη ενίσχυση απ' τους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς, τα συνθήματα αυτά υπέβαλαν κατά το μάλλον ή ήττον το τέλος της ιστορίας: 'Αφού είχε υπερνικηθεί η Φύση χάρη στη Τεχνική, αφού είχε μόλις αποφευχθεί ή καταστροφή της πρώτης από τη δεύτερη, ήταν δυνατό, με τη βοήθεια μιας τεχνολογίας απαλλαγμένης από την άκρατη άπληστία και χαλιναγωγημένης στα όρια της οικολογικής ισορροπίας — που θά συνεπιφέρει την κοινωνική ισορροπία — να γίνει η επιστροφή σε μιά άνετη Φύση. Μ' ένα λόγο: Στόν κομμουνισμό αντιτάχθηκε η επιστροφή στην πρωτογονη κοινωνία, ένταγμένη σ' ένα σύστημα ελευθέρων επιχειρήσεων.

Οι μεγαλύτερες αμερικανικές εταιρείες το υιοθέτησαν, ιδρύοντας έρευνητικά κέντρα, προετοιμάζοντας τη μαζική παραγωγή «φυσικών προϊόντων» και αντιρρυπαντικών συστημάτων, προωθώντας μεγάλες διαφημιστικές καμπάνιες και υποστηρίζοντας αυτή τη διαδικασία διαμόρφωσης της κοινής γνώμης που επιτέλους ξέφυγε από την παρωχημένη διαμάχη περί της κοινωνικής ανισότητας.

Η μεγάλη συμφιλίωση μεταξύ κράτους, μονοπωλίων και φοιτητών που διαμαρτύρονταν, συνέβη στις 22

Απριλίου 1970, την «ήμέρα της γης». Την ημέρα αυτή, εκατομμύρια άνθρωπων παίρνουν μέρος, μαζί με τη φοιτητική πρωτοπορία, σε δημόσια συλλαλητήρια σε όλες τις πολιτείες, κηρύσσοντας την προστασία της φύσης μέσω της φιλοπατρίας των πολιτών και την επιστροφή στην απεριττη ζωή. 'Ακολουθούν συγκεντρώσεις, πορείες, «παραδειγματικές ενέργειες»...³

Ήταν κάτι μεταξύ των ειρηνιστικών διαδηλώσεων και των μαζικών συγκεντρώσεων όπως στο Γούντστοκ. Σ' αυτά προστέθηκε η εκπληκτική όμοθυμα εναντίον του αμερικανικού έθνους που είχε ξαναβρεί επιτέλους το κοινοτικό του πνεύμα: το πνεύμα αυτό είχε κινδυνέψει τα τελευταία χρόνια από τη νεολαία της αμφισβήτησης. Τώρα όμως η νεολαία μπορούσε να είναι ικανοποιημένη: Σχεδόν παντού, το λόγο έπαιρναν στις συγκεντρώσεις προσωπικότητες που ήταν στην πρώτη γραμμή της δημόσιας ζωής. Το συνοδευτικό κείμενο της ημέρας αυτής, το Environmental Handbook ('Εγχειρίδιο για το περιβάλλον), έτυχε μιάς σχεδόν επίσημης επιδοκίμασας των συμβούλων του Λευκού Οίκου: πριν απ' όλα όμως, οι εκδηλώσεις εκείνης της ημέρας οργανώθηκαν και χρηματοδοτήθηκαν απ' τα μεγάλα τράστ (αναφέρουμε για παράδειγμα ανάμεσά τους τα Procter & Gamble, General Electric, Goodrich, Du Pont, Standard Oil of New Jersey, International Paper, Philips Petroleum, Coca-Cola, Chevron Oil, General Motors, Atlantic Richfield). «Αίσθημα υπευθυνότητας των μεγαλοεπιχειρήσεων»; Ίσως... 'Αν γνωρίζει όμως κανείς τη στάση και τον τρόπο δράσης των συγκροτημάτων απέναντι σε άλλα κινήματα διαμαρτυρίας, τότε πρέπει να εκπλαγεί και να αναζητήσει τά συμφέροντα πάνω στα οποία στηρίζεται μιά τέτοια σύμπνοια — πόσο μάλλον που,

3. Ο Richard Neuhaus διηγείται με εξαιρετικό τρόπο και αρκετά καυστικά, τά γεγονότα αυτής της μέρας στο κέντρο της Νέας Υόρκης, στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του *In Defense of People*, Mc Millan, New York, 1971.

έκτός από «δλα τὰ παιδιά τοῦ κόσμου αὐτοῦ», ἀπλώνει τὸ χέρι καὶ σεβαστὸς ἀριθμὸς ἀπὸ μεγάλους, κακοὺς λύκους...

Ἡ κριτικὴ τῆς ἀριστερᾶς: Ἡ ἰδεολογία τοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ νέες μορφές τοῦ καπιταλιστικοῦ κέρδους.

Ἴδου πῶς ἐξηγεῖται ἡ δξεία κριτικὴ πού ἀσκήθηκε ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ ἀριστερὰ στὴν προβληματικὴ τοῦ περιβάλλοντος καὶ πού ἀφοροῦσε τόσο τὴν ἰδεολογία, ὅσο καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα πού ἦταν ὑπόβαθρό της.

Ἄν ἀσχοληθεῖ κανεὶς μὲ τὸ πραγματικὸ περιεχόμενον τῶν σχετικῶν μὲ τὸ περιβάλλον θεμάτων, γίνεται προφανές, πῶς ἡ ἰδεολογία προσπαθεῖ ἀπὸ κοινωνικὲς ἀντιθέσεις νὰ δημιουργήσῃ φυσικὲς. Ἄναγει τὴν ἱστορία σὲ μιά σχέση μεταξύ Ἀνθρώπου καὶ Φύσης, σάν τὸ σύνολο τῶν προϋπαρχόντων πόρων. Ἀναφέρεται δηλαδὴ σὲ μιά μεταφυσικὴ ὄντοτητα, μιά «προηγούμενη κατάσταση» πού χάθηκε, φθάρθηκε καὶ ρυπάνθηκε διότι ὑποτάχθηκε στοὺς τεχνολογικοὺς ἐξαναγκασμοὺς, πού ὅμως δέν εἶναι δυνατό νὰ παρακαμφθοῦν, ἐφόσον στὴν πρόοδο τῆς τεχνικῆς χρωστᾶμε τὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς μας. Τὸ συγκεκριμένο ἀποτέλεσμα πού παράγει ἡ ἰδεολογία αὐτὴ εἶναι ἐντυπωσιακόν: τὸ πρόβλημα εἶναι νὰ συλλεχθοῦν ὅλες οἱ ἀδυναμίες αὐτοῦ πού ὀνομάζεται «καθημερινὴ ζωὴ», δηλαδὴ τῶν συλλογικῶν συνθηκῶν τῆς κατανάλωσης καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων κάτω ἀπὸ μιά γενικὴ ἐτικέτα πού θὰ τίς παρουσίαζε σάν μιά φυσικὴ συμφορὰ (φυσικὰ τεχνολογική). Ἀπέναντι σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση δέν μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν κινητοποίηση ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν φωτισμένων ἀνθρώπων καλῆς θελήσεως» πού τυγχάνουν τῆς ὑποστηρίξεως τῆς κυβερνήσεώς των. «Ἀπολίτικη», ἀνθρωπιστικὴ, οἰκουμενικὴ καὶ ἐπιστημονίζουσα, ἡ ἰδεολογία τοῦ περι-

βάλλοντος μετασχηματίζει τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα σὲ βλάβες τῆς φύσης καὶ πραγματοποιεῖ τὴ σύντηξη τῶν κοινωνικῶν τάξεων σὲ μιά καὶ μοναδικὴ στρατιά προσκόπων. Στὸ κάτω-κάτω εἶναι γνωστὴ ἡ ἀμεση σχέση μεταξύ τῆς ἀναζήτησης ἰδιωτικοῦ κέρδους καὶ τῆς παραμέλησης τοῦ «κοινωνικοῦ κόστους», στὸ λογισμὸ μιᾶς ἀποδοτικότητας πού ἔχει ἀποβεῖ ὁ πρῶτος κανόνας γιὰ ὅλες τὶς κοινωνικὲς λειτουργίες.

Ἐκτός ἀπ' αὐτὰ, οἱ ἀγωνιστὲς τῆς ἀριστερᾶς δέν ἔριξαν φῶς μόνο στὴν εὐθύνη τῶν καπιταλιστικῶν μηχανισμῶν γιὰ τὴν παραγωγή τῆς ρύπανσης⁴, ἀλλὰ καὶ στὴ δημιουργία ἑνὸς ὀλόκληρου βιομηχανικοῦ κλάδου, πού παράγει καὶ ἐγκαθιστᾶ συστήματα ἐλέγχου τῆς ρύπανσης. Τὰ συστήματα αὐτὰ δημιουργοῦνται κυρίως ἀπὸ τὶς μεγάλες ἐκεῖνες ἐπιχειρήσεις τῶν ὁποίων ἀκριβῶς ἡ δραστηριότητα ἀποτελεῖ τὴν κύρια πηγὴ τῆς ρύπανσης⁵. Ὁ κλάδος αὐτὸς ἀναμένει στὰ ἐπόμενα χρόνια ἕνα ἐτήσιο ποσοστὸ ἀνάπτυξης περὶ τὰ 20%, τριπλάσιο δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὸ τῆς ὑπόλοιπης μεγάλης βιομηχανίας. Ἡ νέα ἀγορὰ κυριαρχεῖται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὶς βιομηχανικὲς ὁμάδες πού μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σάν οἱ κύριοι ὑπαίτιοι τῆς ρύπανσης: Daw Chemical, Monsanto Chemical, W. R. Grace, Du Pont, Merck, Nalco, Union Carbide, General Electric, Westinghouse, Combustion Engineering, Honeywell, Beckmann Instruments, Alcoa, Universal Oil Products, North American Rockwell, κλπ. Ἔτσι, χωρὶς νὰ ἀρνεῖται τὴν ἐπιδείνωση τῶν συνθηκῶν τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἡ ἀριστερὰ θέτει τὸ ἐρώτημα ὡς πρὸς τοὺς μηχανισμοὺς τῆς κρίσης αὐτῆς, ἀρνεῖται ὅμως ταυτόχρονα νὰ διακρίνει ἐκεῖ τὴν κύρια ἀντίφαση τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας.

4. «To Escape Ecological Disaster: International Socialist Planning», *The Militant*, Ἀπρίλιος 1970.

5. Martin Gelfen, «The Making of a Pollution Industrial Complex», *Ramparts*, Μάης 1970.

Στις θεωρητικές αυτές κριτικές της ιδεολογίας του περιβάλλοντος και των συμφερόντων πάνω στα οποία αυτή βασίζεται, θάπρεπε να προστεθεί και η πρακτική κριτική. Αυτή εκφράζεται μέσω των ιδιαίτερα δραστηρίων εθνικών μειονοτήτων, χωρίς να εκφράζονται αυτές οι ίδιες: Για τους Μαύρους Πάνθηρες, τους Πορτορικανούς του Young Lords Party, τους Τσικάνος, τους Ινδιάνους τέτοιες μεταρρυθμιστικές διεκδικήσεις δεν σημαίνουν πολλά πράγματα· νοιάζονται περισσότερο για τις συνθήκες ζωής στα γκέτο τους, λιγότερο με δρους περιβάλλοντος, όσο μ' αυτούς της (μειονοτικής) διάκρισης και καταπίεσης, όπως κάνουν ήδη εδώ και μερικά χρόνια⁶. Αγώνίζονται για κόσμιες κατοικίες, παιδικές χαρές, όχι όμως για τη σωτηρία της φύσης: αγώνίζονται κατά των κερδοσκοπών ιδιοκτητών, κατά των δημοτικών αρχών που βρίσκονται στην ύπηρεσία των μεσαίων τάξεων, κατά των ενοχλήσεων της αστυνομίας που, λ.χ., εμποδίζει το άνοιγμα των πυροσβεστικών κρουστών στους δρόμους για να μαλακώσει ο καλοκαιρινός καύσωνας.

Η άδιαφορία αυτή απέναντι στη σταυροφορία για το περιβάλλον από πλευράς αυτών που παρ' όλες τις κρίσεις αποτελούν ακόμα την αιχμή της αμερικανικής άριστερας, μόνο να ενισχύσει το σκεπτικισμό μπορεί, που τρέφει κανείς απέναντι στις προοπτικές ανανέωσης της κοινωνίας, όπως αυτές προτείνονται από το οικολογικό κίνημα. Το κίνημα αυτό δικαιώνει τους κριτικούς της φυσιολατρικής ιδεολογίας και προειδοποιεί για τους κινδύνους της χειραγώγησης, που θύμα της πέφτει μια πολιτικά ανώριμη φοιτητική νεολαία.

6. Βλ. σχετικά την εξαιρετική επιλογή κειμένων και εμπειριών απ' το αμερικανικό επαναστατικό κίνημα: Bruce Franklin, *From the Movement Toward Revolution*, Van Nostrand, New York, 1971.

Κι όμως...

Κι όμως, δεν επιτρέπεται να συγχέουμε την ύπαρξη και τό βεληνεκές ενός προβλήματος με την κοινωνική του αντιμετώπιση. Αυτό σημαίνει πώς, όσο κι αν είναι σωστό ότι η χειροτέρευση των κοινωνικών αγαθών εκφράζεται με τους δρους της άρχουσας ιδεολογίας και ότι τά συγκροτήματα προσπαθούν κι από κεί να βγάλουν κέρδος (δπως από όλα τά πράγματα, μιά και στον καπιταλισμό κάθε αξία χρήσης παριστάνει και μιά ανταλλακτική αξία), πρόκειται όμως για μιά πραγματικότητα που βιώνεται από τόν κόσμο. Αυτό βέβαια δεν έχει ούτε «τεχνικά» ούτε «βιολογικά», αλλά κοινωνικά αίτια. Στο βαθμό που φωτίζεται μιά τέτοια κατάσταση πραγμάτων, δλόκληροι κίνες της καπιταλιστικής λογικής κινδυνεύουν να καταρρεύσουν. Φτάνει, λ.χ., να αναλογιστούμε μόνο τις πιθανές συνέπειες που θά είχε ένα πραγματικό μπούκοταζ αυτοκινήτων πάνω στην αυτοκινητοβιομηχανία, ή οποία βρίσκεται στο κέντρο του συστήματος των τράστ... Είναι μόν σωστό πώς ο ήλεκτροκινητήρας θά πρόσφερε μιά διέξοδο, υπάρχει όμως και η απόσβεση όλων των υπαρχόντων καθώς και, πριν απ' όλα, τά πανίσχυρα συμφέροντα των πετρελαιακών τράστ. Θά μπορούσε ν' αποδείξει κανείς πώς τά τράστ αυτά είναι ή κύρια πηγή για τις ρυπάνσεις του περιβάλλοντος. Ποιός όμως θά τολμούσε να άμφισβητήσει τη δραστηριότητα των γιγάντων αυτών και τις αγαθές τους προθέσεις ως προς τις τεχνικές μεθόδους που εφαρμόζονται και τη σκοπιμότητα των γεωτρήσεων και της εκμετάλλευσης των γήινων αποθεμάτων; Ύπάρχει λοιπόν ή διαμαρτυρία του «καλομαθημένου παιδιού» και ή «κακή» διαμαρτυρία. Σέ ότι άφορα την προστασία του περιβάλλοντος και τη δυσκολία να αντιμετωπιστούν τά προβλήματα που δημιουργούνται από ιδιωτικές επιχειρήσεις, έγινε μερικές φορές και σέ μερικά στρώματα δυνατό να

διαπιστωθούν οι πρώτες αμφιβολίες, κατά πόσο είναι δικαιωμένο τό γνωστό σύνθημα: «Ότι είναι καλό για τήν General Motors είναι καλό και για τίς ΗΠΑ». Τοῦτο ἐρμηνεύει ἴσως τό γεγονός ὅτι σέ ἰθύνοντες κύκλους γίνονται ὄλο καί περισσότερο σκέψεις, ὥστε ἡ εὐθύνη στά θέματα περιβάλλοντος νά ἐπιρριφθεῖ στό φαινόμενο τῆς πόλης. Δηλαδή, σέ τελευταία ἀνάλυση, ἡ εὐθύνη βρίσκεται στά χέρια τοῦ κάθε πολίτη, πού βέβαια ρυπαίνει τό περιβάλλον μέ κάθε του χειρονομία. Συνέπεια: Μόνο μέσω τῆς φιλοπατρίας καί τῆς αὐτοπειθαρχίας τῶν πολιτῶν, μόνο μέ μιά καλή οἰκολογική, βιολογική καί φυσικά καί κοινωνική στάση εἶναι δυνατό νά προχωρήσουμε μπροστά...

Αὐτό ἐξηγεῖ κι ἓνα ἄλλο γεγονός, πού ἄν καί σχετικά ἄγνωστο, εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό: Ἄκόμα κι ἄν στούς ἐπίσημους λόγους τό περιβάλλον ἔχει καταντήσει ἓνα πραγματικό λάιτ-μοτίβ, τά συγκεκριμένα μέτρα τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς βαλτώνουν καί ἡ πρόοδος πού ἔχει ἐπιτευχθεῖ στόν ἀγώνα κατά τῆς ρύπανσης εἶναι, πρακτικά, μηδέν. Ἀντίστοιχα, τό μερίδιο τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ προϋπολογισμοῦ γιά περιβαλλοντικά προγράμματα ἐλαττώνεται κανονικά μεταξύ 1965 καί 1970:

ΜΕΡΙΔΙΟ ΤΟΥ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.

Ἔτος	Μερίδιο%
1965	2,3
1966	2,2
1967	2,0
1968	1,9
1969	1,9
1970	1,8

Πηγή: Barry Weisberg, «The politics of Ecology», *Liberation Magazine*, Ἰανουάριος 1970.

Ἄπό τήν ἄλλη πλευρά, τά κυριότερα μέτρα πού ἔπρεπε νά εἶχαν ληφθεῖ γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, εἴτε δέν πάρθηκαν ποτέ, εἴτε ἀντιμετωπίστηκαν ἀνεπαρκῶς. Γιά παράδειγμα ἀναφέρουμε πῶς δέν καθορίστηκαν ποτέ οἱ ἀναλογίες τῶν βλαβερῶν οὐσιῶν στή σύνθεση διαφόρων καυσίμων, ἔτσι ὥστε κάθε ἔλεγχος νά καταντᾶ ἀθαιρέτος. Ταυτόχρονα δέν ἀσκεῖται κανένας ἔλεγχος στίς γεωτρήσεις γιά πετρέλαιο: Τό Κογκρέσο ἀρνήθηκε νά ἀρει τό νόμο περί ὀρυχείων τοῦ 1872, πού ἐπιτρέπει στόν καθένα, χωρίς περιορισμούς —ἐκτός ἀπό τήν περίπτωση δικαιωμάτων ἰδιοκτησίας— νά ἐκτελεῖ ἐκσκαφές καί νά προβαίνει σέ γεωτρήσεις καί ἀνορύξεις μέ στόχο τήν ἔρευνα τῶν πετρωμάτων. Δέν ἔγινε πρόβλεψη γιά κανένα γενικό σύστημα καθαρισμοῦ ὑδάτων, γιά νά μήν παρεμποδιστεῖ ἡ δραστηριότητα τῶν τοπικῶν συστημάτων (πού ἔτσι κι ἄλλιῶς εἶναι ἐλάχιστα ἀποτελεσματικά), συστημάτων πού ἐκπροσωποῦν σέ κάθε πόλη ὄλα τά εἶδη οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν συμφερόντων. Ἐάν γνωρίζει κανεῖς τίς ἐπαγγελματικές διασυνδέσεις μεταξύ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ οἰκολογικοῦ κατεστημένου, τότε δέν ἐκπλήσσεται ἀπό τέτοιες ἀναβολές. Ὁ Μπέρτ Σ. Κρός, διορισμένος ἀπό τόν Νίξον σάν πρόεδρος τῆς «Ἐθνικῆς ἐπιτροπῆς βιομηχανικῆς ρύπανσης» (National Industrial Pollution Control Board), εἶναι ταυτόχρονα καί πρόεδρος τῆς «Minnesota Mining and Manufacturing», μιᾶς ἐταιρείας πού καταδικάστηκε γιά ρύπανση τοῦ Μισσισιπιπῆ μέ θειοῦχα προϊόντα. Ὁ Τζων Μπλάτινικ εἶναι πρόεδρος τῆς ὑποεπιτροπῆς τῆς «Ἐπιτροπῆς λιμένων καί ποταμῶν» καί ἀντιπροσωπεύει ταυτόχρονα τά συμφέροντα τῶν ὀρυχείων σιδημεταλλευμάτων πού εἶναι τό κύριο αἶτιο γιά τή ρύπανση τῆς λίμνης Σουπήριου. Ἄκόμα κι ὁ δημοκρατικός γεροντοαστής Μάσκι, ὑποψήφιος γιά τήν προεδρία καί θερμός ὑποστηρικτής τοῦ κινήματος γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος, περιορίζεται σ' αὐτόν του τό ζήλο ἀπό τήν ιδιότητά του σάν ὑποστηρικτής τῶν συμφερόντων

της πετρελαιοβιομηχανίας: Μέσα στην πολιτεία του, τό Μαϊν, μία περιοχή διατηρητέου φυσικού περιβάλλοντος, σχεδιάζει την ανέγερση ενός καθόλα ρυπαίνοντος βιομηχανικού συγκροτήματος...

Τά ζητήματα του περιβάλλοντος εμφανίζονται λοιπόν σαν μία τεράστια παρανόηση, όπου οι αντιφάσεις και οι προσπάθειες χειραγώγησης εμπλέκονται σε μία διαλεκτική μεταξύ ενσωμάτωσης και αμφισβήτησης. Αυτό μᾶς υποχρεώνει νά απορρίψουμε μιάν οικουμενοποίηση του οικολογικού κινήματος σαν ένότητα, μελετώντας τούς τρόπους παρέμβασης που έπονται από τό δομικό περιεχόμενο των εκάστοτε στόχων καθώς και την κινητοποιημένη κοινωνική βάση.

Τυπολογία των κινήματων προστασίας του περιβάλλοντος: Μερικά παραδείγματα.

Ἐάν θέλει κανείς μόνο νά καταλάβει —και πολύ περισσότερο νά εκτιμήσει— τή μορφή ενός τόσο περίπλοκου και μοναδικού κοινωνικού κινήματος όπως τό ἀμερικανικό οικολογικό κίνημα, τότε πρέπει νά διακρίνει μία σειρά καταστάσεων που εκτείνονται από τή συμμετοχή ως τή διαμαρτυρία, σε συσχετισμό μέ τήν κοινωνική ομάδα που επεμβαίνει και τό εύρος τῆς παρέμβασης.

Καταρχήν υπάρχουν πολυάριθμες περιπτώσεις κινητοποιήσεων όπου πήραν τήν πρωτοβουλία ήγετικοί κύκλοι τῆς μεσαίας τάξης. Ἐδῶ πρόκειται συχνά γιά ἕνα ἀντικείμενο περιορισμένου εύρους σχετικά μέ τά κυρίαρχα κοινωνικά συμφέροντα, που όμως είναι εύκολο νά δημοσιοποιηθεῖ. Αὐτή ήταν ἡ περίπτωση μιᾶς ἀπό τίς πιό πετυχημένες δραστηριότητες των ὑπερασπιστῶν του περιβάλλοντος, ἡ προστασία του κόλπου του Σάν Φρανσίσκο, όπου ἡ θαλάσσια περιοχή κατακλύζεται προοδευτικά ἀπό τήν οἰκοδόμηση. Διαπιστώνεται

πώς πρόκειται ἐδῶ γιά μιᾶ ἀπλή κερδοσκοπία πάνω στη γῆ πρὸς ὄφελος τῶν ἐταιρειῶν ἀκινήτων καί σέ βάρος τῆς φυσιολογικῆς ἐξέλιξης τῆς ἀκτῆς τῆς Καλιφόρνια. Σχηματίζεται μιᾶ ἐπιτροπή, κυρίως ἀπό καθηγητές πανεπιστημίων καί ἀνώτερα στελέχη, που ἐνδιαφέρεται γιά τήν ὑποστήριξη τῆς κοινῆς γνώμης καί που ἄσκει πίεση στήν ἐπαρχιακή βουλή μέ τόν παραδοσιακό τρόπο του lobby, ὅπως ὅλες οἱ ἰσχυρές ἀμερικανικές κοινωνικές ομάδες. Χάρη σέ μιᾶ καλή καμπάνια στόν τύπο καί μέ μαζική ὑποστήριξη ἀπό τήν κοινή γνώμη (200.000 ὑπογραφές), ἡ ἐπιτροπή πετυχαίνει τό 1969 τήν ἐκδοση ἑνός νόμου, βάσει του ὁποίου ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερη οἰκοδομική ἄδεια γιά κάθε ἀνέγερση στόν κόλπο. Πρέπει ἀκόμη νά σημειώσουμε πώς ὁ κυβερνητής πρότεινε τή θέσπιση ἑνός ἰδιαίτερου φόρου γιά τούς παράκτιους κατοίκους του κόλπου, γιά τήν οικονομική ἐνίσχυση του συστήματος αὐτοῦ... Μιά σχεδόν πλήρης νίκη, μιᾶ πράγματι ἀξιοσέβαστη στάση τῶν ἀρχῶν, στόχοι που γίνονται ἀποδεκτοί ἀπ' ὅλες τίς ομάδες, ἀδύναμα ἀντίθετα συμφέροντα (μερικές μόνο ἐταιρεῖες ἀκινήτων) —μιᾶ τέτοια δράση εἶναι τό ἀμεσο παράδειγμα αὐτῆς τῆς «συγκεκριμένης πολιτικῆς γιά καλοῦς πολίτες», που ὑπάγεται στήν ἰδεολογία του περιβάλλοντος.

Ἀπεναντίας, μιᾶ κινητοποίηση ἑνός ὁμογενοῦς κοινωνικοῦ στρώματος, τῆς μεσαίας τάξης, που καθοδηγεῖται ἀπό ἀνώτερα στελέχη, παίρνει ἕνα ἐντελῶς διαφορετικό νόημα όταν τό ἐπίδικο ζήτημα θίγει σημαντικά συμφέροντα. Αὐτή ήταν ἡ περίπτωση μιᾶς ἐντονης καμπάνιας στήν ὁποία ἠγήθησαν μιᾶ ομάδα ἐπιστημόνων του Πενεπιστήμιου Κορνέλλ. Μέ τήν ὑποστήριξη ἑνός μέρους του πληθυσμοῦ στράφηκαν κατά τῆς ἐγκατάστασης ἑνός ἀτομικοῦ ἐργοστασίου κοντά στή λίμνη Cayuga, στά βόρεια τῆς πολιτείας τῆς Ν. Ὑόρκης. Μετά τήν ἴδρυση μιᾶς ἐπιτροπῆς τῶν παρακτίων κατοίκων καί τήν παρουσίαση μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐκθεσης που περιέγραφε τούς κινδύνους που

ἀπειλοῦσαν τόν πληθυσμό, πέτυχαν οἱ ὑπερασπιστές τῆς φύσης νά σταματήσουν γύρω στά τέλη τοῦ 1969⁷ τά σχέδια τῆς ἰδιωτικῆς ἐταιρείας. Ἐδῶ ἀμφισβητήθηκαν σημαντικά συμφέροντα: Ἄν γενικευόταν μιά τέτοια πρακτική διαμαρτυρίας θά θιγόταν ἡ μελλοντική ἐνεργειακή πολιτική τῶν μεγάλων ἀμερικανικῶν ἐταιρειῶν. Αὐτή ἡ μορφή δράσης ὑπῆρξε ἐξίσου νόμιμη ὅπως ἐκείνη τοῦ κόλλου τοῦ Σάν Φρανσίσκο. Τά ἀντικειμενικά ἀποτελέσματα ὁμως διέφεραν: Τό ζήτημα τοῦ περιβάλλοντος στράφηκε ἐδῶ κατά τῶν ἰδίων τῶν ἰδεολόγων του.

Ἄκόμα περισσότερο, ὅταν ἀναπτύσσεται οἰκολογική δραστηριότητα μεταξύ τῶν φοιτητῶν πού δέν εἶναι ἀκόμα ἔτοιμοι νά ξεχάσουν τίς ἐπαναστατικές τους προθέσεις, εἶναι δυνατό νά ἐμφανιστοῦν ἰδιαίτερα ἐκρηκτικοί συνδυασμοί μεταξύ μιᾶς κοινωνικά δικαιωμένης διεκδίκησης καί κάποιων ἀναλύσεων, ὄχι τόσο παρελθοντιστικῶν ὅπως ἐκείνες τῶν περιηγητικῶν λεσχῶν. Ἐτσι, δίπλα στή φυσιολατρεία τοῦ «Sierra Club», ὑπάρχει καί ἀντικαπιταλιστική κινητοποίηση σέ ἄλλες φοιτητικές ὁμάδες πού ὑποστηρίζονται κυρίως, συχνά ἀκόμα καί στίς μεθόδους, ἀπό ἕνα εὐρύ τμήμα τῆς κοινῆς γνώμης. Μετά τή ρύπανση πού ὑπέστησαν ἐπί μῆνες οἱ ἀκτές τῆς Σάντα Μπάρμπαρα στήν Καλιφόρνια ἀπό τή δραστηριότητα τῆς Γιούνιον Ὅιλ, οἱ φοιτητές κατέλαβαν καί ἔκαψαν τό 1970 τήν ἔδρα τῆς «Bank of America», ἰδιοκτῆτριας τῆς Γιούνιον Ὅιλ, ἀποκαλύπτοντας ταυτόχρονα καί τόν ἐνεργό ρόλο πού εἶχε παίξει ἡ τράπεζα αὐτή στήν πολιτική τῶν φυλετικῶν διακρίσεων, στό κυνηγητό τῆς νεολαίας καί στόν πόλεμο τοῦ Βιετνάμ. Ἐτσι, οἱ συχθετισμοί μεταξύ τῶν γεγονότων αὐτῶν καί τῶν ζητημάτων τοῦ περιβάλλοντος ἔγιναν κυριολεκτικά ἐκρηκτικοί καί περισσότερο καταληπτοί γιά τό μεγάλο, μή κινητοποιημένο

7. Πρβλ. Dorothy Nelkin, *Nuclear Power and its critics, The Carjuga Lake Controversy*, Cornell Univ. Press, 1972.

τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ.

Τό ἴδιο συνέβη καί μέ τήν κινητοποίηση στά γκέτο τῶν μαύρων κάτω ἀπό στόχους πού ἀφοροῦσαν ἀποκλειστικά θέματα τῆς πόλης. Ἄφορμῆ (καί ὄχι αἴτιο, ὅπως συχνά ἀκοῦμε) γιά τίς ταραχές τοῦ 1967 ἦταν ἡ ἔλλειψη συλλογικῶν κοινοχρήστων λειτουργιῶν, προπαντός πράσινου καί παιδικῶν χαρῶν στίς πιά φτωχές συνοικίες.⁸ Ὁ ἀγῶνας ἐναντίον τῆς κατεδάφισης τῶν γκέτο, πού εἶχε προγραμματιστεῖ στά πλαίσια τῆς «ἐξυγίανσης» τῆς πόλης, ἔγινε ἡ βάση γιά διάφορες μαζικές ἐξεγέρσεις κατά τῆς ἀστυνομίας καί τῶν πολεοδόμων. Πρόκειται ἐδῶ γιά τήν υπεράσπιση τοῦ γκέτο σάν μιᾶς οἰκολογικῆς βάσης γιά μιά κοινωνική καί πολιτική κοινότητα πού ὑπογραμμίζει τήν αὐτονομία τῆς στόν ἀγῶνα γιά τήν ἀπελευθέρωσή της. Ὁ ἀγῶνας γιά τό περιβάλλον ἀποβαίνει σέ μιά τέτοια τοῦ ὄξυνση, ταξικός ἀγῶνας.⁹

Τά παραπάνω σημαίνουν πῶς, ὅταν μέσα στό οἰκολογικό κίνημα συντελοῦνται τόσο ποικίλες καταστάσεις καί διαδικασίες, αὐτό προκύπτει ἀπό τόν διαρκῶς μεταβαλλόμενο συνδυασμό ἑνός συγκεκριμένου ἀριθμοῦ βασικῶν στοιχείων, συνδυασμό πού ἐρμηνεύει τό κοινωνικό περιεχόμενο κάθε δραστηριότητας, ἀνάλογα μέ τή θέση κυριαρχίας ἢ ὑποταγῆς αὐτῶν τῶν στοιχείων.

8. Πρβλ. σ' αὐτό τό σημείο τό *Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders*, Μάρτης 1968.

9. Πρβλ. M. Castells, «La Rénovation urbaine aux U.S.A.», *Espaces et Sociétés*, I, 1970.

Τά εσωτερικά συστατικά του οικολογικού κινήματος ή «γιατί φαίνεται όλος ο κόσμος να συμφωνεί»

Ἡ ποικιλία τῶν πολιτικο-ιδεολογικῶν στάσεων στίς κινητοποιήσεις γιά τό περιβάλλον εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῶν ἀντιφάσεων καί διαφορῶν τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν πού ἀποτελοῦν τή βάση τους.

Ἐάν παρατηρήσουμε τή διαδικασία πού οἱ οικονομολόγοι ὀνομάζουν *ἀπαξιοποίηση τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου* καί πού ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ σημερινοῦ καπιταλισμοῦ, φαίνεται ὀρθό νά μιλάμε γιά ἕνα δεσμό μεταξὺ τῆς νέας ἀντιρρυσαντικῆς βιομηχανίας καί τῆς πολεοδομικῆς ρύθμισης. Πρόκειται γιά τήν προσπάθεια τῶν κράτους νά συγκαταστήσει τήν πτωτική τάση τοῦ ποσοστοῦ κέρδους ἀναλαμβάνοντας τό ἴδιο ἕναν αὐξαντα ἀριθμό μή κερδοφόρων ἐπενδύσεων. Αὐτό δημιουργεῖ νέες διεξόδους καί ἐπιτρέπει ταυτόχρονα τή διατήρηση τοῦ κέρδους στούς τομεῖς πού παρέμειναν ἰδιωτικοί. Τό σύνολο τῶν δημόσιων ἐπεμβάσεων στόν τομέα τοῦ περιβάλλοντος φαίνεται πῶς παρέχει τεταύσιες δυνατότητες ἀνάπτυξης. Ἐτσι δικαιολογεῖται ἡ μαζική χρησιμοποίηση οικονομικῶν πόρων, φαινομενικά χωρίς νά ἀπαιτοῦνται δημόσιοι πόροι, δηλαδή χρήματα τῶν φορολογουμένων.

Δέν ὑπάρχει ὅμως μόνο ἡ οικονομία. Τό ζήτημα τοῦ περιβάλλοντος ἀγγίζει, διευρύνει καί ἀνανεώνει τό κλασικό μοντέλο τῆς τοπικῆς συμμετοχῆς στά κοινά. Πάνω στό μοντέλο αὐτό εἶναι θεμελιωμένη ἡ πολιτική ζωή τῆς Ἀμερικῆς. Πῶς εἶναι τώρα δυνατόν νά διατηρηθεῖ ἡ πνοή τῆς «community action», τῆς βάσης τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ὅταν ἡ ἀνάπτυξη τῶν πόλεων καί τῶν μεγαλουπόλεων ἀνατινάξει τό χώρο τῆς καθημερινότητας καί ὅταν οἱ τοπικές ἀρχές ἔχουν ἐλάχιστη πιά ἀποφασιστική ἐξουσία σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τά βασικά προ-

βλήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς; Ἡ σταυρόφορία γιά τό περιβάλλον τείνει νά δημιουργήσει ἕνα εἶδος «super community» πού ἐκτείνεται σ' ὅλο τό ἔθνος, χωρίς νά ἀπομακρύνεται ἀπό τό «οἰκογενειακό» στυλ πολιτικῆς παρέμβασης καί τό πολιτικό μοντέλο τῶν μεσαίων στρωμάτων. Ἀκόμα, πρόκειται γιά ἕνα μεγάλο ζήτημα πού τό συμμαρίζονται καί τό ἐκτιμοῦν ὅλοι, πού στό lobby ἀντιμετωπίζει εὐγενικά τούς θεσμούς ἀντί νά τούς θέτει ὑπό ἀμφισβήτηση.

Ἄν καί συνεργάζεται στό ζήτημα τοῦ περιβάλλοντος, ἡ νέα ἀντικουλτούρα τῆς νεολαίας ἀντιοπέεται σ' αὐτό τό παραδοσιακό μοντέλο. Ἡ νεολαία αὐτή, δτραμμένη πρός τή φύση καί ἀντικαταναλωτική, ἀρνεῖται τό κυνηγητό μιᾶς μυθικῆς ἐπιτυχίας καί χτυπάει στίς ρίζες τίς παραγωγιστικές ἀξίες τῆς κερδοφορίας ἀποδοτικότητας. Μ' αὐτό τό νόημα, τό οικολογικό κίνημα καί ἡ ἰδέα τῆς ἐπιστροφῆς στή φύση συνιστοῦν τήν ἀρνηση τῆς ἐκβιομηχανίσης καί τῆς ἐπιστήμης, μιᾶ πραγματικῆς ἐπαναστατικῆς οὐτοπία —μέ ὅλες τίς ἀντιφάσεις πού ἐνυπάρχουν σ' αὐτούς τούς δύο ὁρους διαν συνδέονται κατ' αὐτόν τόν τρόπο. Ἡ ἀρνηση αὐτή τῆς «μεταβιομηχανικῆς κοινωνίας» εἶναι ταυτόχρονα καί ἔκφραση μιᾶς ἐξέγερσης καί ἀποδοχῆ μιᾶς ἰδεολογίας σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἔφτασε ἡ ἐποχή τῆς ἀφθονίας. Φτάνει μόνο νά δρέψουμε τούς (φυσικούς) καρπούς τῆς μακρᾶς πορείας τῆς ἀνθρωπότητας. Αὐτή εἶναι ἡ σκοπιά κάτω ἀπό τήν ὁποία κερδιστάνεται τό ζήτημα τοῦ περιβάλλοντος γιά τούς ἀριστερούς ἰδεαλιστές. Ταυτόχρονα φανερώνει καί τό μηχανισμό συνάρθρωσης τοῦ παραπάνω ζητήματος στούς κόλπους τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος.

Ἐνα τέταρτο στοιχεῖο, τμήμα αὐτοῦ τοῦ περίπλοκου καί πολύπλευρου συνόλου, ἀφορᾷ τίς συνθήκες τῆς συλλογικῆς κατανάλωσης μεγάλων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ —κυρίως στίς μεγαλουπόλεις— πού εἶναι καταδικασμένες σέ παρακμή. Κραυγή διαμαρτυρίας καί ἰδεολογική φυγή, ἡ ἐπικύληση τῆς φύσης —ἀν τῆς

δώσουμε πολιτικό νόημα— σημαίνει και τήν άρνηση τών καθημερινών συνθηκών διαβίωσης πού προσφέρονται από τήν πλουσιότερη χώρα του κόσμου. Χαρακτηριστική για τό οικολογικό κίνημα είναι άκριβώς ή συγχώνευση τών στοιχείων αυτών μέσω ενός λόγου πού άγνοεί τίς κοινωνικές διαφορές και άνάγει τίς αντιφάσεις στά πλαίσια τής αντίθεσης Φύση—Τεχνική.

Μέσα σ' ένα τέτοιο λόγο τό ζήτημα του περιβάλλοντος είναι, λοιπόν, μιά ιδεολογική μυθοποίηση. Έχουμε δείξει ήδη τά συμφέροντα πάνω στά όποία βασίζεται. Σάν κοινωνική πρακτική όμως, συνδεμένη μέ τάσεις έξίσου σημαντικές όπως αυτές πού μόλις αναφέραμε, τό οικολογικό κίνημα εκφράζει πραγματικές κοινωνικές αντιφάσεις, καθημερινά βιωμένες από τίς μάζες. Ή σύνδεση μέ τήν πολιτική πρακτική, πού είναι ή μόνη πού είναι σέ θέση νά επιφέρει αλλαγές, μπορεί μόνο τότε νά ολοκληρωθεί, όταν τά επαναστατικά στοιχεία πού σήμερα βρίσκονται άκόμα ύποταγμένα στην πρακτική του οικολογικού κινήματος (τήν ούτοπική αντικουλτούρα και τίς διεκδικήσεις στό χώρο τής συλλογικής κατανάλωσης) γίνουν τά ίδια άξονες τής κινητοποίησης.

Έτσι, ο αγώνας για τό περιβάλλον στις ΗΠΑ θα αποβεί είτε μιά τεράστια επιχείρηση μυθοποίησης είτε ένας ισχυρός μοχλός πού θα μπορέσει νά επιφέρει μιάν αλλαγή όταν τά πολιτικά κινήματα γίνουν ικανά νά αναγνωρίσουν τά νέα κοινωνικά κινήματα στην πόλη και νά τούς δώσουν μιά σαφή κατεύθυνση.

Οι αναλύσεις μας πού άφορούν τίς Η.Π.Α. βασίζονται:

—Στήν προσωπική εμπειρία κατά τή διάρκεια μιās πολύμηνης παραμονής στις Η.Π.Α. τό 1969 (και ιδιαίτερα τό Σικάγο) και μιά σύντομη επίσκεψη στη Νέα Ύόρκη τον Ίανουάριο του 1972, όπου μπόρεσα νά αποκτήσω μιά αρκετά καλή ενημέρωση μέ τήν ευκαιρία

του Διεθνούς Συμποσίου για τό Περιβάλλον, πού οργανώθηκε άπ' τό Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης.

—Στήν ταξινόμηση τών ειδήσεων πού παρέχουν διαρκώς οι άμερικάνικες εφημερίδες και περιοδικά.

—Σέ μιά πληθωρική βιβλιογραφία άπ' τήν όποία δέν θα αναφέρουμε παρά τούς τίτλους πού συνθέτουν τίς εισαγωγικές αναφορές στό συνολικό θέμα:

GARRET DE BELL (Ed.), *The Environmental Hand Book*, New York, 1970 (τό «έπίσημο» βιβλίο).

Ramparts - Special Issue «Ecology» Μάης 1970.

James RIDGWAY, *The Politics of Ecology*, Dutton, New York, 1971 (τό καλύτερο βιβλίο πάνω στό θέμα, σαφές και πολιτικό).

Ecotatics, The Sierra Club, Pocket Books, New York, 1970.

Charles E. LITTLE, John G. MITCHELL (eds του *Fortune*), *The Environment*, Harper and Row, New York, 1970.

Robert DISCH (Ed.), *Space for survival*, Pocket Books, New York, 1971.

The Ecological Conscience, Prentice Hall, New Jersey, 1970.

Μιά καλή κριτική, αλλά κάπως μεταφυσική, δλης αυτής τής ιδεολογίας, μπορείτε νά διαβάσετε στό Richard Neuhaus, *In Defense of People*, The Mac Millan Co., New York, 1971.

Σημειώνουμε τέλος μιά καλή γενική παρουσίαση του προβλήματος πού δημοσιεύτηκε, μέ τό ψευδώνυμο «Thoreau», στη διεθνή Έπιθεώρηση *Espaces et Sociétés*, n° 4, Δεκέμβρης 1971.

Ἀπό τήν κατάκτηση τῆς πόλης
στήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας:
ἀγῶνες στήν πόλη
καί ἐπαναστατικοί ἀγῶνες
στό κίνημα τῶν *probladores*
στή Χιλή

Σαντιάγκο Χιλής, 1971. 'Η επανάσταση ξεσπά στους πρόποδες της όροσειράς των Άνδεων κι ο παλιός κόσμος των ολιγαρχιών πού συσσωρεύτηκαν σέ άλλε-πάλληλες περιόδους οικονομικής εξάρτησης και πολι-τικής καταπίεσης, αρχίζει νά καταρρέει. Όχι χωρίς αντίσταση, χωρίς δδύνες και σίγουρα όχι χωρίς βία. Τό λαϊκό κίνημα τής Χιλής, συνδυάζοντας τόν επαναστα-τικό αγώνα μέ τόν πολιτικό αγώνα σέ επίπεδο θεσμών, μέ τόν εκλογικό θρίαμβο τής Λαϊκής Ένότητας τό Σεπτέμβρη τοῦ 1970, δημιούργησε ένα ρήγμα, αποφαι-στικό ίσως, στό σύστημα κυριαρχίας τής χιλιανής αστικής τάξης και τοῦ νέου Ιμπεριαλισμοῦ. Όμως είναι γνωστό πώς οἱ μεταρρυθμίσεις πού έγιναν στίς οικονο-μικές δομές ἀπό τή στιγμή πού πήρε τήν ἐξουσία ἡ ἀριστερά, δέ θά μπορούσαν νά ἀνοίξουν τό δρόμο σ' έναν γνήσιο κοινωνικό μετασχηματισμό, παρά μόνον ἂν ὑπῆρχε ὁ πολιτικός συσχετισμός δυνάμεων πού θά ἦταν ικανός νά τόν ἐπιβάλει. Αὐτός ὁ συσχετισμός δυνάμεων ἐξαρτᾶται ταυτόχρονα ἀπό τήν ικανότητα διεύρυνσης τής ταξικῆς συμμαχίας κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τής ἐργατικῆς τάξης και ἀπό τήν ὑπαρξη μιᾶς ὀρθῆς πολιτικῆς γραμμῆς, ικανῆς νά συνδέει ἀγῶνες πού διεξάγονται σέ διαφορετικά επίπεδα και πού στοχεύουν σέ μιᾶ συστηματική ἔφοδο ἐνάντια στή

όργανα κυριαρχίας των εκμεταλλευτών. Ένιαίο μέτωπο της εργατικής τάξης, συμμαχία με τους φτωχούς αγρότες, σύνδεση με τους μικροαστούς, συνάρθρωση με τό φοιτητικό κίνημα —αυτές είναι οι πολιτικές μάχες που καθορίζουν την έκβαση της τελικής αναμέτρησης με τά πολιτικά όργανα της ολιγαρχίας και με τίς τάξεις, πάνω στις όποιες αυτή στηρίζεται. Στη Χιλή όμως προστίθεται ένα ακόμη καινούργιο στοιχείο, άπαραίτητο συστατικό του επαναστατικού κινήματος: είναι ή ύπαρξη μιās μεγάλης μάζας πληθυσμού με ουσιαστικό χαρακτηριστικό, άφενός ότι έχει χτίσει μιá «πρωτόγονη» περιοχή κατοικίας, στην παρανομία, και άφετέρου ότι εκφράζεται πολιτικά μέσα από ένα κίνημα που οργανώθηκε στη βάση των διεκδικήσεων στην πόλη: τό κίνημα των *probladores*¹. Στους κόλπους αυτού του κινήματος συνυπάρχουν διάφορες τάσεις, κατά τό πρότυπο των μεγάλων πολιτικών χιλιανών ρευμάτων: από τή Χριστιανοδημοκρατία, τή Λαϊκή Ένότητα, μέχρι τήν επαναστατική άριστερά. Πρέπει όμως νά διευκρινίσουμε πώς στη Χιλή δέν πρόκειται άποκλειστικά για τό γνωστό φαινόμενο της δημιουργίας άπέραντων παραγκουπόλεων, όπως στις μητροπόλεις των εξαρτημένων καπιταλιστικών χωρών: ή άθθεντικότητα και ή σπουδαιότητα της διαδικασίας όφείλονται στη στενή της σύνδεση με τό πρόβλημα της έξουσίας. Άν οι λαϊκές οργανώσεις συμμετέχουν σ' αυτή τή διαδικασία παντού λίγο-πολύ (Περου, Κολομβία, Βενεζουέλα), εισβάλλοντας σε άστικές εκτάσεις για νά χτίσουν κατοικίες που είναι άδύνατο νά βρεθούν διαφορετικά, τό χαρακτηριστικό στη Χιλή είναι ό άμεσα πολιτικός ρόλος αυτών των ενεργειών και αντίστοιχα, ό προσδιορισμός του πολιτικού περιεχομένου των καταυλισμών που διαμορφώνονται κατ' αυτόν

1. *Pobladores* δέ σημαίνει μόνο squatters (βλ. ύποσημείωση 6). Η λέξη ύποδηλώνει και κάτι άλλο, με όρους πολιτικούς. Τί; Αυτό προσπαθεί νά διευκρινήσει ή ανάλυσή μας.

τόν τρόπο, τόσο από τίς συνθήκες γέννησής τους, όσο και από τήν κατεύθυνση και τή στρατηγική των πολιτικών δυνάμεων που συγκροτούν τή βάση τους.

Πράγματι, αν ή παράνομη κατάληψη των άστικών εκτάσεων (*terreins urbains*) και τό χτίσιμο πραγματικών λαϊκών συνοικιών² έξω από τήν κατεστημένη τάξη (ή μάλλον ενάντια σ' αυτή) ξεκινούν από μιá δομική κρίση της κατοικίας³, δέν μπορεί νά θεωρησει κανείς αυτές τίς ενέργειες σά μιá μηχανική άπάντηση σε μιάν «έλλειψη». Πρόκειται για μιá κοινωνική διαδικασία που συνδέεται στενά με τους συσχετισμούς των κοινωνικών δυνάμεων και που εξαρτώνται κύρια από τή διαλεκτική κατάσταση-ένσωμάτωσης του κρατικού μηχανισμού. Οι εισβολές λοιπόν σ' αυτές τίς εκτάσεις και τό χτίσιμο των καταυλισμών άποκτούν, σε τελευταία ανάλυση, και κοινωνική σημασία, επειδή συναρθρώνονται με τίς ταξικές σχέσεις και με τίς πολιτικές στρατηγικές. Νά γιατί στο κίνημα των *probladores* στη Χιλή βλέπουμε όλοκάθαρα μιá συγκεκριμένη ιστορική εμπειρία των κοινωνικών συνθηκών συνάρθρωσης του στοιχείου της πόλης, του πολιτικού και του επαναστατικού στοιχείου, της ανάπτυξης δηλαδή ενός κοινωνικού κινήματος της πόλης. Για νά συλλάβουμε αυτές τίς συνθήκες, θά 'πρεπε ίσως νά ανατρέξουμε, εν συντομία, στην εξέλιξη της ταξικής πάλης και των πολιτικών στρατηγικών τά τελευταία χρόνια.

2. Πού όνομάστηκαν *campamentos* (καταυλισμοί).

3. Τό 1960, για 7.300.000 άνθρωπους λείπανε στη Χιλή 490.000 σπίτια. Τό 1970, για 9.300.000 λείπανε 600.000. Έπιπλέον, ή υποβάθμιση των κατοικιών του κέντρου και ή καθολική έλλειψη έγκαταστάσεων στην περιφέρεια επιτρέπουν νά μιλάμε για γενική κρίση της κατοικίας. Αυτή λοιπόν ή κρίση δέ συνδέεται με τήν «ύπανάπτυξη», αλλά με τίς δομές παραγωγής κατοικίας στη Χιλή, όπου οι επιχειρήσεις άποκόμζοντας τεράστια όφέλη, αποτέλεσαν πάντα ομάδα πίεσης με μεγάλη επιρροή...

Πάλη τών τάξεων, πολιτική συγκυρία και κατάληψη αστικών εκτάσεων

Ἡ κατάρρευση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τῆς παλιᾶς χιλιανῆς ὀλιγαρχίας καί ὁ ἐκλογικός θρίαμβος τῆς Χριστιανοδημοκρατίας τό 1964, ξέρομε πῶς ἀποτελέσει τό σημεῖο ἐκκίνησης μιᾶς φιλόδοξης ἀπόπειρας λαϊκίστικου μεταρρυθμισμοῦ, στή βάση μιᾶς συμμαχίας ἀνάμεσα στό πιό δυναμικό κομμάτι τῆς χιλιανῆς αστικής τάξης, πού ἔχει καί διασυνδέσεις μέ τό διεθνές κεφάλαιο, καί σέ πλατιά λαϊκά στρώματα, ὑπό τήν ἡγεμονία τῆς αστικής τάξης. Αὐτό συγκεκριμενοποιήθηκε μέ μιάν ἀγροτική μεταρρύθμιση καί μέ τήν προώθηση ἑνός προγράμματος κοινωνικῆς προνοίας καί τοπικῆς συμμετοχῆς στό ἐπίπεδο τῆς κατοικίας καί τῶν προβλημάτων τῆς πόλης. Μιά τέτοια πρωτοβουλία δέν ἀπευθυνόταν μόνο στό λοῦμπεν-προλεταριάτο (πού βαφτίστηκε «περιθωριακό» ἀπό μιᾶ καινούργια ἰδεολογία), ἀλλά καί στά λαϊκά στρώματα πού θίγονταν ἀπό τήν κρίση τῆς κατοικίας, συμπεριλαμβανομένων εργατῶν, ἀλλά καί ὑπαλλήλων καί κατώτερων δημοσίων λειτουργῶν. Αὐτό τό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα στήν πόλη ἀπευθύνεται καί στούς ἐργάτες, ἀλλά ὄχι σάν τέτοιους: ἀπευθύνεται σ' αὐτούς σάν «ἀστέγους». Αὐτοί λοιπόν κινητοποιήθηκαν ξεκινώντας ἀπό μιᾶ δευτερεύουσα ἀντίφαση, τῆς ὁποίας τό βάρος προσπαθεῖ ν' ἀναλάβει τό κράτος, ἀποβλέποντας στή δημιουργία προσοδοφόρων συνθηκῶν σ' αὐτόν τόν τομέα.

Τόν πρῶτο καιρό τό πρόγραμμα δίνει μεγάλες ἐλπίδες. Στούς ἀστέγους παρέχονται οἰκόπεδα καί ὕλικά κατασκευῆς. Γρήγορα ὁμως, φαίνονται τά ὄρια ἑνός τέτοιου ἐγχειρήματος, πού δέν προσβάλλει τοὺς μηχανισμούς πού γεννοῦν τήν κρίση⁴ καί πού δέν διαθέτει

4. Κυρίως δέν δημιουργήθηκε μιᾶ δημοσία ἐπιχείρηση κατασκευῆς κοινωνικῶν κατοικιῶν, στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιά ἕνα ἀληθινό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα.

τοὺς ἀπαραίτητους πόρους γιά νά καλύψει τίς ἀνικανοποίητες ἀνάγκες. Τότε λοιπόν, οἱ ἐλπίδες γίνονται ἀνυπομονησία. Οἱ δημοτικές ἐκλογές τοῦ 1967 ἀποτελοῦν μιᾶ συγκυρία εὐνοϊκή, θυμίζοντας, μέ πράξεις, τίς ἀμέλειες τῆς κυβέρνησης στήν ὀλη ὑπόθεση: σέ πολλές ἐκτάσεις τῆς περιφέρειας τοῦ Σαντιάγκο ἔγιναν εἰσβολές καί καταλήψεις καί στήθηκαν παράγκες καί σκηνές. Ἡ κατάληψη ὁμως εἶναι μιᾶ πράξη παράνομη, πού ἀμφισβητεῖ τήν κυβερνητική πολιτική καί τό ἐπιζητούμενο status quo μέ τίς ἐπιχειρήσεις ἀκινήτων. Ἡ Χριστιανοδημοκρατία, ἀνίκανη νά ἀπορροφήσει τήν κοινωνική ζήτηση, ἀπαντᾷ μέ τήν ἀστυνομική καταστολή. Τό κίνημα στιγμιαία τροχοπεδεῖται. Οἱ ὄροι ὁμως τῆς ἀντιφατικῆς διαδικασίας προσδιόρισθηκαν: ἡ ἀποτυχία τοῦ προγράμματος τῶν κατοικιῶν ἐπείγουσας ἀνάγκης («Operación Sitio») καί ἡ ἐπιταχυνόμενη πτώση τῆς κατασκευῆς «κοινωνικῶν κατοικιῶν» ἐνδυναμώνει τό διεκδικητικό ρεῦμα, πού θά βρεθεῖ ἀντιμέτωπο μέ ἕνα μηχανισμό καταστολῆς, ἀπλό ἀναπληρωτῆ τῆς ἀνεπάρκειας τοῦ μηχανισμοῦ τῆς κοινωνικῆς ἐνσωμάτωσης.

Στό ρήγμα πού ἀνοίξε μ' αὐτόν τόν τρόπο, εἰσάγονται δύο διαφορετικές πολιτικές στρατηγικές, πού καί οἱ δύο ἀντιτίθενται σιά λαϊκίστικα σχέδια. Ἀπό τή μιᾶ τά ἐργατικά κόμματα (Κ.Κ., Σ.Κ.) προσπαθοῦν νά διεξάγουν τήν πολιτική μάχη στόν ἴδιο χῶρο μέ τή Χριστιανοδημοκρατία, ἀποδεικνύοντας πῶς ἡ κυβέρνηση εἶναι ἀνίκανη νά λύσει τά προβλήματα καί προετοιμάζοντας μ' αὐτόν τόν τρόπο τόν προεκλογικό ἀγῶνα τοῦ 1970. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ ἐπαναστατική ἀριστερά, πού τότε ξεκίναγε τόν ἐνοπλο ἀγῶνα, μέσα στήν ἐκρηκτική κατάσταση πού δημιουργήθηκε, βρίσκει μιάν ἐπιβεβαίωση τῶν θέσεών της καί τήν εὐκαιρία νά ἐρθοῦν σέ σύγκρουση οἱ μάζες μέ τόν κατασταλτικό μηχανισμό τῆς αστικῆς τάξης.

Κάτω ἀπό αὐτή τή διπλή παρόρμηση ἀναπτύσσονται οἱ καταλήψεις τῶν αστικῶν ἐκτάσεων καί διαμορφώ-

νονται καταυλισμοί. Όποια κι αν είναι η πολιτική τάση, ή διαδικασία σχηματισμού ενός καταυλισμού είναι πάντα ή ίδια: μιά πολιτική οργάνωση (πού καμιά φορά έχει διασυνδέσεις με μιά συνδικαλιστική ομάδα ή με έναν ορισμένο κύκλο διανοομένων) οργανώνει για κάποιον διάστημα μιά επιτροπή αστέγων, σέ βάση συνοικιακή, επαγγελματική ή τόπου δουλειάς. Από τή στιγμή πού θα αποφασιστεί ή παράνομη κατάληψη μιάς αστικής έκτασης για νά χτιστούν κατοικίες, συγκαλούνται διάφορες επιτροπές συγγενών πολιτικών τάσεων και όρίζεται μιά ομάδα δράσης, πού θά προετοιμάσει τήν κατάληψη και θά παρεμποδίσει τήν επιτήρηση τής αστυνομίας. Καί μιά νύχτα, μόλις δοθεί τό σύνθημα, ξεχύνονται οί οικογένειες με τά πράγματά τους, στήνουν τίς σκηνές κυκλικά, χτίζουν ένα φράχτη και ύψώνουν τή σημαία τής Χιλής, ενώ οί αγωνιστές συγκρούονται με τήν αστυνομία και, καμιά φορά, πολιτικές προσωπικότητες τής άριστεράς επιχειρούν νά διαπραγματευτούν με τίς «μονάδες ειδικών επιχειρήσεων» πού σπεύδουν... Άν πετύχει ή κατάληψη, καινούργιες οικογένειες καταφθάνουν τίς επόμενες μέρες, εφόσον ή επιτροπή του καταυλισμού, πού μπαίνει άμέσως σέ λειτουργία, είναι έτοιμη νά τίς δεχτεί. Σέ μερικές βδομάδες, λοιπόν, ένα καινούργιο περιβάλλον λαϊκής ζωής γεννιέται.

Τό ζήτημα τής πόλης αναδείχτηκε έπομένως σέ έναν άπό τούς άξονες του κοινωνικού αγώνα στη Χιλή, τήν περίοδο πριν τίς εκλογές του 1970 και μάλιστα, σ' ένα επίπεδο σημασίας συχνά άνωτερο κι άπ' αυτό των εργατικών αγώνων. Αυτό τό παράδοξο μπορεί νά εξηγηθεί με τή σύγκλιση τής τακτικής των κύριων πολιτικών τάσεων, πού άνέδειξαν τή δευτερεύουσα αντίφαση σέ κύρια αντίφαση τής στιγμής. Αυτή όμως ή σύγκλιση συγκαλύπτει προθέσεις έντελώς διαφορετικές σέ καθεμιά περίπτωση.

Άν, όπως είπαμε, ή Χριστιανοδημοκρατία χρειαζόταν ένα στόχο πού είναι ταυτόχρονα δημοφιλής, ικανός

νά κινητοποιήσει και νά άγγίξει πολλές τάξεις, όπως ήταν τό πρόβλημα τής στέγης, ή Λαϊκή Ένότητα ενδιαφερόταν κι εκείνη για τήν ανάπτυξη μιάς διεκδίκησης πού δέ θά άμφισβητούσε άμεσα τόν καπιταλισμό (πού θά στόχευε δηλαδή περισσότερο στον τρόπο διανομής του προϊόντος, παρά στον τρόπο παραγωγής του), στο βαθμό πού ή στρατηγική της ήταν «ή κατάληψη τής έξουσίας» μέσα άπό εκλογές, για νά μπορέσει μετά νά αλλάξει τίς δομικές οικονομικές σχέσεις. Άπό τήν πλευρά της, ή επαναστατική άριστερά, άπασχολημένη πριν άπ' όλα με τήν οίκοδόμηση του κόμματος, διέκρινε στον διεκδικητικό αγώνα στην πόλη ένα τακτικό πλεονέκτημα, πού τής άνοιγε τό δρόμο για νά διεισδύσει στην εργατική τάξη. Άλλωστε, τήν διευκόλυνε, τόσο ή οργανική αδυναμία του κινήματος των *probladores*, όσο και ή βιαιότητα τής κοινωνικής κατάστασης πού είχε δημιουργηθεί.

Τό πρώτο κύμα κατάληψης αστικών εκτάσεων αντιμετωπίζει τό 1969 μιά πολύ ισχυρή αντίσταση των άρχων: στις 9 Μάρτη, στο Puerto Montt, στο Νότιο, ή αστυνομία πυροβολεί και σκοτώνει μιά ομάδα οικογενειών πού ήθελαν νά στήσουν έναν καταυλισμό. Η άγανάκτηση είναι γενική και ή καταστολή έξασθενει. Οί πρώτες μαζικές καταλήψεις στο Σαντιάγο, στις άρχές του 1970, γίνονται έν μέσω βίαιων συγκρούσεων ανάμεσα σέ επαναστάτες αγωνιστές και σέ ειδικές μονάδες τής αστυνομίας. Ο προεκλογικός όμως αγώνας έχει άρχίσει και ή Χριστιανοδημοκρατία παίζει τό άριστερό της χαρτί προς χάρη τής αστικής τάξης, ένόψει τής λαϊκής έτυμγορίας· πράγμα άσυμβίβαστο με τή σκληρή καταστολή ενός δλοένα και πιο μαζικού κινήματος. Μετά άπό ένα άλλο γεγονός, τόν Ιούλη του

5. Λαϊκή Ένότητα (Λ.Ε.): συνασπισμός τής άριστεράς (Κ.Κ., Σ.Κ., Ριζοσπαστικό κόμμα, Μ.Α.Ρ.Υ., ανεξάρτητοι) πού νίκησε στις προεδρικές εκλογές του 1970, έποστηρίζοντας τόν Άλλιέντε ένάντια στη Χ.Δ. και τή δεξιά.

1970, η κυβέρνηση σταματά κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να άμαυρώσει την εικόνα της: άμέσως μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1970 και όλους τους επόμενους μήνες, δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι καταλαμβάνουν αστικές εκτάσεις στο Σαντιάγο. Η Χ. Δ. οργανώνει κι αυτή καταλήψεις για να μη χάσει έντελώς τη λαϊκή της βάση. Έξάλλου, οι δύο μήνες που μεσολάβησαν από τό θρίαμβο της άριστερας μέχρι τόν επίσημο διορισμό του καινούργιου προέδρου, επιτάχυναν κι άλλο τό κίνημα. Έντέλει, αν ή κυβέρνηση της Λαϊκής Ένότητας τροχοπέδησε τις καταλήψεις στο Σαντιάγο προωθώντας ένα πρόγραμμα «κοινωνικών κατοικιών», επέτρεψε ώστόσο να διατηρηθούν τά κεκτημένα, νομιμοποιώντας de facto τήν ύπαρξη τών καταυλισμών.

Έτσι, στις άρχές του 1971, 300.000 περίπου άνθρωποι είχαν οργανώσει καταυλισμούς στο Σαντιάγο, δηλαδή τό 10% του πληθυσμού. Η κοινωνική και πολιτική δμως σημασία αυτών τών ομάδων ήταν άκόμη μεγαλύτερη, γιατί ή διαδικασία αυτή ήταν συγκεντρωμένη στο χρόνο και στο χώρο. Κι άκόμη, γιατί συνδεόταν στενά με μία επαναστατική συγκυρία.

Ένας καινούργιος κόσμος γεννήθηκε. Ένας κόσμος από χώμα και ξύλο, ό κόσμος της λαϊκής πολιτοφυλακής και της έθελοντικής εργασίας, τών συζητήσεων τών ύπαλλήλων και τών χαμόγελων τών παιδιών κάτω από τις χοντρές σταγόνες της βροχής.

Νά έρευνήσει κανείς αυτό τόν κόσμο, νά άποφανθεί για τή σημασία της ύπαρξής του, σημαίνει πώς άπαντάει σε δύο ομάδες έρωτήσεων: ύπάρχει σ' αυτούς τους καταυλισμούς κάποιος καινούργιος τρόπος ζωής και ποιός; Ποιές είναι οι καθημερινές κοινωνικές καινοτομίες; Και βέβαια, κυρίως: ποιά είναι ή συνάρθρωση αυτού του κινήματος με τά άλλα κινήματα που άναδείχτηκαν άπ' αυτή τή διαδικασία άγώνα στο επίπεδο της ζωής, με τους εργατικούς άγώνες και με τόν πολιτικό άγώνα; Σε τελευταία άνάλυση, πρόκειται για

τή γνώση του ιδιαίτερου άποτελέσματος που επιφέρει ένα κοινωνικό κίνημα της πόλης στις σχέσεις έξουσίας άνάμεσα στις τάξεις, πρόκειται δηλαδή για τή γνώση του επαναστατικού του δυναμικού.

Κοινωνική όργάνωση τών καταυλισμών και μετασχηματισμός του τρόπου ζωής.

Οι συνθήκες κάτω από τις όποιες γεννήθηκαν οι καταυλισμοί, τους τοποθετούν εύθως έξαρχής σε αντίκειμενική αντίφαση με τήν κοινωνική τάξη και ύποχρώνουν τους κατοίκους τους να χειριστούν αυτόνομα τά διάφορα προβλήματα της καθημερινής ζωής. Από τήν άλλη, στο μέτρο που άποτελούν έκφραση μιας διεκδίκησης που άφορά τή στέγη και τόν κοινωνικό έξοπλισμό, τείνουν προς μία κοινωνική «έξομάλυνση», από τή στιγμή που ή κοινωνική ζήτηση βρίσκει μία πραγματική άπάντηση από τήν κυβέρνηση της άριστερας. Δέν πρόκειται λοιπόν για μία μικροκοινωνία «στο περιθώριο» της γενικής κοινωνικής όργάνωσης. Αντίθετα, σ' αυτή τή μεταβατική φάση, όπου οι καταυλισμοί διατηρούν μία κάποια άυτονομία, μπορούμε να παρατηρήσουμε τήν εμφάνιση νέων μορφών άγώνα, ως προς τό περιεχόμενο και τήν όργάνωση: πρόκειται για μορφές που θά μπορούσαν άκόμη και να προεικάζουν ένα μελλοντικό μετασχηματισμό τών κοινωνικών σχέσεων, έφόσον άναπτύσσεται ή επαναστατική διαδικασία.

Υπάρχουν πράγματι καινοτόμες έμπειρίες; Και ποι-οί είναι οι παράγοντες που τις προσδιορίζουν;

Σύμφωνα με τή μελέτη μας, οι πιο σημαντικές άλλαγές σε σχέση με τή γενική κοινωνική όργάνωση άφορούν τά προβλήματα άσφάλειας, πειθαρχίας και δικαιοσύνης, γιατί τό καθεστώς παρανομίας τών καταυλισμών είχε σά συνέπεια, κυρίως σε μία πρώτη φάση,

τό στήσιμο ενός μηχανισμού άμυνας ενάντια στην αστυνομική καταστολή. Αυτή ή καταστολή όδήγησε άκόμη στην όργάνωση ενός αυτόνομου συστήματος πρόληψης και καταστολής τής εγκληματικότητας κι άκόμη περισσότερο, στην όργάνωση ενός συστήματος δικαιοσύνης γιά τό χειρισμό τών προβλημάτων πού απέρρεαν από τή συγκατοίκηση. Οι «λαϊκές πολιτοφυλακές» και οι «έπιτροπές επιτήρησης», δημιουργήθηκαν σέ μία πρώτη περίοδο και διαλύθηκαν προοδευτικά μέ τόν έρχομό τής Λαϊκής Ένότητας, γιati τά κόμματα τής άριστεράς ύποστήριζαν πώς πρέπει νά άπευθύνονται στην «άστυνομία τής λαϊκής κυβέρνησης». Ή άνεπαρκεια όμως αυτης τής άστυνομίας στην καταπολέμηση τής εγκληματικότητας και ή έχθρική της στάση άπέναντι στους squatters⁶, προκάλεσαν τήν αυτόνομη όργάνωση μιας ύπηρεσίας άσφαλείας καταυλισμών, ιδιαίτερα τή νύχτα. Παρόλα αυτά, ή ύπαρξη μιας τέτοιας ύπηρεσίας δέν αλλάζει στο βάθος του τό νόημα τής συλλογικής δρατηριότητας του καταυλισμού. Πολλές φορές μάλιστα, διαπιστώθηκε πώς μπορεί νά γίνει όργανο καταπίεσης στην ύπηρεσία μιας μικρής ομάδας. Αντίθετα, μπορεί νά γίνει όργανισμός λαϊκής εξουσίας, άν συναρθρωθεί μέ έναν αυτόνομο μηχανισμό δικαιοσύνης του όποιου οι άποφάσεις γίνονται σεβαστές. Αντίστοιχα, αυτή ή λαϊκή τοπική δικαιοσύνη, γιά νά είναι σεβαστή, χρειάζεται ένα όργανο πού θά εξασφαλίζει τήν εφαρμογή τών άποφάσεων, προσδοκώντας μία προοδευτική άνώμηση τής συνείδησης τής μεγάλης μάζας τών squatters.

Ή λαϊκή αυτή δικαιοσύνη παραμένει περιορισμένη έμπειρία σέ μερικούς καταυλισμούς και έμφανίζει πολύ διαφορετικά επίπεδα όργάνωσης και σταθερότητας:

6. (σ.τ.μ.) squatter: άγγλική λέξη πού χρησιμοποιείται διεθνώς μέ τήν έννοια του «καταπατητή γής», του «έγκαθιστάμενου κάπου χωρίς νά έχει άπ' τό νόμο τό δικαίωμα» (πρβλ. τήν έννοια του «αύθαιρετου οικισμού»).

άπό τή διαιτησία πού άσκει ή ήθική άρχή του καταυλισμού (ένας ήγέτης ή μία ύπεύθυνη καθοδηγητική έπιτροπή) μέχρι τά δικαστήρια κατά γειτονίες πού συγκροτούνται, σέ μερικές περιπτώσεις, άπό τόν ίδιο τόν πληθυσμό.

Αυτό πού φαίνεται νά καθορίζει τήν ύπαρξη ενός άποτελεσματικού συστήματος λαϊκής δικαιοσύνης, είναι τό επίπεδο πολιτικής κινητοποίησης και όργάνωσης, πέρα άπό τους ιδιαίτερους πολιτικούς προσανατολισμούς: είναι άκόμη τό ότι ή κινητοποίηση αυτή άπορρέει άπό τή σπουδαιότητα και τή συνοχή τής πολιτικής ομάδας πού δημιούργησε τόν καταυλισμό ή άπό τήν έμπειρία τών άγώνων ενάντια στον κατασταλτικό μηχανισμό, πού άλλωστε σήμανε τό ξεκίνημα γιά τήν ύπαρξη αυτού του καινούργιου περιβάλλοντος. Σαφή επίδραση έχει κι άλλος ένας παράγοντας: ή τοπική λαϊκή δικαιοσύνη, στο περιθώριο του συστήματος τών θεσμών, ύπάρχει σ' εκείνους τους καταυλισμούς, πού χαρακτηρίζονται άπό μία μεγάλη άναλογία εργατών πού δέν είναι άνεργοι, εκτός άπ' τους καταυλισμούς όπου επικρατεί τό ύπο-προλεταριάτο.

Αυτές οι έμπειρίες λαϊκής δικαιοσύνης δέ μεταφράζονται μόνο μέ τή δημιουργία νέων «θεσμών», αλλά πολλές φορές και μέ τό νέο περιεχόμενο πού δίνεται στη δικαιοσύνη: οι συλλογικές αξίες προστατεύονται και λαμβάνονται ύπόψη προβλήματα πού ο αστικός νόμος θεωρεί άμελητέα. Γιά παράδειγμα, θεωρείται λάθος ή άπουσία άπό τίς συνελεύσεις ή ή κακή διεύθυνση μιας συνεδρίασης και δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη συμπεριφορά μέσα στην οικογένεια. Ή μέθη καταστέλλεται άσστηρά: τά οίνοπνευματώδη ποτά άπαγορεύονται σέ πολλούς καταυλισμούς και όρίζεται στην είσοδο μία σκοπιά πού επιτρέπει στους ένοίκους πού γυρνάνε λίγο πιά «χαρούμενοι» νά κοιμηθούν εκεί. Τά μέτρα αυτά συμπληρώνονται μέ ένα πρόγραμμα άναδιαπαιδαγώγησης σά μία προσπάθεια νά άντιμετωπιστούν οι κοινωνικές ρίζες του άλκοολισμού.

Οι δυσκολίες είναι πολύ μεγαλύτερες όσον αφορά την επεξεργασία ενός καινούργιου τύπου ποινών, δεδομένου ότι οι καταυλισμοί διαθέτουν μικρή δυνατότητα δράσης και προηγείται η ανάγκη για μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων, έτσι ώστε να μπορέσει να είναι αποτελεσματική και μιά μή κατασταλτική δικαιοσύνη. Αν και η αυτοκριτική είχε διαδοθεί άρκετά, αν και υπήρξαν ποινές που πήραν τη μορφή της μελέτης επαναστατικών κειμένων, ώστόσο υπήρξαν και συλλήψεις, πρόστιμα και καμιά φορά και φυσική καταστολή. Η πιο βαριά ποινή είναι η έξωση από τον καταυλισμό. Τέλος, έγινε και επεξεργασία μεθόδων αναδιαπαιδαγωγησης. Έντούτοις, φαίνεται πως οι πιο προχωρημένες εμπειρίες φτάνουν στα όριά τους: τοπικά δέ θα μπορέσουν να αναπτυχθούν, παρά μόνο χάρη σε μιά γενίκευση που απαιτεί την ποιοτική αλλαγή του κρατικού μηχανισμού. Αυτό βέβαια εξαρτάται από το σημερινό συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων.

Άλλος τομέας όπου οι καταυλισμοί λειτούργησαν στη βάση νέων εμπειριών, ήταν η *άνεργια*, διαρκής μάστιγα για τους περισσότερους κατοίκους αυτών των περιοχών. Ανάλογα με τα επίπεδα κινητοποίησης, δημιουργήθηκαν επιτροπές ανέργων, έγινε καταμερισμός συλλογικών εσωτερικών εργασιών στον καταυλισμό, που πληρώθηκαν απ' όσους κατοίκους είχαν δουλειά, κι ακόμη συγκροτήθηκαν «συνεργεία εργαζομένων» από τους άνεργους, που ανέλαβαν να χτίσουν «κοινωνικές κατοικίες» με κρατικά κεφάλαια, βραχυκυκλώνοντας έτσι με «πρωτόγονο» τρόπο το ιδιωτικό μονοπώλιο της κατασκευής. Ένα σπουδαίο γεγονός: οι καταυλισμοί στους οποίους δοκιμάστηκαν αυτές οι εμπειρίες έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά με τους καταυλισμούς, στους οποίους λειτουργούσε και μιά λαϊκή δικαιοσύνη. Πρόκειται λοιπόν για μιά *άμοιβαία ένταση συναφών δραστηριοτήτων*, που προσδιορίζονται από τη γενική πολιτική ικανότητα, ή οποία αποτελεί τη βάση τους και που τίς διαχειρίζεται ένα είδος τοπικής

αυτοδιοίκησης.

Πράγματι, συναντά κανείς σχεδόν παντού καθοδηγητικά όργανα του καταυλισμού, εφοδιασμένα με πραγματικές εξουσίες και που αποτελούν το συνδυαστικό στοιχείο ανάμεσα στους εξωτερικούς παράγοντες (κρατικοί θεσμοί, πολιτικές οργανώσεις) και στη διαχείριση των καθημερινών προβλημάτων του καταυλισμού. Αυτά τα όργανα τοπικής αυτοδιοίκησης μπρούν να αποκτήσουν διάφορες μορφές: εκλεγμένη ήγεσία που διευρύνεται από μιά συνέλευση· ήγεσία και συνέλευση που συνδέονται με τίς παλιές επιτροπές των αστέγων που παρέμειναν συγκροτημένες στον καταυλισμό· τέλος, στίς πιο εξελιγμένες περιπτώσεις, μιά οργάνωση κατά ομάδες σπιτιών συνδυάζεται και με μιά éναλλαγή καθηκόντων («μέτωπο δουλειάς»: υγεία, εκπαίδευση, καθαριότητα) με αντιπροσώπους σε μιά εκλεγμένη και άνακλητή ήγεσία.

Εκείνο που χαρακτηρίζει αυτούς τους διάφορους τύπους της «τοπικής δημοκρατίας» είναι πως η *συνοχή*, ή σταθερότητα μιās ήγεσίας και ή επίδρασή της στους κατοίκους εξαρτώνται κυρίως από την ικανότητά της να λύνει τα συγκεκριμένα προβλήματα. Έτσι ισχυροποιείται ή εξασθενεί και ή επίδραση μιās πολιτικής γραμμής: ξεκινώντας από τους πυρήνες αγωνιστών που υπάρχουν στον καταυλισμό, ή οργάνωση κινητοποιεί τους κατοίκους πάνω σε συγκεκριμένες διεκδικήσεις και, σε περίπτωση επιτυχίας, αποκτά ένα έρεισμα που επιτρέπει την *ανάληψη νέων πρωτοβουλιών* με μεγαλύτερο βεληνεκές.

Αυτό σημαίνει πως αν ή ικανότητα λύσης των προβλημάτων συλλογικής κατανάλωσης (υγεία, εκπαίδευση, στέγη, κοινωνικοί, εξοπλισμοί κλπ) εξαρτιόταν αποκλειστικά, σε μιά πρώτη φάση, από το επίπεδο κινητοποίησης και οργάνωσης των squatters, με την αλλαγή της κυβέρνησης και την εφαρμογή του προγράμματος της *Λαϊκής Ενότητας*, καθοριστικό στοιχείο γίνεται ή αποτελεσματικότητα της κρατικής πα-

ρέμβασης, σέ σχέση βέβαια μέ τήν τοπική αυτο-οργάνωση.

Αυτή ή αλλαγή συγκυρίας εξηγεί τήν άνυπαρξία σχεδόν καινοτόμων έμπειριών σ' αυτούς τούς τομείς. Πράγματι, ό άπαραίτητα συλλογικός χειρισμός τών προβλημάτων περιορίζει τή δυνατότητα πού έχουν οι καταυλισμοί νά αναπτύξουν μιάν όργάνωση, διαφορετική από αυτήν πού άντιστοιχεί στή διαδικασία κοινωνικοποίησης σ' όλόκληρη τή χώρα. Έτσι, στόν τομέα τής παιδείας, τά προγράμματα για ένήλικους δέ λειτούργησαν: μιά έμπειρία αυτοδιαχείρισης ενός σχολείου λειτούργησε ουσιαστικά σάν όργανο διεκδικητικής πίεσης στό κράτος: οι άπόπειρες έλέγχου του παραδοσιακού ιδεολογικού περιεχομένου κάποιων προγραμμάτων προκάλεσαν τήν παραιτήση καθηγητών, ύποχρεώνοντας τήν ήγεσία τών robladores νά κάνει βήματα πίσω κλπ. Η πραγματική αλλαγή έγινε όταν, όταν ή κυβέρνηση πήρε τήν άπόφαση νά εγκαταστήσει παντού κανονικά σχολεία, χρησιμοποιώντας γι' αυτό τό σκοπό παλιά λεωφορεία πού μετατράπηκαν σέ αίθουσες διδασκαλίας... Τό κράτος λοιπόν ήταν αυτό πού μέ τήν καινούργια του πολιτική άνύψωσε τό βαθμό σχολικής παρακολούθησης.

Μέ τόν ίδιο τρόπο, όσον άφορά τήν υγεία, «οι ομάδες υγείας» πού σχηματίστηκαν στους καταυλισμούς, σέ μιά πρώτη φάση, δέν μπόρεσαν νά είναι άποτελεσματικές, παρά μόνον εκεί όπου ή Έθνική ύπηρεσία υγείας (του κράτους) είχε εγκατασταστήσει μιά μόνιμη ύπηρεσία μέ δωρεάν περίθαλψη. Άκόμη, ύπάρχει μιά συσχέτιση ανάμεσα στην παρουσία τών «ομάδων υγείας» πού στηρίζονται σέ τοπικά στελέχη και στην καλή λειτουργία τών δημοσίων ύπηρεσιών υγείας. Αυτό άποδεικνύει πολύ καλά, πώς οι ύπηρεσίες αυτές όργανώνονται όχι τόσο εκεί όπου είναι αισθητή ή έλλειψή τους, όσο σ' εκείνους τούς καταυλισμούς πού έχουν μεγαλύτερες διεκδικητικές ικανότητες.

Στήν περίπτωση τής κατασκευής κατοικιών και τής

διευθέτησης του έδάφους, μιά πρώτη φάση πρωτοβουλίας τών squatters, μέσα από μιάν άκολουθία περιστάσεων, τή διαδέχτηκε ή μαζική παρέμβαση ενός προγράμματος επείγουσας ανάγκης τής Λαϊκής Ένότητας, πού τό 1971 προώθησε τήν «Έπιχείρηση-χειμώνας»: κατασκευή παραπηγμάτων μέ προδιαγραφές και έγκατάσταση ενός minimum αστικών ύπηρεσιών (services urbains) στους περισσότερους καταυλισμούς. Αυτή ή πρωτοβουλία βελτίωσε μέ τρόπο αισθητό τίς συνθήκες ζωής, παράλο πού ή ένσωμάτωση αυτού του προγράμματος στό σύνολο τών οικονομικών μέτρων πού άρθησαν εκείνη τήν εποχή και τό επείγον τής διαδικασίας, δέν προκάλεσαν παρά μιά πολύ μικρή συμμετοχή του πληθυσμού τών καταυλισμών στην επεξεργασία τών αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών σχεδίων τών προσωρινών κατασκευών, αλλά και τών όριστικών, αυτών πού είχαν ήδη άρχισει. Έκει λοιπόν όπου μιά πρωτοβουλία τής βάσης ήταν δυνατή, περιορίστηκε σέ διορθώσεις λεπτομερειών, χωρίς νά προωθηθεί καμιά άνανέωση τών μορφών κατοικίας. Προσδοκούν παντού τήν άτομική κατοικία (σέ σημείο πού νά θεωρούν τιμωρία τό ότι μένουν σέ συγκροτήματα κατοικιών). Ζητάνε νά χωρίζονται από τούς γείτονες και νά έχει τό σπίτι φράχτη. Όλα αυτά επιβεβαιώνουν τήν άναπόφευκτη καθυστέρηση τής άνανέωσης σέ πολιτιστικό επίπεδο, σέ σχέση μέ τίς οικονομικές διεκδικήσεις και τήν πολιτική κινητοποίηση.

Πράγματι, παρατηρεί κανείς τόν έξασθενημένο δυναμισμό και μιά μεγάλη άδράνεια, κληρονομιά τών πρακτικών πού δίδαξε ή κυρίαρχη ιδεολογία, στίς πολιτιστικές δραστηριότητες και στίς δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου: οι δραστηριότητες αυτές περιορίζονται στά παραδοσιακά άθλητικά τουρνουά και στίς γυναικείες δουλειές, όχι λιγότερο παραδοσιακές, τών «κέντρων τής νοικοκυράς». Υπάρχει μιά μόνο εξαίρεση: ή λαϊκή θεατρική ομάδα ενός επαναστατικού καταυλισμού, πού άνεβάζει έργα μέ θέμα τούς τρέχον-

τες εργατικούς αγώνες και συμμετέχει στις κινητοποιήσεις που στρέφονται ενάντια στα προγράμματα του πολιτιστικού συντηρητισμού της Χιλής. Πράγματι, η «πολιτιστική επανάσταση» φαίνεται πως απαιτεί ταυτόχρονα ένα ψηλό επίπεδο πολιτικής κινητοποίησης και μία σειρά βαθιές κοινωνικές αλλαγές, πέρα από τα στενά όρια του κόσμου των καταυλισμών.

Έντούτοις, αν και οι καταυλισμοί δεν αποτελούν εστίες πολιτιστικής ανανέωσης στην κυριολεξία, αντιπροσωπεύουν ωστόσο τις πηγές κοινωνικής αλλαγής σε μερικές περιπτώσεις και σ' όρισμένους τομείς. Και πίο συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις εκείνες όπου υπάρχει μία κοινωνική βάση κυρίως εργατική, στην οποία εκφράζεται μία επαναστατική πολιτική γραμμή, ακλόνητη και συνεκτική, όποια κι αν είναι ή επαναστατική τάση που εκδηλώνεται.

Όμως, ή ανανέωση που αναδεικνύεται μ' αυτόν τον τρόπο δεν είναι γενική: αναπτύσσεται στους τομείς όπου εμφανίζεται μία σημαντική αντίφαση στην κοινωνική τάξη πράγματων —και στο βαθμό που ο κρατικός μηχανισμός δεν αναλαμβάνει δλόκληρη την ευθύνη για τό χειρισμό του προβλήματος. Αυτό εξηγεί, γιατί στην πρώτη φάση του κινήματος, πριν την κυβέρνηση της άριστερας στη Χιλή, οι κοινωνικά καινοτόμες πρακτικές στους καταυλισμούς ήταν πολύ περισσότερες απ' ότι μετά τις εκλογές. Μετά την άνοδο του 'Αλλιέντε στην προεδρία, πραγματική κινητοποίηση υπάρχει εκεί όπου ή κυβέρνηση δεν έχει άρκετή έξουσία για να ανατρέψει τή δομική λογική: στους δικαστικούς θεσμούς και στην κατασκευή κατοικιών (στην άρμοδιότητα πάντα του ιδιωτικού μονοπώλιου του Χιλιανού Τμήματος κατασκευών).

Καταλήγουμε λοιπόν σε ένα πρώτο σημαντικό συμπέρασμα. Υπάρχουν καινοτόμες εμπειρίες στην κοινωνική οργάνωση των καταυλισμών, που ξεκινούν από την άλληλεπίδραση τριών θεμελιωδών στοιχείων: της δομικής σπουδαιότητας της εκάστοτε αντίφασης της

περιορισμένης παρέμβασης του κράτους σ' αυτόν τον τομέα και της παρουσίας μίας συνεκτικής και οργανωμένης πολιτικής γραμμής, που προσανατολίζεται στην κοινωνική αλλαγή. Έτσι, τό κίνημα των squatters αντικειμενικά συναρθρώνεται, από τή μιά, με τήν πολιτική της κυβέρνησης της Λαϊκής Ένότητας, άποβλέποντας στην ικανοποίηση των συλλογικών άναγκών, κι από τήν άλλη, με τήν κοινωνική κινητοποίηση που είναι άπαραίτητη για τήν κατάκτηση των κέντρων έξουσίας, που βρίσκονται σε αντίφαση με τήν κοινωνική τάξη πραγμάτων και που πρόδρομος της είναι οι καταυλισμοί.

Ή σύνδεση ανάμεσα στις διεκδικητικές πρακτικές των squatters και τό σύνολο των κοινωνικών αντιφάσεων.

Ή μορφή και ή ένταση της συνάρθρωσης της κοινωνικής διαμόρφωσης των καταυλισμών με τις διαδικασίες που σά βάση έχουν άλλες αντιφάσεις της κοινωνικής δομής, φανερώνουν τή δυνατότητα που έχει αυτή ή πρακτική να μετασχηματίσει τό σύνολο των ταξικών σχέσεων ή ακόμα και τήν άποτελεσματικότητά της σάν κοινωνικό κίνημα. Κι αυτό, όχι από τή σκοπιά της επίδρασης που μπορούν να έχουν οι καταυλισμοί στην άτομική πολιτική κινητοποίηση των κατοίκων τους, αλλά κυρίως σε σχέση με τή σύγκλιση του κινήματος των squatters και των κοινωνικών αγώνων που προκαλούνται από άλλα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα.

Για να κάνουμε μία τέτοια ανάλυση κατά τρόπο άκριβή,θά εξετάσουμε διαδοχικά τις διαφορετικές δψεις της κοινωνικής δομής, ώστε να παρατηρήσουμε σε κάθε μία απ' αυτές, τή σύνδεση που υπάρχει με τό κίνημα των squatters και τούς παράγοντες που τήν προσδιορίζουν:

1. Όσον αφορά τις αντιφάσεις στη σφαίρα της παραγωγής, ή συνάρθρωση του κινήματος των squatters με τους εργατικούς αγώνες είναι γενικά αδύναμη ή ανύπαρκτη — αν εξαιρέσουμε δυό μόνο καταυλισμούς που λειτουργούν στην κατεύθυνση της επαναστατικής άριστερας: τόν έναν ειδικά απ' αυτούς, τόν εγκατεστησαν ήθελήμενα στην καρδιά μιās βιομηχανικής ζώνης, για νά τόν συνδέσουν με τους αγώνες μέσα στις επιχειρήσεις, πράγμα που όντως έγινε. Στις δυό αυτές περιπτώσεις, ή πολιτική κατεύθυνση των καταυλισμών καθοδήγησε καταλήψεις εργοστασίων και τις στηρίξε, θεωρώντας πώς ό ρόλος των squatters εμπλέκεται άμεσα σέ κάθε επαναστατική πρακτική. Σ' αυτούς τούς καταυλισμούς υπάρχει επίσης ένας μόνιμος οργανικός σύνδεσμος με τούς εργατικούς αγώνες, που εκδηλώνεται με τή δημιουργία συντονιστικών επιτροπών squatters-εργατών, σέ βάση γεωγραφικού τομέα.

Στους άλλους καταυλισμούς δέν παρατηρείται άμεση συμμετοχή στους αγώνες, ούτε και σταθερή οργανική σχέση. Αντίθετα, στους καταυλισμούς όπου τά μεγάλα εργατικά κόμματα έχουν ισχυρή επιρροή, υπάρχουν επιτροπές που συντονίζονται με τά ήγετικά όργανα του συνδικάτου.

Μπορούμε λοιπόν νά εξάγουμε τά παρακάτω συμπεράσματα:

α. Οι καταυλισμοί, από μόνοι τους, δέν τείνουν νά συνδεθούν με τούς εργατικούς αγώνες, αν δέν παρέμβει μιá πολιτική όργάνωση.

β. Για τά εργατικά κόμματα, ό συντονισμός των κινήματων των squatters και του συνδικαλιστικού κινήματος ύλοποιείται στο επίπεδο των αντίστοιχων ήγεσιών, υπό τήν ήγεμονία του συνδικαλιστικού κινήματος, και ιδιαίτερα, με τή συνεχή συγχώνευση των δύο κινήματων στους κόλπους του κόμματος στην καθημερινή πολιτική πρακτική.

γ. Η επαναστατική άριστερά, για τήν όποία οι καταυλισμοί αποτέλεσαν ένα μέσο διεύθυνσης στους

εργαζομένους, προσπαθεί από τή μεριά της νά δημιουργήσει τούς όρους για μιάν άμεση συνάρθρωση των squatters και των εργατικών αγώνων, σέ επίπεδο όργάνωσης και αγωνιστικής δράσης.

2. Στο πεδίο της συλλογικής κατανάλωσης (κατοικία, κοινωνικός έξοπλισμός, ύγεια κλπ) οι καταυλισμοί εμφανίζουν μιá μεγάλη δυνατότητα συμμετοχής στις έξωτερικές διεκδικητικές ενέργειες, άκόμη και στην περίπτωση των λιγότερο πολιτικοποιημένων καταυλισμών. Αυτό άποδεικνύει τήν αντίστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στην ένταξη σέ ένα διεκδικητικό κίνημα της πόλης και στην ικανότητα αυθόρμητης κινητοποίησης στο ίδιο αγωνιστικό μέτωπο.

Έτσι, για παράδειγμα, υπήρξε μιá μεγάλη συμμετοχή των καταυλισμών στις κινητοποιήσεις για τό πρόβλημα της στέγης, φτάνοντας μέχρι τήν κατάληψη άδειων σπιτιών και τό στήσιμο όδοφραγμάτων. Πρέπει νά σημειώσουμε πώς τά χαρακτηριστικά των πιο ενεργών, σ' αυτούς τούς αγώνες, καταυλισμών αλλάζουν έντελώς, ανάλογα με τήν πολιτική συγκυρία: επί Λαϊκής Κυβέρνησης, τούς καταυλισμούς τούς καθοδηγούσαν Χριστιανοδημοκράτες, ενώ οι squatters της άριστερας έδιναν στην κυβέρνηση μιá προθεσμία για νά όργανώσει τό πρόγραμμα κατασκευής «κοινωνικών κατοικιών».

Αντίθετα, σ' ένα άλλον τύπο δράσης στο ίδιο μέτωπο (συλλογική κατανάλωση), συναντιώνται δίπλα-δίπλα επαναστατικοί και μετριοπαθείς καταυλισμοί, άκόμη και κατά τή διάρκεια της κυβέρνησης Λαϊκής Ένότητας. Πρόκειται για διαμαρτυρίες ενάντια στις γραφειοκρατικές καθυστερήσεις, ενάντια στην κακή λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών: καταλήψεις νοσοκομείων, εισβολές σέ διοικητικά γραφεία, άδειασμα σκουπιδιών στις αίθουσες τελετών εκείνων των δημαρχείων που δέ μεριμνούν για τά προβλήματα των καταυλισμών κλπ.

Πρέπει νά σημειωθεί ότι μιá τέτοια δυναμική διεκδι-

κητικής κινητοποίησης των squatters γίνεται τή στιγμή πού, από τή μιά μεριά, ή κυβέρνηση καταβάλλει μιά μεγάλη προσπάθεια για τή βελτίωση των υπηρεσιών και πού, από τήν άλλη, κατά συνέπεια, οί ήγέτες τής άριστεράς, πλειοψηφία στους κόλπους του κινήματος, περιορίζουν τή μαζική δράση. Πράγμα πού σημαίνει πώς ο διεκδικητικός αγώνας των squatters, στον τομέα τής συλλογικής κατανάλωσης, έχει κατακτήσει ένα πολύ ψηλό επίπεδο. Αυτό επίσης σημαίνει πώς υπάρχει αντίστοιχία ανάμεσα στην ομαδοποίηση πού συντελείται στους καταυλισμούς και στην κινητοποίηση πού σχετίζεται με τους κοινωνικούς εξοπολισμούς.

3. Αντίθετα, ή συνεισφορά των καταυλισμών στο μετασχηματισμό τής *ατομικής κατανάλωσης*, ιδιαίτερα μέσα από τον έλεγχο των εμπορών και από τήν οργάνωση επιτροπών καταναλωτών, είναι πολύ λιγότερο προφανής. Ένώ σε άλλες λαϊκές συνοικίες του Σαντιάγκο σχηματίστηκαν επιτροπές έλέγχου των τιμών, στους καταυλισμούς δεν υπήρχε τίποτα παρόμοιο και οί απόπειρες δημιουργίας συνεταιρισμών απέτυχαν. Τό μόνο αποτελεσματικό μέτρο πού πάρθηκε ήταν ο έλεγχος των τιμών των εμπορών του καταυλισμού, από μιά τακτική επιθεώρηση τής επιτροπής του. Πράγματι, ή αδυναμία κινητοποίησης σ' αυτόν τον τομέα αναπαράγει απλώς τήν απουσία αγωνιστικής παράδοσης στον τομέα τής κατανάλωσης στη Χιλή. Αυτό είναι λογικό να συμβαίνει σε μιά χώρα, όπου μέχρι πρόσφατα τό πρόβλημα τής πλειοψηφίας του λαού δεν ήταν ο τρόπος κατανάλωσης, αλλά ή ίδια ή ίδια ή προσέγγιση ενός *minimum* καταναλωτικών αγαθών.

4. Η σύνδεση των καταυλισμών με τον καθαρά *πολιτικό αγώνα* φαίνεται να είναι ή λυδία λίθος για να εκτιμηθεί ή επαναστατική του δυναμική. Η ανάλυση λοιπόν των διαφορετικών εμπειριών μας υποχρεώνει να εισαγάγουμε μιά διάκριση ανάμεσα σε δύο διαστάσεις του πολιτικού αγώνα: αυτήν πού μπορούμε να αποκαλέσουμε *πολιτικό αγώνα σε επίπεδο θεσμών*, για παράδει-

γμα τή συμμετοχή σε προεκλογικούς αγώνες, τον επηρεασμό των ψηφοφόρων κλπ. και αυτήν πού θα ονομάσουμε *πολιτικό αγώνα εκτός θεσμών*, όπου χρησιμοποιούνται άλλα μέσα για να εκφραστεί ο λαϊκός αγώνας (επιθετικές διαδηλώσεις, καταλήψεις, αυτοάμυνα κλπ.).

Μπορούμε λοιπόν να παρατηρήσουμε μιά τυπολογία πολιτικής συμπεριφοράς των καταυλισμών, σε στενή σχέση με μιά σειρά καθοριστικούς παράγοντες:

I. *Καταυλισμοί με μικρή πολιτική συμμετοχή*: έξουσιάζονται περισσότερο από έναν τοπικό άρχοντα, παρά από ένα πολιτικό κόμμα. Πρέπει να παρατηρήσουμε πώς σ' αυτήν τήν ομάδα υπάρχουν καταυλισμοί μετριπαθείς και καταυλισμοί επαναστατικοί: ακόμη καταυλισμοί όλων των επιπέδων από πλευράς κοινωνικού καθεστώτος. Η είσοποιός διαφορά φαίνεται λοιπόν να είναι τό στυλ πολιτικής καθοδήγησης.

II. *Καταυλισμοί με μέση πολιτική συμμετοχή σε επίπεδο θεσμών*: αυτοί πού κυριαρχούνται από μιά σύγκρουση διαφορετικών πολιτικών τάσεων.

III. *Καταυλισμοί με υψηλή πολιτική συμμετοχή σε επίπεδο θεσμών*: αυτοί πού καθοδηγούνται από τά εργατικά κόμματα τής Λαϊκής Ένότητας και ταυτόχρονα αυτοί πού ελέγχονται από τους πολιτικούς αντιπάλους τής Λαϊκής Ένότητας.

IV. *Καταυλισμοί με μικρή συμμετοχή σε επίπεδο θεσμών* (π.χ. άρνηση των εκλογών) και με *ψηλό επίπεδο πολιτικού αγώνα εκτός θεσμών*: όλοι οί καταυλισμοί τής επαναστατικής άριστεράς και *μόνον αυτοί*.

V. *Καταυλισμοί με ψηλό επίπεδο συμμετοχής και στους δύο τύπους αγώνα*: υπάρχει ένας μόνο καταυλισμός σ' αυτή τήν περίπτωση: ο μόνος πού, ενώ καθοδηγούνταν από τή Λ. Ε., κυριαρχήθηκε από ένα προσανατολισμό τής επαναστατικής άριστεράς.

Τό σύνολο αυτών των παρατηρήσεων είναι αρκετά συστηματικό για να μπορέσουμε να συμπεράνουμε πώς ο τύπος και τό επίπεδο σύνδεσης των καταυλισμών με

τόν πολιτικό αγώνα εξαρτώνται άμεσα από τὰ χαρακτηριστικά τῆς πολιτικῆς οργάνωσης πού κυριαρχεῖ στους καταυλισμούς. Πράγμα πού δέ σημαίνει πώς τό κόμμα εἶναι ὁ ἀπό μηχανῆς Θεός, γιὰτί ἡ ἐπιρροή του καί ἡ ἀποτελεσματικότητά του πρέπει, μέ τή σειρά τους, νά ἐρμηνεύονται. Ἄν ὅμως τό κόμμα δέν ἀποτελεῖ ἀπό μόνο του παράγοντα ἰκανό γιά τήν πολιτική ἀνάπτυξη τοῦ καταυλισμοῦ, ἡ παρουσία του ὡστόσο εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖα καί ὁ προσανατολισμός τοῦ αγώνα φέρει τὰ ἴχνη του.

5. Τέλος, ἡ συνάρθρωση μέ τόν *ιδεολογικό μετασχηματισμό* φαίνεται ἐξαιρετικά ἀδύναμη, ἄν ἐξαιρέσουμε κάποιους καταυλισμούς τῆς ἐπαναστατικῆς ἀριστερᾶς, ὅπου ἡ κυρίαρχη πολιτική οργάνωση προσπαθεῖ τόν πρῶτο καιρό νά διοχετεύσει στό σύνολο τῆς κοινότη-
τας ἕνα νέο σύστημα ἀξιών. Ἀπό τή στιγμή ὅμως πού ἡ κατάσταση παγιώνεται, οἱ καθημερινές ἐργασίες περνοῦν σέ πρῶτο πλάνο καί ἡ συμμετοχή στό γενικό *ιδεολογικό μετασχηματισμό* φαίνεται νά περιορίζεται στήν ἀνάπτυξη τοῦ λαϊκοῦ φολκλόρ καί σέ μιά μεγάλη διάδοση τῶν μαρξιστῶν συγγραφέων. Αὐτό σημαίνει πώς ἡ θεμελιώδης ἀδυναμία δέ φαίνεται ἐδῶ νά προέρχεται ἀπό τούς ἴδιους τούς καταυλισμούς, ἀλλά ἀπό τήν ἀνυπαρξία σχεδόν στή Χιλή ἐνός κινήματος *ιδεολογικῆς ἐπαναστατικοποίησης*, μέ τό ὅποιο θά μπορούσαν νά συναρθρωθοῦν.

Ἡ σύνδεση μέ τό φοιτητικό κίνημα, κατεξοχῆν *ιδεολογικό φορέα*, φαίνεται λοιπόν σημειακή καί ἐπικεντρωμένη κυρίως στίς καμπάνιες γιά «ἐθελοντική ἐργασία», πού ἀκόμη κι ἄν ἐπιφέρουν κάποια *ιδεολογικά ἀποτελέσματα*, αὐτό συμβαίνει μᾶλλον στους φοιτητές, παρά στους squatters.

Σύμφωνα μέ τίς ἀναλύσεις μας, μέσα ἀπό τούς διάφορους τύπους κοινωνικῶν ἀντιφάσεων, μπορεῖ νά ἐκτιμηθεῖ ὁ θεμελιώδης ρόλος τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, ὅσον ἀφορᾷ τόν προσανατολισμό τοῦ κινήματος σέ κάθε καταυλισμό. Αὐτό τό συμπέρασμα, πού ἐνισχύει

παρόμοιες παρατηρήσεις πού ἔγιναν σέ σχέση μέ τήν κοινωνική οργάνωση τῶν καταυλισμῶν, ὁδηγεῖ στό ἐρώτημα ὡς πρὸς τίς κοινωνικές συνθήκες πού ὑποβοηθοῦν ἢ τροχοπεδοῦν τήν ἀνάπτυξη καθεμιᾶς ἀπό αὐτές τίς πολιτικές γραμμές —στοιχεῖο ἐρμηνείας πού, μέ τή σειρά του, πρέπει ν' ἀποτελέσει τό ἀντικείμενο μιᾶς μελέτης.

Οἱ κοινωνικοί παράγοντες τῆς ἐπιτυχίας τῶν διαφορετικῶν πολιτικῶν γραμμῶν στό κίνημα τῶν squatters.

Φαίνεται λοιπόν πώς ἡ κοινωνική οργάνωση τῶν *κἀταυλισμῶν* καί ὁ τρόπος σύνδεσης μέ τούς κοινωνικούς αγώνες συνολικά, προσδιορίζονται κυρίως ἀπό τήν πολιτική στρατηγική πού κυριαρχεῖ σέ κάθε καταυλισμό. Ἡ προέλευση τῶν διαφορετικῶν στρατηγικῶν εἶναι φανερή: στή βάση κάθε καταυλισμοῦ, δεδομένης τῆς διαδικασίας διαμόρφωσής τους, ὑπῆρχε πάντα ἕνας πολιτικός μηχανισμός μέ μιά προσδιορισμένη γραμμή. Ἡ κεντρική ὅμως ἐρώτηση εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Βάσει ποιῶν διαδικασιῶν υἱοθετεῖται καί ἐφαρμόζεται ἀπό τούς κατοίκους ἐνός καταυλισμοῦ αὐτή ἢ ἡ ἄλλη πολιτική γραμμή; Ἡ μελέτη μας φανερώνει ὄντως πώς ἀνάμεσα σέ στρατόπεδα τῆς ἴδιας πολιτικῆς τάσης *ὑπάρχουν σημαντικές διαφορές*: ἀνάλογα μέ τίς κοινωνικές συνθήκες καί τόν τύπο τῆς διαδικασίας πού εἰσάγεται, ἡ πολιτική γραμμή πού προτείνεται βρίσκει, ἢ ὄχι, πεδίο ἐφαρμογῆς στήν πρακτική τῶν μαζῶν.

Μέ τρόπο πολύ *σχηματικό*, μποροῦμε νά διακρίνουμε τρεῖς βασικούς τύπους πολιτικῆς γραμμῆς, πού προτιμᾶμε νά τούς περιγράψουμε, παρά νά τούς ὀνομάσουμε, γιά νά ἐξαλειφθεῖ ὁ,τιδήποτε θά ὑποδήλωνε μιά *ἀξιολογὴ* γόηση:

—ἡ γραμμὴ I χαρακτηρίζεται ἀπό τή θέληση νά ριζοσπαστικοποιήσῃ πολιτικά τή διαδικασία, προκα-

λώντας με τις καταλήψεις των αστικών εκτάσεων μιά άμεση σύγκρουση με την αστική νομιμότητα και προσπάθοντας στη συνέχεια να μετασχηματίσει τους καταυλισμούς σε βάσεις ενεργοποίησης· μιά δράση που συνδέεται με τους εργατικούς αγώνες και την επαναστατική πολιτική.

—ή γραμμή II στοχεύει στην κινητοποίηση των squatters, για να πετύχουν ταυτόχρονα την ικανοποίηση των διεκδικήσεων στον τομέα της στέγης και έναν πολιτικό θρίαμβο σε επίπεδο θεσμών. Από τη στιγμή που κατακτώνται αυτά, απομένει να δημιουργηθούν οι συνθήκες για μιά γρήγορη λύση των συγκεκριμένων προβλημάτων του καταυλισμού, που ξεκινά από μιά προγραμματισμένη παρέμβαση του λαϊκού κράτους. Στη μεταβατική φάση και αναμένοντας την οριστική επαναπορρόφηση των καταυλισμών από το δημόσιο πρόγραμμα κατασκευών, ή πολιτική οργάνωση παίρνει στα χέρια της τη λειτουργία της καθημερινής ζωής στον καταυλισμό. Σ' αυτή τη βάση αναπτύσσεται μιά ισχυρή πολιτική κινητοποίηση σε επίπεδο θεσμών, παράλληλα απαιτείται ή κορύφωση της συνάρθρωσης με το συνδικαλιστικό κίνημα, κάτω από τη δική του καθοδήγηση.

—ή γραμμή III είναι εναλλακτικά *πατερναλιστική* ή *διεκδικητική* και *συντεχνιακή*, ανάλογα με τό αν άμφισβητεί ή όχι τους δημόσιους θεσμούς κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που εξαρτάται από την πολιτική συγκυρία. Έτσι, όταν είναι στην έξουσία, εξασφαλίζει μιάν έκλογική πελατεία, κάνοντας παραχωρήσεις στον τομέα των προβλημάτων της πόλης· όταν βρίσκεται στην αντιπολίτευση, διεκδικεί κατοικία γι' αυτή την ίδια πελατεία, χωρίς γενική κοινωνική κινητοποίηση, πέρα από τό ρόλο του έκλογικού έρείσματος, που βέβαια προεξοφλεί πώς θ' αποκτήσει μ' αυτόν τον τρόπο.

Αυτές οι τρεις βασικές γραμμές δέν καλύπτουν όλόκληρη την ποικιλία των πολιτικών οργάνωσεων

που παρεμβαίνουν στό κίνημα των squatters. Αποτελούν όμως τους θεμελιώδεις άξονες, που, αν συνδυαστούν, παράγουν τις γραμμές που εκφράζει συγκεκριμένα ή κάθε οργάνωση. Έτσι, ένα εργατικό κόμμα μπορεί πράγματι να έχει μιά γραμμή που ταλαντεύεται σταθερά ανάμεσα στους τύπους I και II, όπως τους περιγράψαμε.

Ποιοί είναι, επομένως, οι παράγοντες ανάπτυξης καθεμιάς από αυτές τις γραμμές;

Πρέπει κυρίως να σημειώσουμε τη σημασία των χαρακτηριστικών της κοινωνικής βάσης του καταυλισμού. Πράγματι, αν συγκρίνουμε τους καταυλισμούς που άκολούθησαν τη γραμμή I με αυτούς που υιοθέτησαν τη γραμμή II, τό ρήγμα δέν θά έντοπιστεί ανάμεσα στό ύποπρολεταριάτο και στό προλεταριάτο, αλλά σε δύο διακριτά τμήματα της εργατικής τάξης. Η γραμμή II στηρίζεται στους καταυλισμούς όπου οι εργάτες βρίσκονται γενικά σε ένα ψηλότερο επίπεδο εισοδήματος και εκπαίδευσης και όπου υπάρχει μιά μικρή αναλογία άνέργων. Αντίθετα, ή γραμμή I άκολουθείται κατά κόρον στους καταυλισμούς που χαρακτηρίζονται από εργατική κοινωνική βάση, που τη μαστίζει ή άνεργία. Πράγμα έντελώς διαφορετικό από μιά βάση λουμπεν-προλεταριακή, μή ένταγμένη στό παραγωγικό σύστημα, γιατί οι καταυλισμοί που έχουν κατά πλειοψηφία αυτό τό τελευταίο χαρακτηριστικό, καταλήγουν συνήθως στην κοινωνική άποδιοργάνωση και την πολιτική σύγχυση.

Αυτές οι παρατηρήσεις φαίνονται να συνδέονται άμεσα με τις κλασικές θέσεις πάνω στη σχέση εργατικής άριστοκρατίας και τρειντιγιουνιονισμού, άθλιότητας — άπολιτικοποίησης και εργατικής τάξης που έχει την εμπειρία των κρίσεων και ταξική συνείδηση.

Έκτός από την κοινωνική βάση, τον τύπο πολιτικής παρέμβασης καθορίζουν και κάποιοι ιδιαίτεροι παράγοντες: Έτσι, ή γραμμή I ευνοείται από την ύπαρξη ή γετών μέσα άπ' τους ίδιους τους squatters από την έσωτερική οργάνωση του καταυλισμού που ξεκινά άπ'

τά μέτωπα του αγώνα: από μία ισχυρή κοινωνική και ιδεολογική συνάφεια στον τρόπο στρατολόγησης των κατοίκων του καταυλισμού. Μέ τον ίδιο τρόπο, η γραμμή II ενισχύεται εκεί όπου υπάρχει πολιτική ηγεσία που αναδεικνύεται άμεσα από τις επιτροπές των αστέγων, παρά από την ίδια την οργάνωση: εκεί όπου οι δυσκολίες της αποτελεσματικότητας στη δράση πριμοδοτούν την κοινοβουλευτική στρατηγική: εκεί όπου δεν υπάρχουν διαπλοκές με διαφορετικούς πολιτικούς μηχανισμούς.

Τέλος, η γραμμή III, *συντεχνιακή και πατερναλιστική*, εδνοείται από μία κοινωνική βάση που τοποθετείται στην κλίμακα (σχετικά) πολύ ψηλά ή πολύ χαμηλά. Διευκολύνεται δηλαδή είτε από τους μικροαστούς (ιδιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους κλπ.) που αναζητούν τις ατομικές ανέσεις και συσπειρώνονται γύρω από αυτό μόνο τό στόχο, είτε από μία βάση υπο-προλεταριακή, που είναι έτοιμη να διαιωνίσει τις παραδόσεις ενός φιλανθρωπικού πατερναλισμού. 'Ο άλλος παράγοντας που φαίνεται να προσδιορίζει αυτή τη γραμμή, είναι ο τύπος των σχέσεων που διατηρεί με τον κρατικό μηχανισμό: δεδομένου του όπορτουνισμού της κοινωνικής βάσης που υποστηρίζει τη γραμμή III, τό πέραςμα από τη διεκδίκηση στην ένσωμάτωση (καί αντίστροφα!) είναι πολύ εύκολο, ανάλογα με τις εκάστοτε επιτυχίες.

Αυτές οι κάποιες σταθερές που παρατηρήθηκαν στην ανάπτυξη των πολιτικών γραμμών, παρόλο που διευκρινίστηκαν, απέχουν πολύ από τό να μάς προσφέρουν μία πλήρη έρμηνεία. Τουλάχιστον όμως, μπορούμε να εκτιμήσουμε τό μέτρο των οργανωτικών στρατηγικών, που καταρχήν εμφανίζονται σαν καθοριστικές. 'Η σχέση πολιτικής γραμμής και μαζών πράγματι βρίσκεται στο πρώτο πλάνο των διαδικασιών κοινωνικής αλλαγής.

'Η πραγματικότητα λοιπόν των καταυλισμών των χιλιανών squatters τό 1971, είναι μία πραγματικότητα

πού ποικίλλει. Δίπλα στην κοινωνική αποδιοργάνωση που διαπιστώνεται σε όρισμένες περιπτώσεις, παρατηρούμε και έντονα κινητοποιημένες κοινότητες, όπως και τον πατερναλισμό να παραχωρεί τη θέση του στην κοινωνική ανανέωση σε όρισμένους τομείς. 'Όμως, αντί να μείνουμε σ' αυτόν τό σχετικισμό, προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τις κοινωνικές πηγές μετασχηματισμού, σ' αυτές τις διεκδικητικές πρακτικές της πόλης. Μ' αυτήν την έννοια, είναι φανερό πώς η κοινωνική σημασία των καταυλισμών μεταβάλλεται σύμφωνα με τη συγκυρία και πώς τό πολιτικό της περιεχόμενο προσδιορίζεται από τρία θεμελιώδη στοιχεία: τό αντικείμενο δομικό βάρος κάθε διεκδίκησης, την κοινωνική βάση και την πολιτική γραμμή που εφαρμόζεται στην πράξη και που με τη σειρά της εξαρτάται από μία σειρά παράγοντες, ιδιαίτερους σε κάθε περίπτωση. Πρόκειται λοιπόν για μία δομή μεταβαλλόμενη, σε σταθερή αλληλεπίδραση με τό σύνολο των αντιφάσεων της χιλιανής κοινωνίας. Γι' αυτό, και τό μέλλον των καταυλισμών εξαρτάται λιγότερο από την ίδια την εξέλιξη τους και περισσότερο από τη γενική δυναμική της ταξικής πάλης στη Χιλή, της οποίας άλλωστε αποτελούν και συστατικό.

Δημιούργημα του λαού που υπερασπίζεται την επανάστασή του ή ήρωικό ένθυμιο προορισμένο να σβήσει στη μνήμη αυτών που σε λίγα χρόνια θά κατοικούν στις καινούργιες λαϊκές συνοικίες, κάτω από τον ήλιο και μέσα στα δέντρα, οι καταυλισμοί των χιλιανών squatters, θά έχουν αποτελέσει, ό,τι κι αν συμβεί, μιάν εμπειρία πολιτικού αγώνα και μιάν άρνηση της παλιάς τάξης της πόλης.

Οι πληροφορίες στις οποίες βασίζεται η ανάλυση μας προέρχονται από:

—την προσωπική μου εμπειρία, όταν έμεινα για αρκετούς μήνες στη Χιλή τό 1968, 1970, 1971, και ιδιαίτερα από τις επαφές με τούς

αγωνιστές της άριστερας και από επανειλημμένες επισκέψεις στους καταυλισμούς.

—τή συνεργασία με την ομάδα έρευνας αυτού του θέματος στη λατινο-αμερικάνικη σχολή κοινωνικών επιστημών, στο Σαντιάγο της Χιλής.

—κυρίως, από τη συστηματική μελέτη που κάναμε από τον Ιούλιο μέχρι τον Οκτώβριο του 1971 σε 25 καταυλισμούς, τους πιο σημαντικούς του Σαντιάγο. Αυτή η μελέτη έγινε από την Ομάδα έρευνας των κοινωνικών κινημάτων της πόλης (CIDU), σε συνεργασία με τους αγωνιστές της Λαϊκής Ένότητας, στους κόλπους του κινήματος των Pobladores. Αποκαταστήσαμε την πολιτική ιστορία και αναλύσαμε τα κοινωνικά χαρακτηριστικά κάθε καταυλισμού, με άφετηρία μία μακρά παρατήρηση και συστηματικές συζητήσεις με την ηγεσία, τους αγωνιστές, τους κατοίκους. Η μελέτη και η ανάλυση ήταν *συλλογικό έργο* ολόκληρης της ερευνητικής ομάδας «πολιτική στην πόλη» του C.I.D.U., δηλαδή των M. Castells, M.T. Chadwick, R. Chetham, A. Hirane, S. Quevedo, T. Rodriguez, G. Rojas, J. Rojas, F. Vanderschuren.

Μία εισήγηση που παρουσιάζει το σύνολο των αποτελεσμάτων αυτής της έρευνας ήδη ετοιμάζεται (1972). Έχοντας σά δεδομένο τη φλέγουσα επικαιρότητα του θέματος, παραλείψαμε κάθε πληροφορία που θα μπορούσε να βοηθήσει στην αναγνώριση τόπων, προσώπων, οργανώσεων, εκτός από τις πληροφορίες που αφορούν κοινωνικά γεγονότα, ιστορικά γνωστά.

6.

*Τό συμπέρασμα
βρίσκεται στους δρόμους*

Στη βάση των νέων μορφών σύγκρουσης και των νέων τρόπων συλλογικής δημιουργίας της καθημερινής ζωής συναντάμε νέες κοινωνικές αντιφάσεις. Τα κοινωνικά κινήματα της πόλης συνιστούν την έντονη έκφραση των μορφών αυτών. Τουτό σημαίνει πως όσο περισσότερο παρατηρούμε την ανάπτυξη των αγώνων της πόλης, τόσο σαφέστερα θα διακρίνουμε τους αγώνες αυτούς να επηρεάζουν τις πολιτικές διαδικασίες και τόσο περισσότερο θα πρέπει να οριοθετήσουμε με ακρίβεια το κοινωνικό περιεχόμενο του φαινομένου και τα συγκεκριμένα αποτελέσματα που επιφέρει.

Ξεκινώντας από κάποια επιλεγμένα παραδείγματα κινητοποιήσεων στην πόλη μέσα στις νέες κοινωνικές συνθήκες, μπορέσαμε να συλλάβουμε την εσωτερική δομή αυτών των διαδικασιών αλλαγής και σύγκρουσης, τις συνθήκες της συνάρθρωσής τους με τις άλλες κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες, τους παράγοντες που προσδιορίζουν αυτό το σύνολο διαλεκτικών σχέσεων.

Από αυτή την πρώτη ματιά εξάγονται κάποια προσωρινά συμπεράσματα πάνω σ' ένα θέμα που ελάχιστα πραγματεύτηκαν οι «κοινωνικές επιστήμες» και ακόμη λιγότερο ο μαρξισμός, όταν μάλιστα αυτό το θέμα βρίσκεται στους πρώτους τίτλους των μέσων

μαζικής ενημέρωσης και άφορα την καθημερινή πολιτική πρακτική.

Καταρχήν, είναι προφανές πώς δέν μπορούμε νά μιλάμε γιά κοινωνικούς αγώνες «της πόλης» γενικά, γιατί αυτός ό δρος συγχωνεύει και συγχέει προβλήματα έντελώς διαφορετικά. Ή δυνατότητα πού έχουν αυτά τά προβλήματα νά άμφισβητήσουν τούς δομικούς νόμους μιάς κοινωνίας, μεταβάλλεται ανάλογα μέ τό περιεχόμενο της διεκδίκησης, πού χαρακτηρίζουμε ως διεκδίκηση στην πόλη. Έτσι, άν πρόκειται γιά τά μέσα μεταφοράς ή γιά την έγκατάσταση ενός γραμματοκιβώτιου σέ μιά πολυκατοικία, ή κοινωνική σημασία του προβλήματος και οι δροι της αντίφασης αλλάζουν έντελώς. Πράγμα πού σημαίνει, πώς αντί νά μιλάμε γιά «κοινωνικούς αγώνες στην πόλη», πρέπει νά διαρρήξουμε αυτή την ψεύτικη ένότητα και νά κάνουμε μιά δομική ανάλυση του προβλήματος στη βάση του, προκειμένου νά αναγνωρίσουμε τό κοινωνικό περιεχόμενο του στόχου, επανατοποθετώντας τον στόν οικονομικό και πολιτικό του πλαίσιο. Πράγματι, κάθε άδιαφοροποίητη ένοποίηση των «κοινωνικών αγώνων στην πόλη», πού τούς τοποθετεί όλους στό ίδιο επίπεδο, οδηγεί άμεσα σέ μιά ιδεολογική θεώρηση των προβλημάτων της πόλης ως προβλημάτων πού άφορούν τό «πλαίσιο της ζής μας», ξεχνώντας πώς ή ζωή δέν είναι ένα «πλαίσιο», αλλά μιά πρακτική. Και κυρίως, ξεχνώντας πώς αυτά τά προβλήματα αποκτούν ένα πολύ διαφορετικό νόημα, ανάλογα μέ την κοινωνική θέση πού παίρνει κανείς. Γιά νά είναι λοιπόν κατανοητός, κάθε «κοινωνικός αγώνας στην πόλη», πρέπει νά ξειδικεύεται ως προς τό δομικό του περιεχόμενο και νά αναφέρεται στό ρόλο πού παίζει άπέναντι στις διάφορες κοινωνικές τάξεις πού συγκρούονται. Τότε, και μόνο τότε, θά ξέρουμε «γιά τί πράγμα μιλάμε».

Έτσι, είναι φανερό πώς όποιο κι άν είναι τό επίπεδο και τό περιεχόμενο των διαφόρων στόχων γύρω άπ' τά προβλήματα της πόλης, χαρακτηρίζονται όλοι σάν

δευτερεύουσες δομικά αντιφάσεις, πού δέν άμφισβητούν δηλαδή άμεσα τόν τρόπο παραγωγής μιάς κοινωνίας ούτε την πολιτική κυριαρχία της άρχουσας τάξης. Μ' αυτή την έννοια, τό νά ανάγουμε τις αντιφάσεις της πόλης σέ κύρια αντίφαση και τά κοινωνικά κινήματα της πόλης σέ καινούργια επαναστατική δύναμη, ίσοδυναμεί μέ τό νά άποδεχθούμε έναν προφητισμό του νεωτερισμού, πράγμα πού περιορίζει τή θεματική του εργατικού κινήματος σέ μιά καπιταλιστική κοινωνία, πού σήμερα θεωρείται ιστορικά ξεπερασμένη. Οι ανάλυσεις μας λοιπόν άποδεικνύουν την υπερβολική έξάρτηση των αγώνων στην πόλη άπό τούς άλλους κοινωνικούς αγώνες. Άκόμα, δείχνουν την άνικανότητά τους νά αναπτυχθούν πραγματικά, άν δέν συναρθρωθούν μέ τις πολιτικές συγκρούσεις, πού ουσιαστικά παραμένουν υπό την κυριαρχία των σημερινών μορφών αντιπαράθεσης Κεφαλαίου και Έργασίας. Αυτό όμως δέν σημαίνει πώς οι κοινωνικοί αγώνες στην πόλη άνάγονται κατ' ανάγκη στη σφαίρα του διαχειριστικού μεταρρυθμισμού. Άντίθετα, μπορέσαμε νά διαπιστώσουμε την άποφασιστική βαρύτητά τους σέ κάποιες πολιτικές συγκυρίες, διότι μιά αντίφαση δομικά δευτερεύουσα μπορεί συγκυριακά νά αναδειχτεί σέ κύρια. Αυτό σημαίνει πώς δέ θά μπορέσουμε νά κρίνουμε την πολιτική βαρύτητα ενός κινήματος στην πόλη, παρά μόνο συσχετίζοντάς το μέ τά άποτελέσματα πού παράγει στις σχέσεις έξουσίας μεταξύ των κοινωνικών τάξεων μέσα σέ συγκεκριμένες συνθήκες.

Μπορέσαμε νά καταδείξουμε πώς αυτά τά άποτελέσματα πάνω στις ταξικές σχέσεις προσδιορίζονται, πρώτα άπ' όλα, άπό τούς τρόπους συνάρθρωσης των αντιφάσεων της πόλης μέ τις άλλες αντιφάσεις της κοινωνικής δομής. Έτσι τά κινήματα της πόλης γίνονται κοινωνικά κινήματα, στό βαθμό πού καταφέρνουν νά άποτελέσουν συνιστώσα ενός πολιτικού κινήματος πού άμφισβητεί την κοινωνική τάξη πραγμάτων, όπως, γιά παράδειγμα, του εργατικού κινήματος. Πρέ-

πει λοιπόν να διακρίνουμε την ανάπτυξη ενός συνδικαλισμού της κατανάλωσης που στηρίζεται σε διεκδικήσεις άμεσα συνδεμένες με τον τρόπο κατανομής των συλλογικών αγαθών, από την ανάπτυξη του ταξικού αγώνα που ξεκινά από κοινωνικούς στόχους γύρω απ'τά προβλήματα της πόλης. Έτσι, όπως ακριβώς υπάρχει μία στενή σύνδεση ανάμεσα στο συνδικαλισμό και στο επαναστατικό εργατικό κίνημα, υπάρχει και μία σταθερή αλληλεπίδραση ανάμεσα στις διεκδικήσεις στην πόλη και στην άμφισβήτηση του σημερινού τρόπου ζωής. Επιπλέον, στο βαθμό που διαχειριστής της συλλογικής κατανάλωσης είναι όλο και περισσότερο ο κρατικός μηχανισμός (σε επίπεδο συνολικό και τοπικό) τα κινήματα της πόλης τείνουν να άμφισβητήσουν την κοινωνική διαχείριση του τρόπου ζωής, όπως αυτή συγκεκριμενοποιείται, μέσω της δημόσιας παρέμβασης, στο βασικό έξοπλισμό της καθημερινής ζωής. Έπομένως, ο λιγότερο ή περισσότερο επαναστατικός ρόλος των κινήματων της πόλης, θά εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις ικανότητες ένωσμάτωσης του κρατικού μηχανισμού, από τό πλήθος δηλαδή των πόρων που μπορεί να διαθέσει γι' αυτή την ένωσμάτωση, όπως και από τον ταξικό συσχετισμό δυνάμεων που αποτελεί θεμελιακό στοιχείο των μορφών και των κατευθύνσεων της διαχείρισης των συλλογικών αγαθών.

Αυτή ή σύνδεση ανάμεσα στους κοινωνικούς αγώνες στην πόλη και τον πολιτικό αγώνα, αυτό τό προοδευτικό πέρασμα από μία σφαίρα της κοινωνικής δομής σε μιάν άλλη, αυτό είναι λοιπόν τό θεμελιώδες σημείο στη δυναμική της αλλαγής που μπορούν να επιφέρουν τά κοινωνικά κινήματα της πόλης. Αυτές όμως οι διαδοχικές αλληλουχίες δέν εξαρτώνται μόνο από τό αντικειμενικό βάρος του ενός ή του άλλου προβλήματος σε μιá δοσμένη κοινωνική κατάσταση. Αποτελούν άκόμη συνάρτηση της ίδιας της διαδικασίας των κοινωνικών αγώνων στην πόλη, των φορέων που παρεμβαίνουν σ'

αυτούς τους αγώνες, των μορφών που προσλαμβάνει ή σύγκρουσή τους και των ίδιων των χαρακτηριστικών αυτών των φορέων. Ίδιαίτερα μέσα από τις μελέτες μας, φάνηκε ο άποφασιστικός ρόλος της *όργάνωσης* στην κατεύθυνση και την εξέλιξη ενός κοινωνικού κινήματος της πόλης, είτε αυτή προσπαθεί να συνδέσει τις αντιφάσεις της πόλης με τις γενικές κοινωνικές αντιφάσεις, είτε προσπαθεί να τις άποσυνδέσει, επιδιώκοντας ιδιαίτερους και περιορισμένους στόχους. Στην πρώτη περίπτωση, τό κίνημα της πόλης άποβαίνει πηγή κοινωνικής αλλαγής. Στη δεύτερη, όργανο συμμετοχής στα πλαίσια γενικών στόχων, που κυριαρχούν σε θεσμικό επίπεδο. Τά ίδια τά χαρακτηριστικά αυτής της όργάνωσης και ή γραμμή δράσης της υπόκεινται σε ιδιαίτερους κοινωνικούς προσδιορισμούς, όπως και ή έπιτυχία ή άποτυχία ως προς την έκβαση της κοινωνικής κινητοποίησης. Μιά από τις κύριες λοιπόν εργασίες της έρευνας είναι να έρμηνεύσουμε τους κοινωνικούς όρους αυτών των διαφορετικών γραμμών δράσης. *Έν πάση περιπτώσει όμως τό τελικό μυστικό των κοινωνικών αγώνων της πόλης βρίσκεται στην αλληλεπίδραση που υπάρχει ανάμεσα (α) στη θέση που κατέχει ο κάθε στόχος μέσα στην κοινωνική δομή, (β) στη θέση της κοινωνικής ομάδας μέσα στις ταξικές σχέσεις και (γ) στα πολιτικο-ιδεολογικά χαρακτηριστικά των όργανώσεων που παρεμβαίνουν.*

Έτσι μπορούμε να άρχίσουμε να καταλαβαίνουμε, πώς αλλάζει ή πόλη, κάτω από την ώθηση, όχι των τεχνικών του πολεοδομικού σχεδιασμού, αλλά της αντιφατικής πορείας των κοινωνικών ομάδων. Άκόμη μπορούμε ν' άρχίσουμε να καταλαβαίνουμε, πώς τά καινούργια προβλήματα που θέτει ή προβληματική της πόλης εκδηλώνονται μέσω μιās δράσης που άνανεώνει τους επαναστατικούς δρόμους των κοινωνιών μας, συναρθρώνοντας νέες μορφές σύγκρουσης με εκείνες που άπορρέουν από τό παραγωγικό σύστημα και τον πολιτικό αγώνα.

Νά λοιπόν γιατί ή τελευταία μας λέξη είναι έξω άπ' αυτό τό κείμενο· γιατί δέν μᾶς ἀνήκει καν. Γιατί τά κοινωνικά κινήματα τῆς πόλης δέν εἶναι μόνο ἕνα θέμα ἔρευνας. Γεννιῶνται καί ἀναπτύσσονται μέσα στήν καθημερινή ζωή, θέτοντας νέα προβλήματα, προβάλλοντας νέες προκλήσεις, μέ μιά κραυγή ζωῆς καί ἀγώνα πού σκεπάζει τούς τεχνοκρατικούς μύθους τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς πόλης. Μιά κραυγή, πού μᾶς θυμίζει ἔντονα, πῶς ή ἐξουσία τῆς πόλης βρίσκεται, κι αὐτή, στούς δρόμους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ἡ πάλη τῶν τάξεων καί οἱ ἀντιφάσεις τῆς πόλης: ή ἐμφάνιση τῶν κοινωνικῶν κινήματων τῆς πόλης στό μονοπωλιακό καπιταλισμό 7
2. Ἡ ἐσωτερική δομή ἑνός κοινωνικοῦ κινήματος τῆς πόλης: ὁ ἀγώνας κατά τῆς «ἀνάπλασης - ἐκτόπισης» στήν πόλη τοῦ Παρισιοῦ 25
3. Διεκδικήσεις στήν πόλη καί πολιτική δράση τῶν ἐπιτροπῶν πολιτῶν στό Μόντρεαλ 59
4. Ἰδεολογική μυθοποίηση καί κοινωνικές ἀντιφάσεις: τό κίνημα γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος στίς Η.Π.Α. 83
5. Ἀπό τήν κατάκτηση τῆς πόλης στήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας: ἀγῶνες στήν πόλη καί ἐπαναστατικοί ἀγῶνες στό κίνημα τῶν robladores στή Χιλή. 111
6. Τό συμπέρασμα βρίσκεται στούς δρόμους 141